

כּוּעַר כּוּת

204

חוברת מיוחדת

• ביטחון ישראל - 1970

• השטחים המוחזקים

מערכות

204 ד' (כרך נ"ה) שבת תש"ל

התוכן:

ביטחון ישראל

בשנה השלישית לנולחנות ששת הימים

תת־אלוף י' רביב

השטחים המוחזקים

נודיניות ונועש

תת־אלוף ש' גזית

העורך: סגן־אלוף צבי סיני

עוזר לעורך: אסתר גולדברשט

בית ההוצאה של
צבא הגנה לישראל

מערכות

עורך ראשי: אל"מ גרשון ריבלין
צוות המערכת: סא"ל ל' מרחב, סא"ל מ' ברימר, רס"נ י' להט
ממ"ק א' רובינשטיין
מרכזת המערכת: מ' דרורי
מדור שריון: קצין עריכה רס"נ י' זיסקינד
"מערכות־חימוש": קצין־עריכה רס"נ פ' עמית
"מערכות־פלס": קצין עריכה רס"נ אהרון טנא
"מערכות־ים": קצין עריכה סרן מ' שפיר
"קשר ואלקטרוניקה": קצין עריכה סא"ל מהנדס י' בעל־שם

המערכת: הקריה ת"א, רח' ג' מס' 1, ת"ד 7026
מדור המנויים: הקריה, רח' ב', מס' 29, טל' 230516
הודפס באמצעות משרד הבטחון — ההוצאה לאור
הדפוס החדש בע"מ, ת"א

חוברת זו מיוחדת לסיכום התקופה ממלחמת ששת הימים ועד היום. מלבד היותה סיכום האירועים וההתרחשויות במשך השנתיים וחצי מאז, יש בה ודאי כדי לעורר מחשבות ומסקנות להתווית קוים לקראת שנות ה-70.

כלולות בחוברת שתי סקירות: האחת — של תת-אלוף י' רביב, בנושא „ביטחון ישראל — בשנה השלישית למלחמת ששת הימים“; האחרת — של תת-אלוף ש' גזית בנושא „השטחים המוחזקים — מדיניות ומעש“.

סקירתו של תת-אלוף יהושע רביב (המזכיר הצבאי של שר-הביטחון מאז מלחמת ששת הימים) מנתחת את מצבה הביטחוני של ישראל מקץ שנתיים למלחמת ששת הימים. היא ערוכה בארבעה עניינים:

● קוי הפסקת-האש ומשמעותם הביטחונית. השינויים הגיאואסטרטגיים שחלו במצבה של מדינת-ישראל, והשוואה בין נתוני התקופה שקדמה למלחמת ששת הימים לבין הנתונים שלאחר המלחמה.

● הסיכסוך הישראלי-ערבי. נקודת-הראות הערבית, לאחר המלחמה, על הדרכים לפתרון הסיכסוך והבעיה הפלשתינאית; השקפתם של מנהיגי הערבים על גורמי תבוסתם במלחמה והדרכים להבטחת ניצחון גם בהתמודדות הבאה; יישום לקחי התבוסה בהתארגנות צבאות ערב ומקומם של המחבלים בתפיסת הלחימה הערבית.

● המלחמה על קוי הפסקת-האש. ניתוח סטטיסטי של התקריות ושל אבדותינו בגזרות השונות, אך בעיקר בשתי החזיתות העיקריות — המצרית, שבה מופעל צבא סדיר בלבד, והירדנית שבה מתרכז חלק-הארי של פעילות המחבלים.

● מלחמת ההתשה וסיכוייה. ניתוח השלב הנוכחי של המלחמה בין ישראל למדינות ערב, תוך נסיון לסכם את תוצאותיה עד כה ולחזות את כיווני התפתחותה.

מלחמת ששת הימים הביאה את צה"ל אל קוויים

חדשים ואל שליטה במרחב נוסף של 70,000 קילומטרים מרובעים, שבו אוכלוסיה של קרוב למיליון נפש. המרחב הזה והאוכלוסיה שבו הם הנשוא של הממשל הצבאי הישראלי בשטחים המוחזקים.

תת-אלוף שלמה גזית, העומד בראש תיאום הפעולות בשטחים כמעט מראשית התקופה, מנתח בסקירתו את נתוני-הרקע העיקריים ואת העקרונות שהכי תיבו את כינון מערכות הממשל הצבאי, כפי שהן פועלות; את סוגיות-היסוד והגורמים הקובעים ביחסים שבין הממשל הישראלי — באמצעות הממשל הצבאי — לאוכלוסיית השטחים, ואת קווי-היסוד המנתחים את הממשלה במדיניותה כלפי האוכלוסיה שבהן.

ההתפתחות הביטחונית מחייבת לעירנות ולדריכות גם לנעשה מעבר לגבולות. גם כשאנו נותנים את דעתנו לנעשה בתוך גבולותינו — איננו רשאים להסיח את דעתנו מכוונות מדינות ערב, ומצרים בראשן. עדיין אין הן מוכנות לדבר לשלום. מזמורן הוא על מלחמה — על מלחמת חיסול — אילו יכלו, ועל מלחמת התרעה — עד שיוכשרו הכוחות והתנאים למלחמה המכריעת. אחת מתקוותיהן ב„מלחמת ההתשה“ היא, כי זו תאלץ אותנו להסכים לפתרון מדיני הרצוי להם — ויפטור אותן מן הצורך והסיכון של מלחמה רבתי שעליה הן מדברות ומכריזות, אך מפניה הן חוששות. האמצעים שנקטה ישראל והמכות של זרועות צה"ל הביאו לכך כי מלחמת ההתשה הפכה פניה, ושיניה נוגסות עתה באויבינו יותר מאשר בנו.

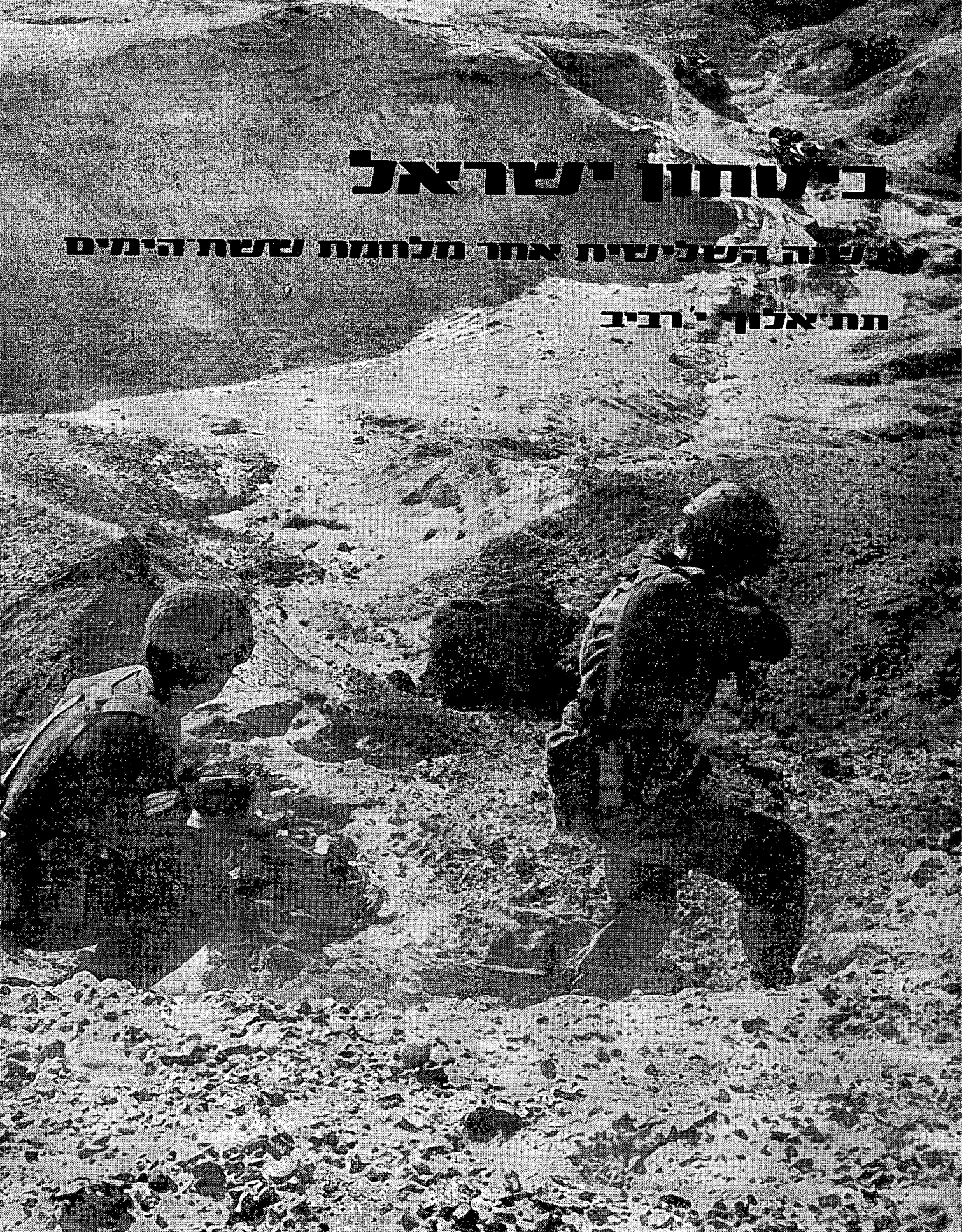
אין להתנבא על עתידותיהן ועל תהפוכותיהן של שלבי המלחמה, בפרט כאשר האויב מונע במידה רבה ע"י מניעים רגשיים יותר מאשר על-ידי מניעים הגיוניים. תפקידו הראשי של צה"ל להוסיף ולהכשיר עצמו להיות מוכן ליעודו העיקרי — להכריע במלחמה גלויה, אם תבוא, ולהשיג בה ניצחון.

חוברת זו, המוקדשת בעיקרה ללימוד ולהבנת נסיון העבר הקרוב בגבולותינו ובתחומים שבידינו — עשויה אף היא לסייענו במילוי תפקידנו העיקרי.

ביטחון ישראל

בשנה השלישית אחד מלוחמי ששת הימים

תחילת יריב

הפכו למוקדי פעילות טירוריסטית. הגבולות הימיים התארכו פי ארבעה מ-254 ק"מ לפני המלחמה ל-1000 ק"מ אחריה — נתווספה משימת האבטחה של הימים המקיפים את חצי-האי סיני, מפרץ אילת, ים-סוף וחוף הים התיכון. הגידול הניכר בשטח המדינה הביא גם להארכת קווי האספקה והפינוי של הכוחות הפרוסים לאורך הגבולות, וחייב התארגנות מיוחדת לכך.

בתחום האירי חוללו תוצאות המלחמה תמורות מפליגות עוד יותר: המטרות הישראליות הורחקו והמטרות המצריות נתקרבו. בעוד שלפני המלחמה נזקקו המטוסים המצריים ל-12 דקות טיסה כדי להגיע משדה אל-עריש לתל-אביב, הרי כיום זקוקים אותם מטוסים עצמם ל-30 דקות טיסה כדי להגיע למטרות בתחומי ישראל, כשחלק ממטוסים אלו אינו יכול כלל להגיע למטרות או יגיע בחימוש אפסי בלבד. כי הארכת הטיסות המצריות גורעת מאפקטיביות המטוסים, כי היא מחייבת אותם להפחית משקל מטענם. מאידך גיסא, אם לפני המלחמה היה המרחק האירי מישראל למטרות במצרים כ-400 ק"מ ומשך הטיסה כ-30 דקות, הרי כיום נתקצרו בהרבה משכי הטיסה מהשדות בסיני למצרים. מערכות-האתראה של מצרים מסיני הורחקו כך, שכיסוי המכ"מ שלהם מוגבל עתה לחלק מסיני בלבד. אפ-זאת, יש לזכור שמכשירי מכ"מ מצריים מוצבים גם בירדן ואלה משלימים, במידה מסוימת, את החסר בכיסוי מתחומי מצרים גופה.

בגבולות סוריה וירדן לא חלו שינויים מהותיים לגבי טווחי הטיסה ואפשרויות האתראה. אולם המערך האירי של מדינות אלו נמצא בכיסוי טוב של מערך התראה ומערך הגילוי הישראליים, המאפשר להפעיל אמצעי-נגד בקטע ארוך יותר מנתיב הטיסה של מטוסי האויב, הבאים מעבר לגבול.

אלה עיקרי השינויים, העמוקים והיסודיים, שחלו במצבה הגיאואסטרטגי של ישראל בעקבות מלחמת ששת הימים. אולם ניתוח התמורות בגבולות, ללא בחינת יחסי העמים השוכנים לארכם, לא ישקף את המצב לאשורו. מן הדין הוא לבחון שני נושאים אלה במשולב.

כל מי שהתבונן בבעיותיה של מדינת-ישראל שלפני מלחמת ששת הימים עמד על מגבלותיה בתחום הגיאואסטרטגי, מגבלות שנבעו מצורתה וגודלה של המדינה, כפי שנקבעו בהסכמי שביתת-הנשק של שנת 1949: ארץ קטנה שגבולותיה ארוכים; אוכלוסייה צפופה לאורך החוף, בשני ריכוזים בצפון ובדרום, המחברים עלידי פרודור-צר; היעדר כל עומק, דווקא לגבי השטחים החיוניים של המדינה, דוגמת הפרודור הצר של רצועת החוף.

בתחום האירי היו למצבה הגיאואסטרטגי כמה משמעותות חמורות: שהות-התראה קצרה, שהכבידה על יירוט מטוסי אויב, אשר חדרו למרחב האירי של המדינה; כיסוי המכ"מ של האויב חלש על חלק ניכר של מרחבנו האירי, בעוד שהמכ"מ שלנו לא יכול היה לכסות את כל המרחב האירי של האויב.

מצב זה, שסכנות ביתור הארץ ברצועת-החוף או ניתוקה של ירושלים העיקו עליו כסיוטים מתמידים, חייב את המ"תכנון הצבאי הישראלי לנקוט אמצעים מיוחדים לסיכולן עלידי הקצאת כוחות-בלימה הולמים; ארגון השטח, שיאפשר המשך המלחמה גם במקרה של ניתוק; ארגון הגנה מרחבית, הגנה סבילה מתאימה ועוד. המאפיינים הגיאואסטרטגיים הללו הביאו לגיבושה של תורת-ביטחון, המושתתת על שני יסודות: העברת המלחמה לשטחו של האויב; ושימת דגש על אירגונם ואימונם של כוחות אירי, שריון וצנחנים, שעליהם להשיג הכרעה מהירה במקרה של פרוץ מלחמה בין ישראל לשכנותיה.

השינויים במצבה הגיאואסטרטגי של ישראל

בעקבות מלחמת ששת הימים הוסר האיום של ביתור הארץ; הוסר איום הפגיעה בריכוזי אוכלוסייה בישראל עלידי תותחים המופעלים בידי האויב בלי לחצות את הגבול. לעומת קווי שביתת-הנשק של 1949 — נשענים כיום קווי הפסקת-האש על מכשולים טבעיים גוחים יותר להגנה; אף כי גדל שטח המדינה פי שלושה וחצי, התקצרו הגבולות היבשתיים של ישראל מ-985 ק"מ ל-650 ק"מ בלבד (ואם לבטא זאת ביחס שבין גבול לשטח: מ-50 מטרים גבול לכל קילומטר מרובע לפני המלחמה ל-7 מטרים גבול לכל קילומטר מרובע כיום); שאיפתנו לנהל את המלחמה, אם תפרוץ, בשטחו של האויב באה עתה לביטוי מושלם, שכן מעתה, כדי להגיע ללב המדינה, על האויב לחצות את חצי-האי סיני, את הגדה המערבית או את רמת-הגולן. לראשונה בתולדותיה נפתחה לפני מדינת-ישראל, מבחינה צבאית, אופרטיבית וטקטית, האפשרות לתמרן בגורמי הזמן והמרחב.

עם זאת חובה לציין כי בגבול לבנון וכן בגבולם המזרחי של עמק-הירדן ועמק-בית-שאן לא חל כל שינוי, והם אף

הסיכסוך הישראלי ערבי

הסיכסוך הישראלי-ערבי לא נתגלע במלחמת ששת הימים. ימיו כימי שיבת-ציון החדשה, ובעקבות המלחמה לא זו בלבד שלא חל שיפור ביחסים בין שני העמים, אלא אף חלה בהם הרעה, והסלמה בסיכסוך. מהי ההתפתחות שחלה בסיכסוך מנקודת-הראות הערבית לא-חר המלחמה?

פתרון צבאי או מדיני

הגישה הערבית מוסיפה להיות כמעט אחידה* באשר למטרה הסופית ואף ליעד-הביניים בסיכסוך, בעוד שבנימות לגבי הטקטיקה המיידית יש שוני מסויים.

המטרה הסופית — חיסול מדינת-ישראל או „החזרת הזכויות הערביות בפלשתיין” — לא השתנתה, אם כי מייד לאחר מלחמת ששת הימים ניסו לטשטש מטרה זו בעקבות הלקח השלילי של התעמולה, שקדמה למלחמה. אולם, טישטוש זה לא האריך ימים. שוב נשמע גבור והלוך, הפזמון הישן של „שיחורר האדמות הכבושות” (ולאו דווקא השטחים המוחזר-קים) ואף נימה חדשה של „טיהור” השטחים ופלשתיין, שהוחזר דרה על-ידי שליט מצרים, לדבריו, מאז שלהי אוגוסט 1969.

יעד-הביניים, המוסכם על כל הגורמים הערביים, מתבטא בהתנגדות לשינוי מהותו ומצבו של הסיכסוך הישראלי-ערבי הבסיסי, ובסירוב לוותר על המשך האיבה ועל הלוחמה בזכות-הקים של מדינת ישראל אחרי מלחמת 1948.

ואילו לגבי היעד המיידית — שיבה לסטאטוס-קו-אנטה טרייטוריאלי, כלומר אל הגבולות שקדמו למלחמת ששת הימים — מסתמנים הדגשים שונים, ואף חילוקי-דעות בין שני מכלולי אינטרסים שונים.

מכלול אחד מאלה מקיף מדינות שמוכנות היו לאמץ לעצמן עמדה מתונה לכאורה, כלומר לחתור לשיבה אל הסטאטוס-קו-אנטה, או לפי המינוח הערבי-הקומוניסטי — „חיסול תוצאות התוקפנות”. וזאת בכל הדרכים, לרבות לחצים מדיניים וניצול הזירה הדיפלומטית. נמנות עם מכלול זה גם מדינות ערב שהתנגדו לשילובן במדיניות זו. אף אחת משתי הקבוצות הללו (הראשונה מיוצגת על-ידי מצרים וירדן בעוד שסוריה מבטאת את השניה) לא גרסה ויתור על הסיכסוך המקורי. שהרי המתונות בעצמן, ובראש וראשונה מצרים, הן שגרמו לקבלת החלטות ח'ארטום מ-17 בספטמבר 1967, המנציחות את הסיכסוך. נאמר שם, בין היתר: „המלכים והנשיאים הסכימו להאחיד את המאמצים בפעולה המדינית במישור הבין-לאומי והדיפלומטי, לחיסול תוצאות התוקפנות ולהבטחת נסיגת כוחותיה התוקפניים של ישראל מהאדמות

הערביות, שנכבשו לאחר תוקפנות 5 ביוני, וזאת במסגרת עקרונות-היסוד, שבהם דבקות ארצות ערב והם: אי-התמת שלום עם ישראל או הכרה בה, אי (ניהול) מו"מ עמת ודב-קות בזכות העם הפלשתינאי במולדתו”. שתי קבוצות-מדיניות אלו הגיעו לגישותיהן המנוגדות-לכאורה מבחינה טקטית, מתוך הערכה כי עמדות אחרות עלולות לסכן את משטריתן.

המכלול השני מקיף את הזרמים האולטרה-קיצוניים, בעיקר מקרב הפלשתינאיים והמפלגות הפאן-ערביות המיליטאנטיות. הנמנים על מכלול זה מתנגדים לכל שמץ של ותרנות או מתניות, ותהא אפילו מן השפה ולחוץ, כמו הנוסחה של „חיסול תוצאות התוקפנות”. הם דרשו במפגיע לדבוק מל-כתחילה במטרה הסופית — חיסול מדינת-ישראל.

קיום הקיצוניים הללו יצר בעיני העולם את דמותם של ערבים מתונים-כביכול, שהחרבת מדינת-ישראל אינה ממטרור-תיהם (כי הרי בפירוש אינם מסכימים עם הקיצוניים הדור-שים זאת). דמות מכוונת זו הביאה אהדה מסוימת מצד חלק מדעת-הקהל העולמית למטרות-הביניים הטקטיות של הערבים, ואהדה זו עודדה את רוחם ואת עיקשותם.

ככל שגברה, תודות לסיועם הפעיל של ברית-המועצות והגוש המזרחי, היכולת ההגנתית של מדינות ערב המובסות, וככל שגברה הפעילות הפלשתינאית, שזכתה לתמיכה מצד העמים הערבים המתוסכלים, שהיו מוכנים להאמין אפילו בהגזמות של ארגוני-הטירור ובלבד שיימחה הטעם הרע של התבוסה, גברה והלכה אצל המדינות המובסות הרגשת הבי-טחון, והן החלו משנות את הדגשים של השלב הטקטי.

שינוי דגשים זה ניזון לא במעט מכמה מניעים מסייעים: האחד — הערכתן של המדינות הערביות הפריפריאליות, כי ככל שעבד אל-נאצר עסוק יותר במלחמתו בישראל, פנוי הוא פחות לחתרנות נגדן. משום כך הזדרזו מדינות אלו לשלם את „הכופר” הכספי למצרים ולירדן כדי לסייע להמשיך ולקיים את הסיכסוך. ברור שסיוע כספי זה עזר ועזר למאמץ המלחמתי הערבי. מניע אחר היתה ההערכה המצרית — שנתקבלה, כנראה, על-ידי כל הערבים — כי לישראל מגב-לות אסטרטגיות, כלומר, אין לה עניין בכיבושים טריטוריאליים נוספים.

יסודות אלה חברו יחדיו ותרמו להעתקת-הדגש בפעולה הערבית מלחצים מדיניים (הבלטת ה„מספנות”) להסלמה צבאית בקוי האש.

התעודדות צבאית זו מצאה ביטוי גם בהגדרה מחודשת של שליבי המאבק מפי נשיא מצרים, שהכריז על „מלחמת-ההתשה” כשלב מקדים למלחמת השחרור (של השטחים שנכבשו במלחמת ששת הימים) וכשלב ראשון לשחרור כל פלשתינה מידי היהודים. מאז הדלקה במסגד אל-אקצה באוגוסט 1969 החדיר נאצר גם את הנימה של מלחמת-טיהור, שפירושה חיסולם הפיסי של אלה „המטמאים את השטחים הערביים”.

* למעט כמה אישים וחוגים יוצאים מן הכלל, שגילו פיקפוקים לגבי המשך טיפוחו של הסיכסוך, ואף זאת עשו רק בשיחות בלתי-מחייבות.

הן מהכשלון והתבוסה כשלעצמם והן מלוחמתו הפסיכולוגית של האויב.

על הלקחים הצבאיים שהפיקו הערבים מהמלחמה מצביע הגנרל העיראקי מוחמד שית ח'טאב בספרו "המיליטריזם הישראלי", בו הוא מונה שורת תנאים מוקדמים להשגת ניצחון ערבי:

- מימוש האיחוד הצבאי בין הערבים וחזיון המפקדה המאוחדת מבחינה חמרית ומוסרית;
- התכונות למלחמה ארוכת-טווח;
- רתימת כל המשאבים הערביים למאמץ הלוחמתי;
- הצבת האדם הנכון במקום הנכון.

על השאלות "האמנם נלחמנו בישראל? האמנם מיצינו את כל הפוטנציאל החמרי והרוחני במלחמה זו?" משיב הגנרל העיראקי בסיום כלהלן: "כלל וכלל לא. לא מילאנו עשירית מחובתנו במלחמה. אילו עשינו כן, כיצד היינו גוברים על ישראל, משום שאין היא מסוגלת לנהל מלחמה ארוכת-טווח".

הסבר מפורט יותר של הלקחים הצבאיים הערביים ניתן בכה"העת המצרי "אל-כאתב" מ־31 בדצמבר 1968, כלהלן:

- דרושה בניית מאגר-נשק מעבר לנקודת הרויה, מבחינה איכותית וכמותית. יש להקדיש תשומת לב לטכנולוגיה מלחמתית ברמה גבוהה ביותר. ההתקפה על ישראל צריכה להיעשות גלים-גלים בלי להתחשב באבדות, עד להתשת כוחה (של ישראל);
- יש לשמור על חשאיות מוחלטת באשר לכוונות הערביות;
- יש להישמר מפני הפצת-פתע אווירית (מצד ישראל);
- יוזמת המתקפה חייבת להיות בידי הערבים, נגד האפשרות שישראל תקדים ותפתח במתקפה, יש לקיים עירנות מוחלטת, ולהתכונן על בסיס ההנחה, שהמלחמה עלולה להתחדש בכל יום, תוך היצמדות למטרות הבסיסיות;
- התקפת-פתע אווירית היא התנאי היחיד ל-מתקפה. יש לפעול כפי שפעלה ישראל. המלחמה בישראל תהיה בעיקר מלחמה אווירית. יש להשמיד תחילה במהלומת פתע מרוכזת ומוחצת את כל שדות-התעופה בסיני ובישראל ואת כל מרכזי-הכוח שבה. אחרי-כן יש לרכז אש-תופת על הגדה המזרחית של התעלה, שתיצור ראש גשר להסתערות של השריון;
- יש לדבוק במטרה עד לניצחון.

רבים ממפיקי הלקחים נאחזו בהנחה, שתבוסה, ולו גם קטנה, של צה"ל עלולה להביא לניצחון ערבי: גנרל שית ח'טאב, בהתייחסו בספרו הנ"ל לנקודות-התורפה של ישראל כתב: "צה"ל חי על ניצחונות זמניים, המעלים את המורל שלו. אולם מורל זה נרד לגמרי אם יפסיד במערכה אחת".
ודברים יותר מפורשים נכתבו על-ידי שופרו של נאצר, מוחמד חסנין הייכל, ב"אל-אהראם" מ־14 באפריל 1969:

העתק הדגשים בפעילות הערבית, מניצול מקסימלי של הלקחים המדיניים להיוקקות גוברת והולכת להתשה צבאית, לא נגרם על-ידי לקחים מהתבוסה במלחמת ששת הימים. אבל היה לימוד-לקחים מסויים, טכני-צבאי וחלקי לכל היותר — ומן הראוי לסקור את גילגולו.

מנהיגי ערב, שהיו מעורבים ישירות בסיכסוך הצבאי, לא הרבו כלפי-חוץ — בניתוחי לקחי המערכה. החיטוט עלול היה לחשיף את משגיהם וטעויותיהם, שגרמו לתבוסת עמיהם. היתה תקופה קצרה של ניתוח גלוי, גם הוא שטחי ומקרי, אשר הצביע על המישגים התעמולתיים (כגון, הקריאות להשמדת ישראל ולזריקת היהודים לים), אי-הכרת האויב (הישראלי) ובחינות שוליות אחרות. אך בבחינות העיקריות של לקחי התבוסה והצגתם דבקו מרבית השופרות הערביים בתיוות, שהוכתבו מלמעלה כלהלן — בסדרן הכרונולוגי:

הגירסה הראשונה על גורמי התבוסה הוצגה עוד בעת הקרבות של יוני 1967, ולפיה ניצחה ישראל הודות להשתתפותן הפעילה של ארצות-הברית ובריטניה (חלקה של האחרונה הובלע ונעלם עד מהרה). גירסה זו פינתה מקומה לתליית אשם-התבוסה בליקויים שבפיקוד, בבגידה וברשלנות (מצרים) או בגורמים חיצוניים, כגון הריאקציה והאימפריאליזם (סור-ריה).

דווקא האולטרה-קיצוניים הם שיצאו נגד התפיסה הערבית המסורתית של ניהול מלחמה סדירה בישראל. הללו טענו כי במלחמה כזו מובטחת לישראל עליונות הודות לרמת התפתחותה הטכנולוגית. אולם ביקורת זו נבעה מאינטרסים עצמיים צרים: הרצון להעלות את קרנם של ארגוני הטירור (המוסוי-פיים לפעול) לעומת הצבאות הערביים (שהובסו), ולהשיג סיוע חמרי יעיל לארגוני המחבלים מידי מדינות ערב העשירות.

נימוקים ערביים אחרים לגורמי התבוסה אמרו: הניצחון "לא הגיע לישראל"; היתה זו "תאונת גורל" ומצרים "לא נלחמה", למעשה, שכן ישראל הפתיעה אותה — אחרת היו הדברים מתפתחים בכיוון שונה.

דוגמה ממחישה להצגת-דברים זו היא בדברי עורך "אל-אהראם" הקהירי חסנין הייכל, שכתב ב־27 ביוני 1968:

"האויב ידע עלינו יותר מדי ואנו ידענו עליו פחות מדי..."

"אם הגורם לשואה (במלחמה) מקורו בסוג האנשים ובכשרם, כי אז אין כל סיכוי בדור זה ואולי אף לא בדורות הבאים אחריו. אך אם הגורם הוא כשלוך-חשיטות ואולת-היד של הפיקוד להפעיל את אשר היה ברשותו, מבחינה אנושית וחמרית, אזי התיקון אפשרי..."

הייכל מסכם את מאמרו במסקנה החיובית: "אינני סבור כי הבעיה היתה אנושית". לנעימה זו שותפים היו כל הפירסומים המצריים, שעשו מאמץ כביר להעלות את מורל האוכלוסיה והצבא ולשכנעם כי "השד אינו נורא כל כך", והישראלים אינם בני-אדם עליונים וראייתם בדמות מסולפת זאת נובעת

צבאית סמלית", ואם על-ידי העברת עודפים לאחת המדינות האלו.

הציוד הצבאי בעיקר מברית-המועצות, הוזרם לתעודתו בקצב מוגבר בדרך האויר ובדרך הים, מייד בתום מלחמת ששת הימים, מלווה בהגברת נוכחותם של היועצים והמומחים הסובייטיים במצרים, בסוריה ובעיראק ובהגברת קצב האימור ניס, הניתנים בברית-המועצות לאנשי-צבא משתלמים מארצות ערב.

הקלות בה נוכש נשק זה מברית-המועצות, נבעה מכמה גורמים מסייעים, מהם מדיניים ומהם כלכליים-פינאנסיים.

ברית-המועצות, שהופתעה מהתבוסה הערבית במלחמה, הגיעה למסקנה, כי שיקום מהיר של צבאות ערב במדינות התלויות בה מבחינת רכש, עשוי למנוע את נפילת משטריהן ולנטרל את ההשפעות השליליות של התבוסה על מאחזיה האסטרטגיים באיזור ואת הסכנות הנשקפות להם בעקבותיה. והמערב, המעוניין בהמשך קיום מאחזיו בירדן ובמדינות הפריפריה האחרות, אף הוא לא מנע ממדינות אלו נשק על סוגיו השונים. רכש מוגבר זה וכן העמידה בתוצאות הכלכליות של התבוסה, התאפשרו בזכות שני גורמים:

1. הסיוע הכספי השנתי בסך 155 מיליון ליש"ט, המוגש על-ידי מדינות ערב עתירות ההון (כווית, סעודיה ולוב), למצרים ולירדן, נוסף על המענקים והתרומות שמעניקות הן ואחרות (בעיקר נסיכויות המפרץ הפרסי) למדינות המערבות ישירות בסיכסוך עם ישראל.

2. התנאים של הרכש הצבאי ומחירו. בדרך-כלל קונים הערבים נשק במחיר שהוא נמוך הרבה מהמחירים המקובלים בשוקי המערב. יתר-על-כן, פרעון החובות (לפחות של מצרים) נעשה בתשלומים שנתיים לטווח ארוך, החל מהשנה שלאחר קבלת הציוד, ובריבית נמוכה של שני אחוזים בלבד. החובות נפרעים בעיקר בסחורות, ועל-ידי כך מופחת הלחץ על מלאי מטבע-החוץ שלרשות מדינות אלו. מצרים משלמת, למעשה, סכומים סמליים בעבור הנשק הסובייטי המסופק לה. הדבר מצא ביטוי בנאמו של נאצר ב-28 במרס 1969, שבו אמר, בין השאר:

"ברית-המועצות מספקת לנו נשק, לפי צרכינו, בלי לחוץ על מקורותינו הכספיים הקיימים, הנושאים בעול המלחמה. די אם אציין שהשגנו מברית-המזרח עזות את כל הנשק שברשותנו עתה, ועדיין לא שילמנו פרוטה אחת. קיבלנו את המשלוח הראשון של הנשק מברית-המועצות ללא תמורה".

אין תימה, איפוא, שרכש מוגבר זה הביא להתעצמות ניכרת בכוחות הצבא הערביים, ובשנת 1970 תהיה עוצמתם החומרית, בהשוואה למצב ששרר ערב מלחמת ששת הימים, כלהלן: באויר — גידול כללי בשיעור כ-70% בכוח האוירי הכולל של מדינות ערב, ובשיעור כ-100% בכוח האוירי המצרי;

בשריון — גידול כללי של כ-70% במספר הטנקים של כל מדינות ערב ושל כ-90%—80% במספר הטנקים במצרים; בארטילריה — גידול כללי של כ-50%.

גידול כמותי זה מצטרף לעליה בטיב הציוד המסופק עתה

"אם לומר את הדברים כללית ובפשטות, הרי המערכה, שבה אני דן ושאותה אני מתאר לעצמי על גורמיה וצרכיה, צריכה להסב לצבא הישראלי תבוסה צבאית בלתי-מעוררת. זוהי מערכה, ש-תאפשר לכוחות הערביים המשתתפים בה, להרוס, למשל, שתיים או שלוש זיביות מהצבא הישראלי, להשמיד 10,000 עד 20,000 חיילים שלו ולאץ אותו לסגת מהעמדות שהוא יושב בהן לעמדות אחרות שמאחוריהן, ולו גם בריחוק קילומטרים מועטים.

"אני דן, אם כן, במערכה ולא במלחמה כולה. אני מדבר על מערכה מוגבלת והמערכה אמנם מוגבלת באופיה — אך אני מדבר על מערכה אמיתית שתסב לצבא הישראלי תבוסה בלתי-מעוררת.

"אם תתרחש מערכה אמיתית כזאת, אזי עשויה השפעתה הפסיכולוגית, נוסף על תוצאותיה החומריות, לתקן את "מאזן האימה והביטחון" במאבק הערבי-ישראלי לטובת הערבים ולרעת ישראל בצורה ודאית, ואולי מכרעת".

מהניתוחים הללו התחייבו, כמובן, מסקנות ומעשים צבאיים: ה"בגידה" וה"רשלנות" בפיקוד תוקנו על-ידי החלפת הדרג הצבאי העליון (במצרים, אך לא בסוריה) ולחילופים נלוו הגברת היקף האימונים, הגברת אמצעי ההגנה האוירית והכושר לספוג התקפות-אויר ועוד לקחים בצד הטכני-הצבאי. כאשר לתיקון המורל, הושם דגש על ניפוץ "אגדת האדם העליון הישראלי" על-ידי כל אמצעי התקשורת, התעמולה וההסברה, על-ידי שיכתוב קורות המלחמה, בהבלטת היעילות של אירגוני הטיור תוך הצגת גוזמאותיהם, ובעיקר בהצגת מדיניות ה"התשה" כחלק במסכת "הפרכת האגדה הישראלית". מדיניות ההתשה — אף היא, ראשיתה נעוצה בלקחים חלקיים אחדים שהפיקו ההנהגות הערביות, בעיקר בתחומי שיקום הצבאות והגברת שיתוף-הפעולה הצבאי הבין-ערבי.

יישום הלקחים

● שיקום הצבאות. מאז מלחמת ששת הימים זכו מדינות ערב לקבל נשק חדיש משני הגושים העולמיים העיקריים, שהראשי בהם הוא ברית-המועצות. היקף הרכש של המדינות, שהיו מעורבות ישירות במלחמה בישראל, הוא כלהלן:

מצרים	2.2—2	מיליארד דולר	המקור: ברה"מ
סוריה	כ-400	מיליון דולר	המקור: ברה"מ
עיראק	400—450	מיליון דולר	המקור: ברה"מ
ירדן	כ-200	מיליון דולר	המקור: המערב

סך-הכל עיסקות רכש צבאי מגיע ל-3—3.25 מיליארד דולר, שחלקן הגדול כבר בוצעו. יתר-על-כן, צפויות עיסקות נשק חדשות על-ידי מדינות אלו, וזאת מלבד הנשק המגיע למדינות הפריפריה הערבית, ובחלקו מועבר למדינות המערביות ישירות. בלחימה עם ישראל — אם על-ידי נוכחות

ובחשדנות, המאפיינות את היחסים בין מרכיביה של החזית המזרחית.

ירדן, הנתונה בלחץ חיצוני בשל פעולות ארגוני הטרור, הסכימה להצעה המצרית, וזאת מתוך הערכה מפוכחת, שלמרות הניגודים האידיאולוגיים בעיראק ובסוריה, הרי נוכחות הצבא העיראקי בשטחה בעוצמה של שתי דיביויות היא עובדה קיימת. איילכך, מוטב לנצל חיל משלוח זה באופן יעיל ומתואם להגנת ירדן מאשר להשאיר לעיראקים חופש פעולה בירדן.

סוריה, המסוגרת בתוך עצמה, הבינה את המניעים של מצרים, ולכן השהתה את ההיענות לדרישה המצרית בטיעון של אי-רצון לשתף פעולה עם ה"ריאקציה" (ירדן, ולעיתים גם עיראק, לפי הטרמינולוגיה הסורית), וזאת במגמה שלא לפטור את מצרים מדאגה לחזית המזרחית.

עיראק, המתחבטת במאבקי שלטון פנימיים, מצאה בפעילותה במפקדה המזרחית, כאשר חיל-המשלוח שלה מצוי ממילא בירדן, הזדמנות לרכוש יוקרה מבית ומחוץ.

מצרים המשיכה בלחצה הבלתי-פוסק על מדינות החזית המזרחית. בכנס רמטכ"לים מרובע ברבת-עמון בספטמבר 1968 עלה בידיה להביא לכינונה הרשמי של המפקדה המזרחית, בפיקודו של גנרל עיראק. התפתחות זו התחוללה על רקע שינויים בעמדותיהן של שלוש המדינות הרדיקליות שברביבוע זה. מצרים החלה נוטשת במעשיה את שלב השיקום ועוברת לשלב ההרתעה, בביצוע פעולות לוחמה זעירה בגורת התעלה (אוגוסט 1968).

בעיראק הופל המשטר ביולי אותה שנה ומפלגת הבעת' (שגם היא יריבת דמשק) עלתה לשלטון. בסוריה גבר כוח האגף הצבאי של מפלגת הבעת', הדוגל ביתר שיתוף-פעולה בין-ערבי, לעומת האגף האזרחי שטיפח הסתגרות.

הקמת המפקדה נשארה במשך זמן רב בגדר חזות פורמלית, אולם עם עליית כוחו של האגף הצבאי בסוריה חלה תזווה. בכנס הרמטכ"לים, שנערך בבגדד במרס 1969, הסכימה סוריה לכניסת כוח עיראקי לשטחה, ובעקבות כנס נוסף, ביולי 1969, נכנסו גם יחידות סוריות לירדן.

השינויים בעמדות, שהביאו ליתר הדגשת קיומה של המפקדה המזרחית, נבעו לא במעט גם מהסכמתה של מצרים להשתלב בפעילות השוטפת של מפקדה זו — אם בהשתתפות קבועה של הרמטכ"ל המצרי בדיוני הרמטכ"לים של מפקדת החזית המזרחית ואם בכינון גוף מתאם בין שתי המפקדות באמצעות מפקדה עליונה, שמצרים שולטת בה למעשה.

שינוי הדגשים במדיניות המצרית וההכרזות על המעבר לשלב ההגנה הפעילה (כדברי שר-המלחמה המצרי ב-23 ביולי 1969: — "התחלנו בשנת שחרור") או למדיניות ההתשה, מדרבנים את פעילות המפקדה המזרחית ואת התיאום בינה לבין המפקדה המערבית (המצרית). הקשחת העמדה הירדנית בקו הפסקת-האש וסימני הקשחה בקו הסורי מסמנים כנראה, גם את השתלבות ירדן וסוריה במדיניות ההתשה המצרית. נראה, על כן, כי פגישת מנהיגי מדינות החזית המזרחית עם נשיא מצרים בראשית ספטמבר 1969 באה לייעל את פעילותה של חזית זו ומפקדתה, בהתאם לרעיונות המצריים בדבר ה-תפקידים שנועדו להן, ואלה עיקרי הגישה המצרית:

על-ידי ברית-המועצות, לעומת מה שהיה ברשות הערבים ערב המלחמה (מספרם של מטוסי קרב והפצצה מסוג "מיג-21" ו"סוחוי-7" עלה, וכן טנקים בינוניים מהסוגים "טי-54" ו"טי-55" ועוד) והוא מחייב גם הגברה כמותית במסגרות הקיימות בצבאות ערב.

משמעות רבה בתהליך השיקום של צבאות ערב נודעת לנוכחות אלפי היועצים והמומחים הצבאיים הסובייטיים. מספרם נאמד כיום ב-3,000 ויותר במצרים וב-1,500 בסוריה. נוסף להדרכה בורעות השונות עוסקים הם גם בייעוץ במפקדות, בהפעלת מערכות מסובכות ובייעוץ צמוד ליחידות. יש לראות זאת על רקע הנוכחות הימית והאווירית הסובייטית במצרים וסוריה והנוכחות המתמדת של הצי הסובייטי בים התיכון — עובדות התורמות לעידודן של המדינות הערביות.

● **הקמת החזית המזרחית.** אגב מימוש התיאוריה, שבטאה על-ידי חסנין הייכל, האומרת כי "הגורמים (לתבוסה) הם כשלון-השיטות ואולת-היד של הפיקוד להפעיל את אשר היה ברשותו מבחינה אנושית וחמרית", חזרה מצרים לחתור להקמת מפקדה ערבית, אשר חייבת לדעת הערבים, להביא לתיאום — אם לא לאיחוד — המאמץ הצבאי הערבי נגד ישראל. ברעיון זה כשלעצמו לא היה משום חידוש לגבי התפיסה המצרית מאז עליית כת-הקצינים לשלטון במצרים, ואף מלפני כן, מאז כינון ברית ההגנה הקיבוצית של מדינות הליגה הערבית בשנת 1950.

יתר על כן: עוד ב-1964 הוקמה, כתוצאה מוועידות הפיסגה הערביות, המפקדה הערבית המאוחדת ובמסגרתה הגיע לירדן, ימים ספורים לפני מלחמת ששת הימים, הגנרל המצרי עבד אל-מונעים ריאד (שנהרג השנה בקרבות התעלה), מלווה יחידת קומנדו מצרית, כדי לפקד על המאמץ הצבאי הערבי מכיוון מזרח. מאמץ זה כלל את הצבא הירדני ואת כוח המשלוח העיראקי, שהסתבך בדרך אלי מלחמה, הן מבחינת הגעתו באיחור והן בספיגת אבדות עוד בטרם נכנס לקרבות.

כשלונה של מפקדה זו במלחמה לא ביטל את הרעיון הגלום בה, מבחינת מצרים. באביב 1968 שבה קהיר והעלתה מחדש את הדרישה להקים פיקוד אחיד לצבאות הערביים ממזרח. העיתוי נבע אז משיקולים מצריים אנוכיים: בד בבד עם העלאת הסיסמה של שלבי השיקום, ההרתעה והשחרור, טענו המצרים כי הקמת המפקדה המזרחית היא מחוייבת המציאות, כדי שתוכלנה שתי החזיתות (המערבית והמזרחית) להתגונן כל-אחת בכוחות עצמה מפני פעולות התגובה של צה"ל, בלי לצפות לעזרת החזית האחרת.

גישה זו נבעה מרצונה של מצרים להשתחרר ממעגל-הקסמים שלתוכו נקלעה. היא תמכה בפעולות המחבלים דרך ירדן; אולם פעילות המחבלים גררה תגובות של צה"ל; התערערו המורל בירדן עקב תגובות צה"ל, גרמה להפניית המבטים לעבר מצרים, המדינה הערבית החזקה ביותר, בדרישה לעזרה או להפסקת עידוד המחבלים, וכיוון שלא היה תחליף לפעולות המחבלים וכיוון שטרם הגיע שלב ה"שחרור", פעלה מצרים להקמת המפקדה המזרחית, במגמה כפולה: להקל מן הלחץ שהופעל עליה לשנות את מדיניותה, ומאידך גיסא להטיל את מלוא המעמסה על מדינות החזית המזרחית.

המכשול הקשה ביותר בדרך להקמת מפקדה זו נערץ ביריבות

- רצון להפוך את המפקדה המזרחית לגורם צבאי יעיל, יתכן עלידי צירוף מדינות נוספות כמו סעודיה וכוויית (הראשונה מחזיקה חטיבה בירדן ולשניה יחידה סמלית במצרים);
- תיאום מדיניות ההתשה בין חזיתות המערב והמזרח וביצוע מדיניות זו במקביל ו/או לסירוגין;
- פיתוח אסטרטגייה לטווח ארוך עלידי תיכנון נים משותפים בין שתי המפקדות לקראת אפשרות ביצוע פעולה משותפת בעתיד.

נסיון לגייס את העולם הערבי — בד בבד עם מאמציה של מצרים להקים את המפקדה המזרחית, בשילוב עם המפקדה המערבית (המצרית), ניסתה היא לשלב את כל מדינות ערב בצורה פעילה יותר במאמצי המלחמה בישראל. נסיונות אלה חזרו ונשנו מאז סוף 1968, וביתר שאת מאז יולי 1969. עת קרא נשיא מצרים לכינוס שליטי ערב. אולם קריאתו זו, אשר נתמכה כמעט תמיד עלידי המלך חוסיין, לא זכתה להיענות רבה בגלל סיבות שונות:

- מרבית שליטי ערב לא היו מעוניינים לזכות את עבד-אנינאצר ביוקרה הנובעת מכינוס ועידת פסגה בניצוחו. שליטים אלה, ובעיקר מלכי לוב וסעודיה ונסיך כוויית היו מוכנים להמשיך ולשלם לו את „הקצבת ח'רטום" בלי לאפשר לו דרישות נוספות העשויות, בסופו של עניין, לחזקו על חשבון מדינות ערב האחרות.
- סעודיה טענה שאין טעם לכנס „פסגה", כל עוד לא חל שינוי בנתונים שלפיהם נתקבלו החלטות ועידת ח'רטום. סעודיה התנגדה לכל כינוס של „פסגה" בטרם ידחו מדינות ערב את „דרך הפתרון המדיני" שעליה (ועל סייגיה) הוחלט בוועידת ח'רטום.
- סוריה, ובמידת מה גם אלג'יריה, התנגדו בכלל ל„פתרון המדיני" ודגלו במלחמת שחרור עממית.

חרף כל המכשולים הללו המשיכה מצרים במאמציה ואף הצליחה להביא לכינוס „מדינות-העימות" (מצרים, סוריה, ירדן, עיראק) בקהיר בספטמבר 1969, כאשר אליהן מצטרף גם שליטה החדש של סודאן — נומירי, אך כינוס זה אך הדגיש את הצורך לכינוס נרחב יותר המסוגל להקצות את האמצעים ל„מדינות העימות".

בינתיים התחוללה הפיכה גם בלוב. הוקם בה משטר קצינים מהפכני, אשר הכרזותיו ומדיניותו חיזקו את מעמדו הביין-ערבי והביין-לאומי של נשיא מצרים. עובדה זו, וגם ניצול ההצתה במסגד אל-אקצה באוקטובר 1969, סייעו לנאצר לגבור על המתנגדים השונים לכינוס הפסגה.

הדליקה באל-אקצה נוצלה היטב עלידי המצרים והם הביאו לכינוס שרי החוץ הערביים. אלה החליטו לכנס, ושוב ביוזמה מצרית, את מועצת ההגנה הערבית (בנובמבר 1969) בקהיר. מועצת ההגנה החליטה שהנושאים בהם נקראה לדון הם כה כבדי משקל עד כי מחייבים כינוס ועידת פסגה ערבית חמישית, שתתקיים ברבאט בסוף דצמבר 1969. אולם משנתכנסה ועידה זו (20—24 דצמבר 1969) הסתבר

שהמפריד בין המדינות לא פחת אלא גבר, עקב הישגי היוקר והמצריים בלוב. אלג'יריה במגרב וחלק מהמדינות הרדי-קליות במזרח חששו מהגברת השפעתו של עבד-אנינאצר כתוצאה מגידול השפעתו בלוב ובסודאן, והיו מוכנות לעשות יד אחת אף עם המדינות השמרניות כדי למנוע הישגים נר-ספים למצרים.

כאשר באה מצרים לדרוש הגברת ההשתתפות בפועל של כל מדינות ערב, גם הרחוקות „מקו העימות", בהכנות למלחמה העתידה בישראל, הרי שמדינות אלה מצאו דרך להתחמק מהדרישות המצריות ואף לחלוק על הערכותיה בנדון. כפי הנראה ביקשה מצרים להגדיל את סכום הסיוע השנתי המוגש עלידי סעודיה, כוויית ולוב מ-135 מיליון ל"ש עד ל-400 מיליון. כן נמסר שהיא לחצה על שיתופם הממשי של צבאות המדינות המרוחקות. אם עלידי נוכחות פיסית, אם עלידי שיגור מערכות נשק.

נוסף לדרישות הנ"ל נדונה גם שאלת הגברת הסיוע לארגוני המחבלים, שיוצגו בוועידת הפסגה עלידי יאסר ערפאת, יו"ר ארגון השחרור הפלשתינאי.

חילוקי הדעות הללו גרמו לכשלון הוועידה להגיע להחלטות מוסכמות, ובעקבות זאת גם לא פורסמה למעשה הודעה מסכמת. אולם למרות כשלון זה, שניתן להגדירו בעיקר ככש-לונה של מצרים להכתיב את מדיניותה לשאר מדינות ערב, לא נפגע למעשה שיתוף הפעולה הערבי הקיים עד כה:

- לא התעורר, למעשה, ויכוח על הצורך בהמשך תשלום כספי הסיוע השנתיים של ח'רטום (135 מיל-ליון ל"ש).
- כפי הנראה, הוחלט על סכום נוסף (חד-פעמי !?) של 35 מיליון ל"ש לרכישת נשק (20 מיליוני ל"ש ששולמו עלידי לוב, 5 מיליון עלידי כוויית ו-10 מיליון עלידי סעודיה).
- הוחלט גם על סיוע (בסכום 26 מיליון ל"ש ?) לארגוני המחבלים.
- יתכן ואף נדונו, בשיחות הדו-צדדיות והמשותפות, גם שאלות הסיוע באנשים ובנשק בעת מלחמה.

תוצאות אלו, הגם שהן צנועות ואינן מגיעות כנראה לציפיות שתלו בוועידה, בעיקר מצרים, יש בהן משום תמריץ מספיק לעבד אנינאצר לשמור על רמת היחסים הביין-ערביים הקיימת, כאשר תקותו כפולה: להמשיך ולגבש את מדינות העימות (מצרים, סוריה, ירדן ועיראק), יתכן בתוספת סודאן ולוב במסגרת המפקדות המזרחית והמערבית וכן להמשיך וליהנות מהקצבות ח'רטום (עם התוספות האחרונות).

עם זאת ברור שוועידת רבאט היתה מכשול רציני בתנופת התאוששותו המדינית של נאצר, אך בלי שתגרום למצרים זעזוע כה רציני עד שתוצאה לשנות את מדיניותה המיליטנטית כלפי ישראל.

הטירור כחלק מן האסטרטגיה

לפני מלחמת ששת הימים דגלו רק סוריה ואלג'יריה במלחמת שחרור עממית, והן אף הגישו סיוע לארגוני המחבלים שפעלו

אז מצרים, ירדן ומרבית מדינות ערב האחרות התנגדו לפעילות זו, מחשש פן תגרור אותן למלחמה בטרם עת — ואמנם היווה הטירוור חלק ממערכת הגורמים שהחישו את המלחמה.

בחדשים הראשונים לאחר המלחמה, בעוד סוריה ממשיכה במדיניותה הקודמת, הסתמנה מבוכה ביחסן של יתר מדינות ערב כלפי ארגוני המהבליים. בעיקר איפיין יחס זה את מצרים המובסת והתמוגה. בחששה ממהלומה ישראלית נוספת, אשר תמיט שואה על משטרה, החליטה בתחילה למנוע את פעילות המהבליים או לפחות לשים לה סייגים. חסנין הייכל אף שלל בנימוקים גיאוגרפיים, דמוגרפיים ופוליטיים את ההשוואה בין מה שקרה באלג'יריה ובוייטנאם לבין פעולות הטירוור נגד ישראל. מסקנתו היתה, כי פעולות הפדאין (שלא מתוך מצרים) מהוות אך גורם מסייע, בבוא העת, לפעולות הצבאות הסדירים („אל-אראם" 15.9.1967).

אולם, בד בבד עם זרימת הנשק הלכה וניטשה מדיניות זו על-ידי מצרים, וככל שגבר רגש הביטחון העצמי ונחלש והלך הלם התבוסה, כן גברה ההרגשה במצרים כי באין כוח צבאי סדיר, המסוגל להטריד את ישראל בשלב זה, יש להגביר את התמיכה הפעילה בארגוני המהבליים. השקפות אלו חדרו לתודעת מנהיגי מצרים לא במעט בלחץ ההמונים הערביים, שחזו בתמוטה המחפירה והמהירה של צבאות ערב הסדירים, ולעומת זאת שמעו על הצלחות המהבליים מהודעותיהם, המנופחות או הכוזבות. תיסכול התבוסה חיזק את הנטייה להאמין למהבליים ולשאוב מהודעותיהם עידוד כי לא כל הערבים הם חסרי-אונים, מובסים ומושפלים. רגשות אלה

העלו את הפופולריות של ארגוני המהבליים ובראש וראשונה של ארגון פת"ח, הוותיק שבהם. נטיית ההנהגה המצרית לתמוך בטירוור, מסתיו 1967 ואילך, הושפעה מעליית קרנם של ארגונים אלה. ומשהוחל במתן סיוע להם מצאו הערבים לפעילות זו, ובעיקר המצרים, מקום באסטרטגיה שלהם לטווח הקצר ובמדיניות ההתשה שלהם נגד ישראל בשלב מאוחר יותר. נימק זאת השבועון המצרי „רוו אל-יוסף" (22.4.1968) כלהלן:

„המטרה הנוכחית (בפעולות הפדאין) היא להעסיק את האויב (ישראל) ולהחלישו, כדי ליצור מצבים ממושכים של חרדה ומתיחות, שיחייבו את ישראל להשקיע מאמצים, העולים על מידת יכולתה בכל המישורים, עד שיווצר הכוח הערבי המסוגל לכפות בכוח את הפתרון הצבאי”.

תהליך התמורה בעמדת מצרים הושלם בנאום נשיא מצרים ב-10 באפריל 1968:

„מצרים מוכנה לתמוך בתנועת ההתנגדות ולחמם אותה, משום שתנועה זו אינה אלא חלק מהמערכה הגורלית של האומה כולה”.

נכונותה של מצרים לתמוך במידה גדלה והולכת בטירוור, היתה מכוונת בעיקר לפעולות המבוצעות משטח ירדן, ובשלב מאוחר יותר משטח לבנון. למדיניות זו נמצאו תימוכין גם בהקמת המפקדה הזורחית, כאשר פעולות המהבליים היו לחלק בלתי-נפרד של פעולות ההטרדה וההתשה של הצבאות הסדירים בחזית זו.

המלחמה על קווי הכספת האש

(הערכים המספריים של התקריות האבודות מתייחסים לתקר-פה שמי 12 ביוני 1967 ועד 1 בינואר 1970).

התקריות בחלוקתן לגזרות	במספרים	באחוזים
בגבול לבנון	181	1.9%
בגבול סוריה	346	3.7%
בגבול ירדן	3425	36.6%
בגבול מצרים (תעלת סואץ, מפרץ סואץ ומרחב סיני)	4433	47.0%
לאורך כל הגבולות	8385	89.2%
בכל השטחים פנימה מהקוים (רצועת-עזה, יהודה והשומרון, ישראל)	996	10.8%
סה"כ	9381	100 %

מלחמת ששת הימים הביאה את צה"ל אל קווי הכספת האש הנוכחיים, אך לא שמה קץ לחימת הערבים בישראל, הן בכוחות סדירים והן בארגוני מהבליים. כשמטרתם היא להחזיר את המצב לקדמותו ואף יותר מזה — לערער את יסודותיה של ישראל. עמידתה הנמרצת של ישראל סיכלה מטרה זו ואף צימצמה באופן ניכר את יכולת הפעולה הערבית. אולם, בתום מלחמתה הקצרה ביותר וללא הפוגה אחריה, נתונה מדינת-ישראל במאבק הצבאי הממושך ביותר שידעה מעודה. נעמוד על אופייה של המלחמה הנמשכת וביטוייה בתקריות* לסוגיהן בגזרות הפעולה השונות ובאבודות שנגרמו לנו בהן

* המונח תקרית בסקירה זו פירושו פתיחה באש — מנשק קל, תותחים או מטוסים — חדירה, חבלה, מיקוש וכיו"ב. המגבלה שבמונח כולל זה, שאין ביטוי איכותי לאופי ולהיקף האירוע. מגבלה זו באה על תיקונה בניחות מפורט יותר של הנתונים בהמשך.

בהבחנה שבין אבדותינו כתוצאה מפעולות כוחות אויב סדירים לאורך הגבולות, לבין אבדות בשל פעילות מחבלים, לאורך הגבולות ובתוך השטחים אנו רואים:

כתוצאה מפעילות כוחות סדירים		כתוצאה מפעילות כוחות סדירים	
הרוגים:			
302	288	חיילים	138
	14	אזרחים	73
פצועים:			
861	833	חיילים	575
	28	אזרחים	523
302	סה"כ הרוגים	211	סה"כ הרוגים
59	אחוז הרוגים	41	אחוז הרוגים
1153	סה"כ נפגעים	1309	סה"כ נפגעים
47	אחוז נפגעים	53	אחוז נפגעים

אבדות האויב

קשה לקבוע בוודאות או בדיוק כלשהו את מספר האבדות שנגרמו לאויב בתקופה המקבילה. מדינות ערב המעורבות בלחימה אינן מפרסות את אבדותיהן או כמצרים למשל, אינן מוסרות לרוב כלל על אבדות זרק במקרים, שגוויות חלליהן נשארו בשטחנו, מודות הן, מחוסר ברירה, במספר האבדות.

לפי הערכות מומחים מסתכמות האבדות, שגרמנו לכוחות האויב, באלפי הרוגים. אנו מצדנו, מפרסמים נתונים על אבדות האויב אך זרק כאשר קיימת ודאות שמעל לכל ספק, כי אכן נכון המספר. כך יכולים אנו להתייחס בוודאות למספרים של אבדות הטירוריסטים, שנהרגו בשטחינו. להלן הנתונים, המתייחסים לשנת 1969 בלבד (מ"1 בינואר 1969 עד 31 בדצמבר 1969):

הגזרה	במספרים	באחוזים
לבנון	38	6.5%
רמת הגולן	91	16%
ירדן	293	50%
יהודה ושומרון	22	3.6%
רצועת עזה	32	5.3%
אזורים אחרים	51	8.6%
כתוצאה מתקיפת מטוסינו	50	8.5%
ישראל	9	1.5%
סה"כ	586	100%

הפעילות המלחמתית האינטנסיבית מתרכזת, איפוא, בשתי גזרות — המצרית, שבה אירעו כ-47% מכלל התקריות; ובירדנית, שבה אירעו כ-36% מכלל התקריות. יש עניין בהבחנה בין פעילות הכרוכה בחציית גבול לבין פעילות המבוצעת מעברו האחר. מתוך סך-הכל 9351 התקריות, היו 996 כרוכות בחציה פיסית של הגבול על-ידי האויב, עוד 996 תקריות אירעו בשטחים המוחזקים ובישראל וכל שאר הפעילות היתה מעבר לגבול והתבטאה ביריות מנשק קל, ארטילריה וכו'. מתוך 996 התקריות, שכרוכות היו בחציית הגבול, התרחשו 647 — 65% — בגזרה הירדנית.

תקריות בשטחים המוחזקים ובישראל	במספרים	באחוזים
רצועת עזה	676	68.0%
יהודה ושומרון	176	17.7%
ישראל (כולל ירושלים)	144	14.3%
סה"כ	996	100%

אספקט נוסף של הפעולות בגזרות השונות הוא סוג הפעולה שנקט האויב ואמצעי-הלחימה שהפעיל בעת התקרית.

סוגי הפעילות והאמצעים	במספרים	באחוזים
ירי נשק-קל (לרבות בזוקות ותותחי לא-רצועה)	4206	45.0%
ירי נשק תלול-מסלול (ארטילריה, מרגמות, מטולי-רקטות)	3230	34.4%
מיקוש, הבלה, הטלת רימונים, הנחת מטעני-נפץ	1569	16.6%
פעילות התקיפת (מארביים, היתקלויות, תקיפה)	316	3.4%
תקריות בים	6	—
קרבות אוויר	36	0.4%
תקיפות מטוסים	18	0.2%
סה"כ	9381	100%

אבדותינו

אבדותינו מאז תום מלחמת ששת הימים, מסתכמות ב-513 הרוגים ו-1959 פצועים, חיילים ואזרחים גם יחד. בבחינת האבדות בגזרות השונות מתקבלת התמונה הבאה:

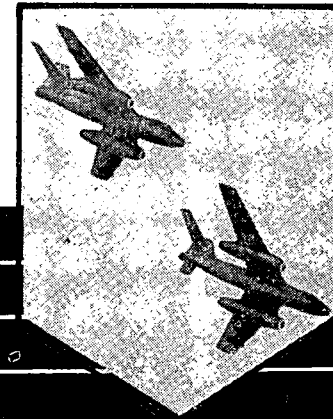
הגזרה	הרוגים	פצועים	סה"כ	נפגעים
לבנון	17	48	65	2.6%
סוריה	17	82	99	4.0%
ירדן	165	613	778	31.4%
עזה	24	156	180	7.3%
מרחב סיני	7	22	29	1.2%
תעלת סואץ	244	669	913	37.0%
יהודה ושומרון	9	113	122	4.9%
ישראל	30	256	286	11.6%
סה"כ	513	1959	2472	100%

נפגעי כוחותינו (חיילים ואזרחים) בתקופה 12 יוני 1967-31 דצמבר 1969

הפגזת בתי זיקוק
(תגובה לטיבוע משחתת אילת)

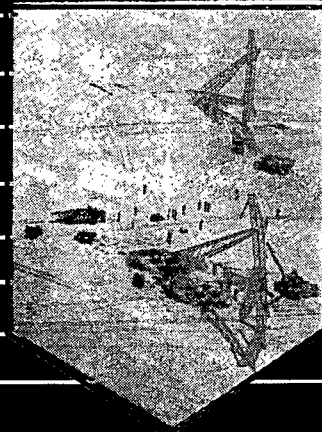

הפצצות אוויר

מספר
נפגעים

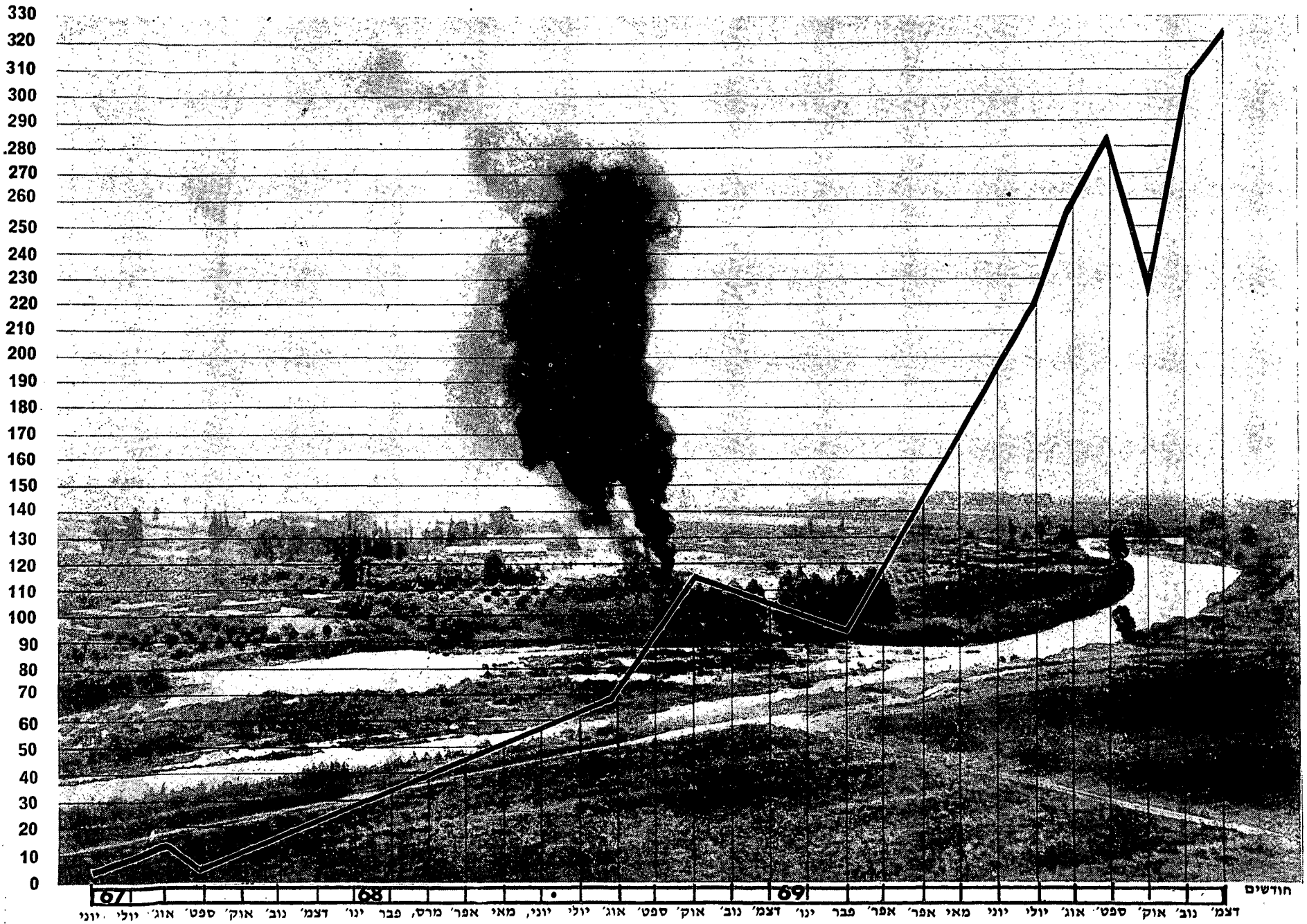
הפגזה ארט'

חודשים
דצמ' נוב' ספט' יולי יוני מאי אפר' מרס פבר' ינו' דצמ' נוב' אוק' ספט' אוג' יולי יוני מאי אפר' מרס פבר' ינו' דצמ' נוב' אוק' ספט' אוג' יולי יוני

תקריות בגזרה הירדנית בתקופה 12 יוני 1967-31 דצמבר 1969

מספר תקריות

חודשים

67 68 69
 דצמ' נוב' אוק' ספט' אוג' יולי יוני מאי אפר' מרס, פבר ינו' דצמ' נוב' אוק' ספט' אוג' יולי יוני מאי אפר' מרס, פבר ינו' דצמ' נוב' אוק' ספט' אוג' יולי יוני

הלחימה המצרית בגזרת התעלה

נשיא מצרים הגדיר בחודש מרס 1968 את הפעולה האסטרטגית המצרית כלפי ישראל, כמבוססת על שלושה שלבים עיקריים:

- החזקת המעמד או העמידה האיתנה. זהו שלב המיועד לשיקום הצבא וההגנה ולמניעת יצירת עובדות על-ידי ישראל. עוד בשלב זה (נובמבר 1967) יצא נאצר בסיסמתו „מה שנלקח בכוח יוחזר בכוח“, כדי להבהיר שמגמת פניו אינה לפתרון מדיני כי אם לפתרון באמצעות מלחמה;
- ההרתעה. השלב שלאחר בניית העוצמה ההגנתית, שנועד לביצוע מדיניות ההגנה המונעת;
- השחרור. פירושו המעשי סיום בנייתה של העוצמה ההתקפית והתחלת המלחמה להחזרת השטחים.

ברם, תוך כדי ביצוע הפעילות המצרית, החלשה או הפסקתה, הסתבר כי חלוקה זו לשלבים, גם מנקודת מבטם של המצרים, סכימתית מדי. במציאות אין מעבר חד ומובהק משלב למשנהו, ואין בעובדות כיסוי מספיק ליזמרה של מעבר כזה. אי-לכך תהיה משמעותית יותר חלוקה רטרופקטיבית של התקופה הנסקרת לחמישה שלבים עיקריים (ובהם שלבי-משנה) על-פי היקף הפעולה האופנסבית או הדפנסבית של המצרים, תוך ייחוס הפעילות הצבאית להצהרות המדיניות המצריות שניתנו במקביל או בדיעבד.

שלב א' — מתום המלחמה ועד מחצית אוגוסט 1968. שלב זה, שלפי ההגדרות של נשיא מצרים נאצר ניתן לו הכינוי: „העמידה האיתנה או החזקת המעמד“, אופיין בקיום השקט בתעלה מצד מצרים, פרט להתפרצויות מעטות, שתכליתן הייתה למנוע את ישראל מליצור עובדות חדשות והישגים נוספים בתחום היבשתי והימי. פעמיים נעשה ניסיון כזה: ראשונה בקרבות ראס אל-עיש, ביולי 1967, שמגמתם הייתה למנוע התבססות כוחות צה"ל מול פורט-פואד; ובשנית, בקרבות על חופש-השיט בתעלה, בספטמבר 1967, כאשר המצרים מוכנים היו להגביל ואף להפסיק את חופש-התנועה שלהם בתעלת-סואץ ובלבד לסכל את ניסיוננו-אנו לקבוע עובדות-שיט מוגמרות בתעלה. טיבוע המשחתת „אילת“ באוק-טובר 1967 היה בבחינת חריג לגבי שלב זה. הרעשת ערי התעלה ובתיה-הזיקוק בסואץ על-ידי הארטילריה הישראלית השמיטה את הקרקע מתחת נכונות מצרים להסתכן בפגיעה במטרות מזדמנות.

בשלב זה נגרמו לנו 305 נפגעים, מהם 81 חללים (כולל נפגעי המשחתת „אילת“).

שלב ב' — מהשליש האחרון של אוגוסט עד סוף אוקטובר 1968. בשלב זה נעשו פעולות ראשונות בעלות אופי תוקפני, אשר בישרו את הכניסה לשלב השני, לפי הגדרת נשיא מצרים, שלב אשר כונה לאחר מכן כשלב „ההגנה המונעת“. הפעולות ההתקפיות המצריות, שכללו הרעשות ארטילריות וחדירות, אשר אחת מהן הייתה פשיטה אלימה, נפסקו בעקבות

התגובות הארטילריות שלנו ובעיקר לאחר הפשיטה הישראלית על נגעה-חמאדי בלב מצרים-העילית ב-31.10.68. פעולה זו גרמה למבוכה אצל המצרים ולדחייתו של המשך שלב זה. בשלב זה היו לנו 94 נפגעים, מהם 29 חללים.

שלב ג' — מראשית נובמבר 1968 עד ראשית מרס 1969. תקופת המבוכה המצרית שבין פעולת נגעה-חמאדי ועד לחיי דוש פעולה אופנסבית שבשלב-ההרתעה הנאצרי. בפרק זמן זה עשו המצרים מאמצים לבנות כוח הגנה אזרחי, לאבטחת המתקנים האזרחיים בעומק מצרים, תוך הדגשה כי „ישראל לא תזכה לפזר את כוחותינו שבחזית התעלה“. ברם, החשש פן תנוצל הפסקת ההרעשות הארטילריות על-ידי יריביה הערביים של מצרים ועל-ידי חמומי-המוח בצבא המצרי למסע נגד השלטון בקהיר, הביא להתפתחות מודרנת של לוחמת צליפות בתעלה, שהגיעה לשיאה בחדשים ינואר-מרס 1969. קודם לכן, בנובמבר 1968, נמסר על הקמת ארגון מחבלים מצרי בשם „ארגון ערבי סיני“, אס-כי בפועל היו אלה יחידות קומנדו של הצבא המצרי.

בשלב הזה היו לנו 28 נפגעים, מהם 5 חללים.

שלב ד' — מראשית חודש מרס 1968 עד 20 ביולי 1969. שלב זה, אופייניות לו הרעשות-פתע, המלוות פשיטות קומנדו על מעוזי צה"ל בגזרת התעלה ובמפרץ סואץ (ברא-שית מועד זה, ב-9 במרס 1969, נהרג הרמטכ"ל המצרי בהפגזה ישראלית בגזרת התעלה). בנואמו ב-31 במרס 1969 הכריז נאצר: „עתה נשתנתה התמונה. אנו תובעים דין וחשבון מהחייל שלנו בחזית, אשר רואה את דמותו של האויב ואינו יורה עליו“. הפרשנות המצרית הסבירה את „ההגנה המונעת“ כהפעלת „הזכות המצרית להלום בכל ריכוז תוקפני ישראלי“ בגדה המזרחית של התעלה, כאשר ההגדרה, מהו „הריכוז הישראלי ואופיו התוקפני“, נתונה לשיקול-דעתם של אנשי הצבא המצריים. עיקרה של מדיניות תוקפנית זו הייתה רצון מצרים למנוע את פעולת ההתבצרות של כוחותינו כדי לסכל את הפיכת קו הפסקת האש לגבול דה-פקטו. אולם, הטענות, שהופרחו על-ידי כמה שופרות מצריים, שלפיהם „אי קבלת החלטת מועצת-הביטחון על-ידי ישראל, פירושה שימת קץ להסדר הפסקת האש בתעלה“ — חזרו ונגנזו.

בשלב הזה היו לנו 229 נפגעים, מהם 61 חללים.

שלב ה' — מ-20 ביולי 1969. פרק זה נפתח עם צירוף המימד האוירי לחחימה הישראלית, כדי למנוע את „הששון אלי קרב“ בצד המצרי, והפלת 32 מטוסים מצריים. בפעילות המצרית בשלב זה יש סתירה בין המתרחש למעשה בחזית לבין הנאמר בהצהרות, שאף הן שונות זו מזו. בעוד שהפעלת הארטילריה נעשתה דלילה יותר והורחב השימוש במרגמות ובנשק-קל (במקום ארטילריה), הרי בתעמולה ובינאומים נמשכה הצגת הפעילות כמקודם, ואף הושמעו דיבורים על כניסה לשלב נוסף. ובעוד שר-המלחמה מסר באיגרתו לצבא המצרי, ב-23 ביוני 1969, על „התחלת שנת השחרור“ — כלומר, התחלת השלב הסופי — מיתן נאצר את הנעימה ודיבר על כך, שמצרים נתונה „במצב ההחלטה הנ-

חושה להילחם למען השחרור" וכן "במצב המנוגד להגנה הפסיבית של אשתקד". ולבסוף: "אנו נכונים למערכה ממור שכת להתשת האויב ועל כל מדינות ערב לנהל מדיניות של התשה". נאצר החל להשיג את שותפותה של החזית המזרחית בניהול מדיניות ההתשה ולשם כך הפעיל לחצים לייעול המפקדה המזרחית, כפי שכבר צויין לעיל. בשלב זה (מרץ 1970 ועד 1 בינואר 1970) היו לנו 287 נפגעים, מהם 77 חללים.

פעילות המחבלים בקוים

מאז המלחמה עברה פעילות ארגוני המחבלים שני שלבי פעולה עיקריים, ונמצאת כיום בראשיתו של שלב נוסף.

השלב הראשון התבטא בהקמת מפקדות מרכזיות ובהתארגנות רחבה בשטחים המוחזקים, על-ידי שני הארגונים העיקריים — פת"ח והחזית העממית". שלב זה החל זמן קצר לאחר תום הקרבות ונמשך עד סוף 1968. נסיונות התארגנות אלה נכשלו בגלל פעילות נחפזת, חשיפתן על-ידי כוחות הביטחון של ישראל ואי-נכונותה של מרבית האוכלוסייה לשתף פעולה עם הארגונים.

השלב השני נכפה על ארגוני הטרור, עקב תוצאות השלב הקודם, והתבטא בהתארגנותם מחוץ לשטחים שבשליטת ישראל ובנסיונותיהם לבצע גיחות חבלניות מבחוץ. באופן טבעי היתה ירדן לבסיס טריטוריאלי של מאמץ זה — הן בתוקף משקל הגורם הפלשתינאי בתוכה והן בשל קרבתה למרכזים פלשתינאיים בשטחים המוחזקים ולישובים ישראלים. ארגוני המחבלים, שמספרם הלך וגדל במשך הזמן, הגבירו בהדרגה את התבססותם בירדן עד כדי הקמת מעין מדינה בתוך מדינה בשטחה. התפתחות זו הומרצה על-ידי תמיכתן המדינית של מדינות ערב, בעוד ירדן עצמה לא גילתה התנגדות לכך.

בתקופה זו עלה בידי הארגונים להרחיב שורותיהם, בעיקר מקרב היסוד הפלשתינאי של אוכלוסיית ירדן, ולהגדיל, הודות לסיוען של מדינות ערב ובעיקר מצרים, את כמות הנשק שבידיהם ואת סוגיו. השתפר גם טיב הנשק והוכנסו לשימוש מטולי-רקטות ("קטיושות") ומרגמות, המאפשרות פגיעה מרחוק, בלי שיסתכנו המבצעים בכניסה לשטח שבשליטון ישראל. סוג זה של הצטיידות הכתיב, במידה רבה, את אופי הפעילות משטח ירדן והיקפה.

אולם, לא ההתבססות בירדן ולא שיפור הנשק, לא היה בהם כדי להכתיר בהצלחה את פעילות המחבלים נגד ישראל משטח ירדן. מצב זה היה בין המניעים להעברת חלק מכוחות המחבלים להתארגנות ולפעילות בלבנון ומתוכה.

שלב זה, שהחל מסתמן לפני חודשים מספר, מתאפיין, בנוסף למתואר בשלב השני, גם במאמץ מוגבר יותר להרחיב את פעילות המחבלים בשטחים הנתונים לשליטון ישראל.

פעולות צה"ל והשפעותיהן — פעולת צה"ל ב-21 במרץ 1968 נגד בסיס המחבלים בכראמה, שבצד המזרחי של בקעת הירדן, פגעה קשות בהתארגנות כוחות המחבלים ואילצה אותם לסגת אל מדרגת החר של הגדה המזרחית, לפצל את בסיסיהם ולהחליף את מקומותיהם בתדירות. פעולה זו עוררה

גל אהדה למחבלים בירדן — צויינו אבדות צה"ל בקרב זה, וכן עובדת לחימתם של אנשי הפת"ח לצד כוחות צבא ירדן ב"בלימת" כוחות ישראל, והיתה התגייסות ניכרת לארגוני המחבלים.

אף-על-פי-כן עברו המחבלים לאחר פעולת כראמה, במידה רבה, לדפנסיבה ומספר החזירות לתוך שטחינו ירד. לעומת זאת עלה מספר מקרי הירי מהגדה המזרחית. ביולי 1968 החלה להסתמן התאוששות ארגוני הטרור, וב-4 באוגוסט הלם חיל-האוויר בסאלט, פעולה ששיבשה פעם נוספת את ארגונם ופעילותם.

פעולות צה"ל ביבשה ובאוויר נגד בסיסים בסוריה, בלבנון, ובעיקר בירדן משבשות מאז את היערכות המחבלים. במקביל לפעולות ההתקפיות, מהן פעולות מאסיביות, דוגמת כראמה וסאלט, משקיע צה"ל מאמץ בפעולה דפנסיבית נרחבת במי-קוש, בגידור ובמערך הגילוי באזורי הגבול.

שילוב זה של לחימה אקטיבית ופסיבית של צה"ל הביא לעליית שיעור היריות וההפגזות מעבר לגבול (הירדני בעיקר), וצמצום הפעולות בתוך השטחים שבשליטת ישראל; ואם כי נמשכים ניסיונות החזירה לעומק השטחים על-מנת להתבסס בהם, הרי מספרם מועט.

הפעילות מירדן בראש — מאז תחילת אביב 1969, ניכרת עליה כמעט רצופה בהיקף פעילות המחבלים. בראש עומדת הפעילות מהתחום הירדני ובמיוחד מי-המלה וצפונה. היא מתבטאת לרוב בירי ובהפגזות מהגדה המזרחית (כ-80 אחוז מכלל פעילות המחבלים באותה גזרה). רבות גם החזירות הקצרות לשטחנו לאורך נהר הירדן. הפעולות מכל הסוגים מגבול ירדן מהוות 70% מכלל פעולות המחבלים, עם תדירות קלות מחודש לחודש. הפעילות ברצועת עזה מהווה 10% — 20% מכלל הפעילות. יתרת הפעילות היא מגבול לבנון — וזו נמצאת בסימן עליה — וכן בתוך ישראל.

הטרור בשטחים המוחזקים ובישראל

בחדשים הראשונים שלאחר מלחמת ששת הימים התבססו ארגוני הטרור במרבית פעילותם על פלשתינאים מארצות ערב, שהגיעו לשטחים.

הגבולות שטרם נחסמו נוצלו להחדרת מפקדים ואנשי-שורה רבים, שהסתייעו אך מעט במקומיים בביצוע פעולותיהם. בתקופה זו התבטא יחסה של אוכלוסיית השטחים למחבלים באהדה מצד אחד ובעמידה מנגד, בבחינת "נחיה ונראה", מצד אחר. יחס זה ניוון מכמה גורמים: העובדה שהמחבלים עצמם סמכו בעיקר על כוחותיהם; החשש מפני תגובת השלטון הישראלי, שאותו טרם למדה האוכלוסייה להכיר; הצלחות גורמי-הביטחון הישראליים באיתור תאי המחבלים ובצמצום פעילותם והתפתחותם; אמצעי ההרתעה שנקטה ישראל היו חדים ופעלו במלוא התכליתיות.

בתחילה רוכזו מאמציהם של ארגוני המחבלים למלחמה בשל-טון הישראלי בשטחים. לגיוסם ולארגונם של ערבים ישראלים לא הוקדשה כמעט כל תשומת-לב, והמבצעים החובבניים גשענו בעיקר על כוחות, שחדרו מהגדה המזרחית של הירדן וניסו להתארגן בשטחים.

תקריות בגזרה הירדנית

היחס בין תקריות פנים וחוץ

מספר תקריות

1,100

1000

900

800

700

600

500

400

300

200

100

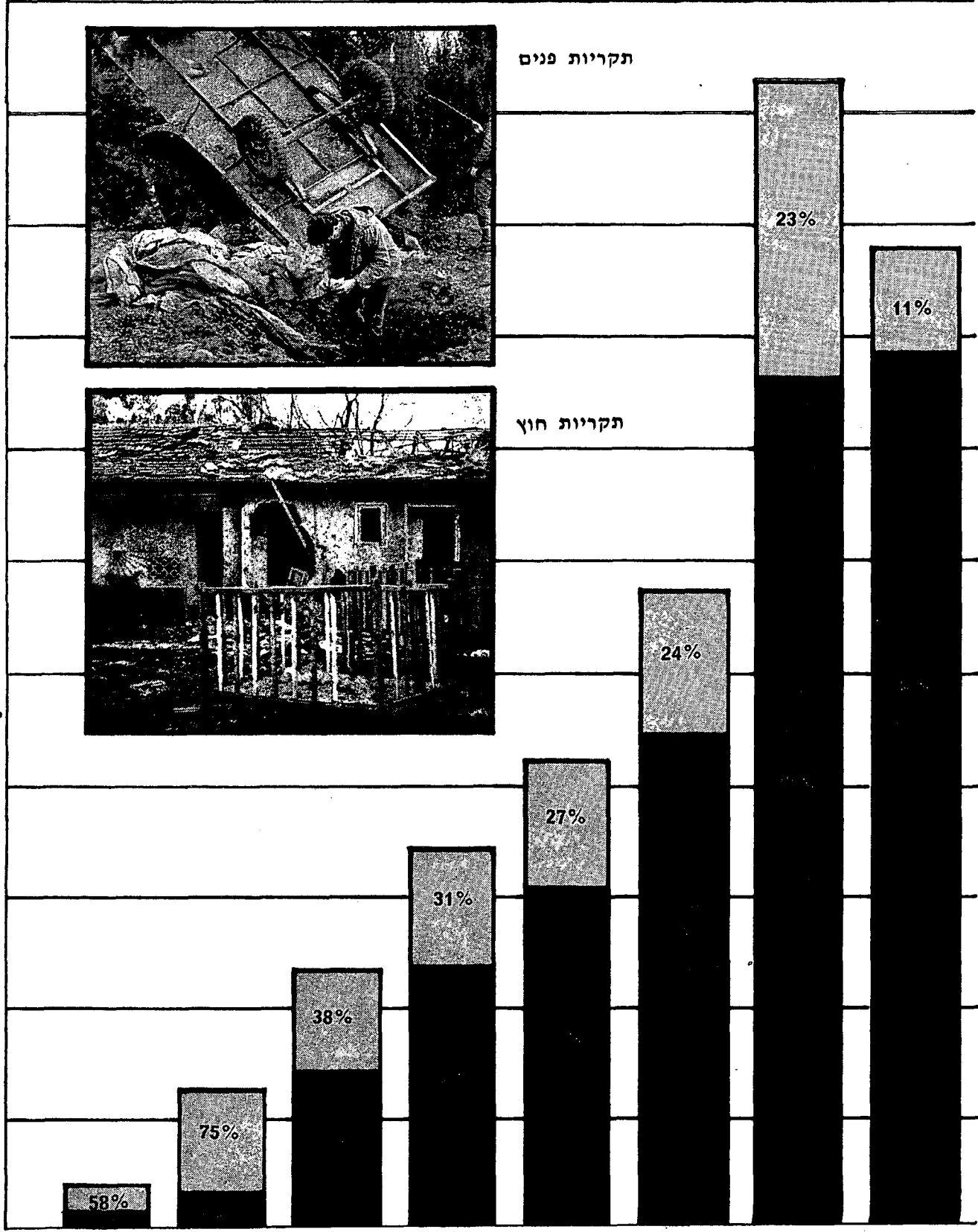
0

תקריות פנים

תקריות חוץ

יוני-ספט'

67

אוק'-ינו'

68

פבר'-מאי

68

יוני-ספט'

68

אוק'-ינו'

69

פבר'-מאי

69

יוני-ספט'

69

אוק'-נוב'

69

חודשים

נפגעים ישראלים בפעולות הבצעיות יוני 1967-דצמבר 1969

הללים
 פצועים
 קה"כ

כראמה
מיקוש אוטובוס תלמידים

ארט' בתעלה
האי גרין

ארט' בתעלה
פיצוץ בת"א
התחנה המרכזית

טיבוע אילת

ארט' בתעלה
תקיפת מוצב
מיקוש אל-חמה

ראס אל-עיש

67 יוני יולי אוג' ספט' אוק' נוב' דצמ' 68 ינו' פבר' מרס' אפר' מאי יוני יולי אוג' ספט' אוק' נוב' דצמ' 69 ינו' פבר' מרס' אפר' מאי יוני יולי אוג' ספט' אוק' נוב' דצמ'

בשלב השני, כתוצאה מהכשלונות, החלו הארגונים להחזיר חוליות מזוינות מעבר לגבול, כשאלה נעים מעט בתוך אזורים מאוכלסים בשטחים, אך כמעט שאינם נזקקים לעזרת התושבים. בד בבד הוזרמו מארצות ערב הנחיות להתארגנויות בתוך השטחים ולמאבק חתרני, שיתמוך במאבק המחבלים. פותחה תיאוריה בדבר הצורך בשילוב שתי צורות המאבק — המחבלים והמרי האזרחי. ביהודה ושומרון וברצועה התארגנו מחתרות וגופים מוסוויים ("חזית לאומית", "ועדות ליכוד לאומיות", "התאחדויות" וכיו"ב) שעברו מהתארגנות לשם מאבק מדיני לפעולות חבלה.

בשלב הבא, בעקבות המעצרים הנרחבים בקרב הנהגת ארגוני המחבלים בשטחים ובריחת השאר לגדה המזרחית לשם התארגנות מחדשת, החלו ארגוני הטיור מתבססים יותר ויותר על אוכלוסיית השטחים ואף לגייס ערבים ישראלים ולנצלם לפעילות בתוך שטח ישראל. נתרבה אחוז הצעירים, ובמיוחד המשכילים, שהצטרפו לארגונים וגרמו לעליה ברמת הביצועים. כן בלטו כמה עשרות נערות, שהועסקו בפעולות חבלה, הברחת נשק ותפקידי קישור. הזדהות האוכלוסייה עם הטיור גברה והיו אף מקרים של סיוע בפועל.

גם בקרב ערבי ישראל עלתה יוקרת ארגוני הטיור. הארגונים, מצידם, החלו מבליטים את הצורך בשיתוף ערבי ישראל במאבק. במסמכים תורתיים של פת"ח הודגש הצורך בגיוס ערבים מישראל והובעה משאלה לגיוס דרוזי-ישראלי. בשני דורי מדינות ערב וארגוני המחבלים כוונו קריאות מיוחדות לערבי ישראל להצטרף למאבק המזויין. ואם כי האהדה למחבלים בקרב ערבי ישראל היא מילולית בעיקרה, הרי היא מתפשטת, ועם זאת גוברת נכונותם להצטרף לארגונים וליטול חלק ממשי בפעולות חבלה וטיור.

מתחילה כיוונו ארגוני הטיור מאמצים ניכרים לביצוע פעולות ראוה מרשימות בתוך שטח ישראל, ובעניין זה מורי גשת לאחרונה החרפה ניכרת. מאז אפריל 1969 ועד סוף השנה בוצעו 59 פיגועים בתוך מדינת-ישראל, וגדל מספר הצעירים מערבי ישראל שהצטרפו לטיוריסטים. לעומת השנה הראשונה לאחר מלחמת ששת הימים, שבה נעצרו כ-20 מערבי ישראל, שנטלו חלק בטיור, הרי מאז נעצרו עוד כ-120 איש, וברובם הודו בחקירות, כי היוזמה להצטרפות באה מצידם דווקא. קרוב איפוא לוודאי, שבתוך ישראל פועל לים כיום מספר ערבים, אשר להם יד וחלק בפעולות החבלה שבוצעו בשטח המדינה.

קיים שוני מהותי בין פעולות החבלה בשטחים לבין הפעילות בישראל. בשטחים ניהלו חוליות המחבלים מלחמתן לרוב בנוסח צבאי-למחצה, בתקיפת מטרות צבאיות ובפגיעה בשל-טון הישראלי, ואילו בישראל לבשה מלחמתן אופי טיוריסטי מובהק, כשהן מנסות לפגוע באזרחים, לרבות נשים וילדים, ללא כל אבחנה (כמו החדרת מכונית-תופת לשוק מחנה יהודה בירושלים או פיצוץ בשוק-הירקות בעפולה, וכן במת-קנים ובמפעלים כלכליים כבתי-הזיקוק בחיפה, מערכות-מים וכיו"ב).

עם זאת יצויין, כי הסיוע בפועל של אוכלוסיית השטחים לארגוני המחבלים הוא מוגבל, וכי לא הורע המצב בתחום הקרוי מרי אזרחי. התמיכה בארגוני המחבלים היא יותר נפ-

שית ומילולית מאשר מעשית. באשר לערבי ישראל נראה, שההצטרפות לארגוני המחבלים אינה רבה, ועדות לכך מספרם, המהווה אחוז כמעט אפסי בסך-הכל העצורים נאשמי הפעילות החבלנית, הנמצאים בידי השלטונות.

הערות סיכום

הפעילות העויינת לאורך קוי הפסקת-האש מתנהלת בגלים עולים ויורדים. המגמה הכללית היא של עליה — במספר התקריות, בסוגים של כלי-הנשק המופעלים ובהיקף האבדות. רוב התקריות והאבדות, כ-80%, היה בשתי חזיתות עיק-ריות, המצרית והירדנית, על המאפיינים הסגוליים של כל אחת מהן.

בחזית המצרית מבוצעת כל הפעילות על-ידי הצבא המצרי הסדיר, הנתון למרות ממלתו ופועל לפי הוראותיה (גם גוף המחבלים המתקרא "ארגון ערבי סיני" נמצא, כפי שכבר נזכר לעיל, בשליטתם והכוונתם של השלטונות המצ-ריים המרכזיים ויש למנות גם את פעולותיו על אלו של הצבא המצרי הסדיר).

בחזית הירדנית נתונה הפעילות, ברובה, בידי ארגוני המ-חבלים, והצבא הירדני הסדיר משתלב בפעילותם בחיפוי ארטילרי, בסיוע לחציית הירדן, במתן אינפורמציה ועוד. התקריות, בחלקן, מעורבות ושותפים בהן המחבלים והצבא הירדני גם יחד. המידה והאינטנסיביות, של התערבות הצבא הירדני הסדיר, מושפעות על-ידי שלושה גורמים עיקריים: מדיניות הממשלה הירדנית; פעולות המנע והתגובה של צה"ל ומידת חריפתן; וגישתם של המפקדים הירדניים המקומיים לאורך קו החזית, הנוטים, לעיתים, להחמיר בתגובה ולפעמים מסתפקים הם בתגובה מצומצמת. גם טיב התגובה הירדנית המקומית, מושפע לא מעט מאופי התגובה של צה"ל.

● הפעילות בגזרה המצרית. בפירוט הנפגעים בגזרה המצרית נבחנה השפעת התגובות של צה"ל על התפתחות הפעילות הצבאית של האויב, דרך העליות והירידות במספר אבדותינו, בהנחה שמספר האבדות הוא המודד המובהק ביותר להיקף התקריות. מניתוח הפירוט שבתרשים מתקבלת התמונה הבאה:

● באוקטובר 1967 הגיעו אבדותינו לשיא, עם טיבוע המשחתת "אילת". בעקבות כך הנחית צה"ל מהלומה חזקה על בתי הזיקוק וערי התעלה והפיר קוד המצרי, שנוכח לדעת עד כמה חשוף הוא לפגיעות בגזרה זו, צימצם את פעילותו. כתוצאה מכך חלה ירידה קיצונית במספר אבדותינו וההפוגה נמשכה עד אוגוסט 1968.

● מאוגוסט 1968 עלה שוב מספר אבדותינו בגזרת התעלה. צה"ל ערך את הפשיטה על נגע חמאדי. השלטונות המצריים נוכחו לדעת שהעורף שלהם פגיע ושוב חלה ירידה באבדות.

● מראשית 1969 (חדשי פברואר — מרס) עת הכריז נאצר, כי הסכמי הפסקת האש אינם מחייבים

עוד את מצרים וכי „אנו תובעים דין-וחשבון מהחיל שלנו, אשר רואה את דמותו של האויב ואינו יורה עליו“ חלה שוב עליה באבותינו. ב-20 ביולי 1969 הופעל חיל-האוויר הישראלי, לראשונה בגזרה המצרית מאז המלחמה, ומספר אבותינו החל פוחת.

היוצא מכאן הוא, איפוא, כי למהלומות-הנגד של צה"ל נודעת השפעה ישירה מובהקת ובולמת על הפעילות הצבאית של האויב, אך לכך יש להעיר שתי הערות:

האחת — משכי ההפוגה מתקצרים והולכים. אם אחרי הפגזת בתי-הזיקוק, באוקטובר 1967, חלה ירידה באבדות, שארכה עד אוגוסט 1968, כלומר — כעשרה חדשים, הרי הפשיטה על נגז חמאדי נתנה לישראל הפוגה של ששה חדשים בלבד.

והאחרת — שאף בהפוגות אלו לא היו הפסקות מוחלטות בתקריות ובאבדות. חודש אוגוסט 1968 כמעט והיה ללא אבדות, אולם, אחר פשיטת נגז חמאדי ולאחר הפעלת חיל-האוויר ביולי 1969, לא פסקה הפעילות המצרית ונתווספו אבדות, אמנם באינטנסיביות יותר נמוכה, אך לא ירדו לשיעור הנמוך של אוגוסט 1967.

● הפעילות בגזרה הירדנית. המאפיין הראשון של הפעילות כאן, זו העליה המתמדת והרצופה בהיקף התקריות. אם חלות כאן, לעיתים, הפסקות בעליה ואף ירידות, הרי נובע הדבר בראש וראשונה מתופעות אקלים עונתיות, כגון הקושי לחצות את הירדן בחדשי החורף. המאפיין השני הוא בעובדה, שזו גזרת הפעילות העיקרית של ארגוני המחבלים.

צויין לעיל, כי רק כ-20% מהתקריות מתרחשות בתוך השטח חים המוחזקים ומדינת-ישראל, היינו, מעבר לקוי הפסקת האש. כ-80% מהתקריות הן פעולות-איבה, שמקורן מעבר לגבול ואינן מצריכות מעבר פיסי של קוי הפסקת האש על-ידי האויב. אלה פני הדברים בחתך תקופה על פני שנתיים ומעלה. אבל אם לראות את הדברים כתהליך, הרי מתבטא הדבר — למרות הגידול הרצוף במספר האבסולוטי של התקריות משני סוגי פעילות המחבלים — בירידה מתמדת של אחוז הפעילות בתוך השטחים (לרבות ישראל) לעומת הפעילות שמעבר לגבול. התופעה מוסכרת היטב בהתפתחות שחלה בלחימת צה"ל וכוחות הביטחון במחבלים.

בתחילה ניסו המחבלים להתארגן לפעילות בתוך השטחים, אולם עקב הצלחות שירותי-הביטחון נאלצו לעבור מזרחה לירדן.

בשלב הבא, שבו עדיין לא היה קו הירדן מאורגן היטב לאבטחה, יכלו המחבלים לבצע חדירות קצרות ולחזור לגדה המזרחית.

עם שיפור האבטחה לאורך בקעת הירדן והצלחות כוחות הביטחון בתפיסת המחבלים בשטחים, נאלצו הללו להסתפק בירי מעבר לגבול ולצמצם מאוד את חדירותיהם.

● הפעילות בגזרה הלבנונית. להוציא פעולות בודדות ומקריות במשך המחצית הראשונה של שנת 1968, נשאר גבול לבנון השקט, באופן מוחלט כבאופן יחסי, שבגבולות הסובבים את ישראל.

לבנון, שיצאה ללא סריטה מהמלחמה, השתדלה לתרום את חלקה ללוחמה הערבית בישראל רק באופן מילולי, אולם השינויים שחלו במחצית השניה של שנת 1968 (מלחמת ההתשה וחיפוי המחבלים אחר גישה נוחה יותר מאשר הגבול הירדני) גרמו לסחף בעמדתה של לבנון ולהדרדרות שחלה בגבולה הדרומי עם ישראל.

ההסתננות של ארגוני המחבלים לדרום לבנון החלה למעשה בסתיו 1968, בתחילה באורח איטי ודיסקרטי, בלי לחשוף את עצמם על-ידי מבצעים גדולים (14 תקריות במשך 4 החודשים האחרונים של 1968), כדי לבסס את מעמדם באיזור לפני שיגיעו לעימות עם שלטונות לבנון.

מבצע צה"ל בנמל התעופה של ביירות בסוף 1968 חשף את העובדה הנ"ל ואילץ את שלטונות לבנון לפעול, במידת מה, נגד המחבלים (באביב 1969). אולם המבנה הפנימי-העדתי ותמיכת שאר מדינות ערב, אשר גרמו למשבר ממשלתי ממושך וללחץ על לבנון, גרמו לפשרות לבנוניות עם המחבלים. פשרות אלו נוצלו ליתר התבססות בגזרה ממזרח לחצי-באני בתחילה ולהתפשטות השפעת המחבלים לגזרות האחרות בדרום ולרכווי הפליטים בשאר שטחה של לבנון.

אזהרות ישראל שהתבטאו בפשיטות על חלתא (5 ספטמבר) ועיתרון (5 אוקטובר), עקב עליית מספר התקריות (80 תקריות באפריל-אוגוסט), זרזו את העימות בין המחבלים לשלטונות הלבנוניים. עימות זה, אשר לדברי הלבנונים נפל בו כ-150 אנשים, לרבות 100 מחבלים, ואשר בו היתה ידו של הצבא הלבנוני על העליונה, נסתיים שוב בפשרה לרעת לבנון, אשר הושגה בתיווך מצרים ובדמות הסכם קהיר (3 נובמבר 1969) עם המחבלים.

חתימת הסכם קהיר היתה למעשה הישג ניכר למחבלים, שקבלו ליגליזציה לפעולותיהם והשיגו הכרה של זכות פעולה משטח לבנון. הישג זה אכן תרם להגברת פעילות המחבלים שהגיעה בשלושת החודשים האחרונים של שנת 1969 ל-44 פעולות.

לאחרונה אמנם חלה עליית-מה בפעילות בתוך מדינת-ישראל ונראה כי סיבתה, לפחות חלקית, בהשתתפותם של בני-מיר עוטים בפעילות זו. אבל בשטחים המוחזקים עצמם לא חל שינוי משמעותי.

● אבדותינו. הפירוט שבגרפים (עמ' 12, 13, 16 ו-17) לגבי נפגעי צה"ל בפעולות מבצעיות, מלמד על המגמה הכללית ומצביע על הפעולות המיוחדות, שגרמו לעליות-שיא שהיו לנו במספרי האבדות. זינוקים אלה הם לרוב במספרי הפצועים ולא החללים (להוציא מכלל זה נפגעי טיבור „אילת“).

אלו תוצאות אופיה וטיבה של לחימת טירור עיוורת.

מלחמת ההתשה וסיכוייה

לישראל היו, במשך שנת 1969, 240 הרוגים, בכל הגזרות וככל צורות הפעילות — הן של מחבלים והן של צבא סדיר. הופלו בתקופה זו 9 מטוסים והושמדו 2 טנקים. לא הושמדה אף אחת מן העמדות המבוצרות שמוחזקות על-ידי כוחותינו והקיום איתנים וחזקים יותר, מהבחינה הפיסית, משהיו אי-פעם.

על השאלה באיזו מידה מאמינים הערבים בהודעות הכוזב של עצמם אין תשובה חד-משמעית. סביר להניח, כי אמנם מאמרי נים הם, כי אכן גרמו לצה"ל נזקים כבדים בציוד ואבדות כבדות בכוח אדם.

עתונות העולם עמדה על תופעה זו של כוזב לאורך צינור הדיווח וכן בהודעות המצרים. כתב בעניין זה העתון הצרפתי „פיגארו“ ב־25 יולי 1969:

„מנהיגי ערב חוזרים לטעותם הישנה של סילוף האמת. בעקבות מלחמת ששת הימים החליטו לנ-קוט ריאליזם ולהפיץ הודעות מדוייקות על הקר-בות — אך חדלו מכך. לפי הודעותיהם איבדה יש-ראל יותר „מיראגים“ משקנתה, מחצית חיל-השריון ואלפי חיילים.

„הדבר מזכיר את הזיות הערבים ביום הראשון למלחמה: „המצרים בנצרת“, שדות התעופה ביש-ראל הרוסים וכיוצא בזה.

„ההודעות הישראליות מדוייקות תמיד ודוברות אמת. אין כל אפשרות לפרסם ידיעות מסולפות במדינה כה קטנה. אבדות המצרים כבדות ביותר. נאצר עדיין לא למד את הלקח. התעמולה הערבית שוב מסייעת לישראל.“

שליטי ערב מאיימים במלחמת התשה לשנים רבות, בהניחם, שלכלכלתם נשימה ארוכה תודות למשאבים העומדים לרשות מדינות ערב באוצרות-טבע ובכוח-אדם, בעוד שהמשק היש-ראלי מוגבל בהיקפו, דל באוצרות-טבע ועל כן לא יוכל לשאת במעמסת מלחמה ממושכת. אולם המציאות מפריכה הנחה זו.

הנטל הכלכלי

העומס הכלכלי על המדינה בשל מלחמת ההתשה כולל את האמצעים המופנים לעצם פעולות המלחמה, הן בגבולות הן נגד הטירוור, בהשוואה למצב, שבו אין פעילות מלחמתית כלל אך יש התכוננות וכוננות למלחמה כוללת, קטן יחסית העומס הכלכלי הכרוך ב„מלחמת התשה“.

המאמץ הכלכלי-הביטחוני נובע בעיקרו משני צרכים: קיום עדיפותה הצבאית של ישראל נוכח החימוש המזורז וההת-

תפיסה החדשה, שאימצה המנהיגות הערבית להמשך המלח-מה, עוצבה והוכתבה על-ידי נאצר שהכריז ב־23 ביולי 1969, ביום השנה להפכה המצרית:

„אחי, אנו נתונים עתה במערכה ממושכת להתשת האויב. כל מדינות ערב חייבות לנהל מדיניות התשה“.

תפיסת מלחמת ההתשה מקורה בהערכה שישראל, על משא-ביה המוגבלים בכוח-אדם ובאמצעים לא תוכל לעמוד במלח-מה ממושכת, בעוד שהעולם הערבי, על מאה מיליון תושביו ומקורותיו הכלכליים הפוטנציאליים, יוכל לעמוד במלחמה לאורך-ימים, בלי שהאבדות בכוח-אדם ובמשאבים יהיו נטל קשה יתר על המידה לגביו.

זאת ועוד, הערבים ניתחו את ההיסטוריה הקצרה של 20 השנים האחרונות, והסיקו, כי ישראל ניצחה משום שניהלה מלחמת-בזק, ורק בצורת מלחמה זו, יש לה יתרון וסיכוי לנצח. התוצאה הטבעית מניתוח ומסקנה אלו היתה מעבר למלחמת התשה.

מלחמת ההתשה היא סיסמה חדשה להמונים הערביים ונושאת תקוות מסויימות גם למנהיגים הערביים, המצפים, כי היא תאלץ את ישראל להגיע להסדר מדיני, שפירושו אבדן השגיה במלחמת ששת הימים; כי תהווה שלב מכין לקראת מתקפה במסגרת של פתרון צבאי — סיכוי שהערבים מעולם לא נואשו ממנו ולא ויתרו עליו; מלחמת ההתשה נועדה להשיג מטרותיה על-ידי פגיעה בישראל בשלושה תחומים: — הרס ציד-החלימה שלה; הטלת עומס כלכלי כבד על משקה הלאומי; וקשה מכל — גרימת אבדות ניכרות למשאביה האנושיים. תקוותם היא, כי בגלל אבדות — בעיקר בכוח-אדם — תתעורר בישראל תסיסה, שתאלץ את הממשלה להס-כים לווייתורים בתחום זה או אחר.

החדשים האחרונים מאפשרים לעשות לפחות סיכום-ביניים בשלושת התחומים האמורים.

האבדות בציוד לחימה

במשך שנת 1969 (1 בינואר 1969 עד 31 בדצמבר 1969) טענו ארגוני הטירוור ומדינות ערב כי הסבו לישראל אבדות כבדות שהסתכמו:

הרוגים	2982
מטוסים שהופלו	218
טנקים שהושמדו	469
כלי רכב שונים שהושמדו	2835
עמדות וביצורים שהושמדו	1780

עצמות הכמותית של צבאות ערב; וקיום כוננות גבוהה לנוכח האפשרות של התפתחות מלחמה כוללת.

מאז מלחמת ששת הימים עלו הוצאות הביטחון של ישראל במידה ניכרת וחלקן בתל"ג (תוצר לאומי גלמי) הוכפל. כתור צאה מכך הגיע חלק התל"ג המופנה לביטחון לכדי 22%. בהשוואה למקובל כיום בארצות אחרות זהו שיעור גבוה ביותר.

אשר לשאלה, אם תוכל ישראל לעמוד במאמץ כלכלי זה תקופה ממושכת, מלמד ניסיון העבר, כי מדינות במצב מלחמה הגיעו לשיעורים גבוהים ביותר של גיוס המקורות הכלכליים לביטחון. כך, למשל, הפנתה ארצות-הברית בשנות מלחמת העולם השנייה 20% עד 45% מהתוצר שלה לצרכי ביטחון, ולמרות זאת לא נבלמה צמיחתה הכלכלית בעת ההיא. ובהשוואת המאמץ הביטחוני-הכלכלי של ישראל לזה של ארצות אחרות, יש להביא בחשבון, כי מלבד התוצר הלאומי הגלמי עומדים לרשות המשק הישראלי גם תקבולים חד-צדדיים מחוץ-לארץ (מגביות, פיצויים). תוספת מקורות אלה לתוצר הלאומי הגלמי מפחיתה את שיעור היחסי של הוצאות הביטחון.

עומס הוצאות הביטחון מחייב האטה בשיעור העליה ברמת הצריכה והשירותים הציבוריים. תחזית התפתחות המשק בעתיד ושיעור הגידול החזוי של הוצאות הביטחון מלמדים, כי המאמץ הנדרש יאפשר המשך העליה ברמת-החיים, אם כי רק בשיעור של 2%-3% לשנה. כן יתאפשר שיפור קל ברמת השירותים הציבוריים. בעוד מספר שנים תוכל ישראל לצפות להקלה במירוח החימוש, אם אך תדע לממש את פוטנציאל-הצמיחה הגבוה של כלכלתה.

יכולתן של מדינות ערב להפנות משאבים למאמץ הביטחוני אף הוא אינו בלתי-מוגבל. ההוצאות של מצרים לביטחון (נוסף על הסיוע הצבאי, שהיא מקבלת מברית-המועצות) מהוות כ-22% מהתוצר הלאומי הגלמי שלה.

עוצמה כלכלית נמדדת על-פי פוטנציאל מורכב ומגוון, אשר אוצרות-טבע ומספר אוכלוסים — הם כשלעצמם — מהווים רק חלק ממנו. ובדיקת הוצאות הכלכליות של מאבק צבאי ממושך לגבי שני הצדדים מראה תחזית, שהיא היפוכה של הציפייה הערבית.

שיעור עלייתו של התוצר הלאומי הגלמי בישראל בשנים שלפני מלחמת ששת הימים היה 11%. בשנת 1968-9 גברה עליית התל"ג כדי 13.5%. לעומת השנה שקדמה לה. ואם להביא בחשבון שבאותה שנה באו לישראל 33,000 עולים, מתברר, שלמרות מעמסת העליה, הכוננות והלחמיה, עלה התל"ג לנפש בשנה זו ב-10.5%.

במצרים, לעומת זאת, היה השיעור הממוצע של עליית התל"ג לפני מלחמת ששת הימים כ-6%-7% לשנה, ובשנתיים הראשונות שלאחר המלחמה פחת שיעור זה ל-1% לשנה. גידול אוכלוסיית מצרים ב-3% לשנה גרם למעשה לירידת התוצר הגלמי לנפש ב-2% לשנה, עקב חלוקתו למספר התור שבים המוגדל. יש לזכור גם זאת: מספר העקורים המצריים מאזור התעלה מגיע כיום ל-750,000 נפש מתוך אוכלוסייה אזורית בת כמיליון תושבים, וזאת מלבד הנוק הנגרם למשק ושיתוק תעשיות ושירותים באזור התעלה. ממשלת

מצרים מוציאה עתה למעלה מ-70 מיליון דולר לשנה כתמיכה כספית ישירה ועקיפה ב-150,000 בתי האב של עקורים אלה. למעשה, לפחות 100,000 מפרנסים, שהם 1/3 מכלל המפרנסים, ברובם עדיין מובטלים, כשיתר 50,000 המפרנסים, הנמנים על עובדי הממשלה והסקטור הכלכלי הציבורי מקבלים מש-כורות, כאשר רק חלקם מועסקים בפועל.

פרט לנזקים הישירים הנובעים מהפסקת השיט בתעלה, נגרם למשק המצרי אבדן של כ-5% מההכנסה הלאומית וזאת עקב שיתוק כמעט מוחלט של כל הפעילות הכלכלית במחוזות של איזור התעלה (נפט, ענפי פטרו-כימיה וספנות). דבר שגורם למצרים הפסד בסך 235 מיליון דולר לשנה. נוסף על-כך, כתוצאה ממלחמת ההתשה ירד מספר התיירים המבקרים במצרים בכ-50%, בעוד שישראל נהנית מעליה ניכרת בשיעור של כ-70%. כן איבדה מצרים את הכנסותיה מאוצרות הנפט בסיני, שהסתכמו לפני המלחמה בכ-50 מיליון דולר לשנה.

סכום הפסדיה של מצרים כתוצאה ממלחמת ששת הימים ומלחמת ההתשה שבה היא ממשיכה, הגיע ל-635 מיליון דולר*. עזרת ארצות ערב מסתכמת ב-251 מיליון דולר בלבד. מכאן, שבמלחמה זו לא רק שאין מצרים מגיעה לכל הישג שהוא, אלא אף מחריפה את בעיות פיתוחה ומגבירה את פיגורה הכלכלי והחברתי.

אבדות בכוח-אדם

רגישותו היתירה של העם היהודי לחיי אדם בולטת לאורך כל תולדותיו, ויש לכך עדויות רבות — אם זה, ככל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, אם זה ביחס לאבדות הכבדות שסבל העם כתוצאה מרדיפות, בכל הדורות, ואם עתה, בתקופת המדינה, תחושתה של אוכלוסייה מעור-טת-מספר יחסית, היכרות פנימית מקיפה ואינטימיות. גורמי מים אלה ונוספים עושים את האבדות לבעיה העיקרית בתפיסתנו הביטחונית. עדות לכך השותפות בכאב ובאבל, המלווה כל הודעה על הרוג ומתעוררת לפירסום הצלומו של כל חלל-קרבות.

כל פעולה צבאית יזומה על-ידי צה"ל מתוכננת, נבחנת ונבדקת תוך אומדן האבדות העלולות להיגרם. מספר האבדות מהווה שיקול מרכזי בכל פעולות צה"ל, בתיכנון ובביצוע. מאז תום מלחמת ששת הימים ועד לחתימת סקירה זו, 1 בינואר 1970, איבדה ישראל 513 הרוגים, כתוצאה מפעולות אויב. האם מספר זה גבוה או סביר, בהתחשב במשך התקופה (למעלה משנתיים) ובאופי המלחמה? על שאלה זו אין מענה. אין מדד שיכול לקבוע בתחום זה. כעם, חובה עלינו להתייחס

230 מיליון דולר	דמי מעבר
" " 235	שיתוק איזור התעלה
" " 50	הפסד הנפט בסיני
" " 70	תמיכה בעקורים
" " 50	הפסדי תיירות

635 מיליון דולר לשנה

בפעולות איבה, יגיעו למסקנה כי עליהם להידבר עמו בדרכי שלום. אראו תמצא הנוסחה גם להסדר שלום פורמלי.

● **ההכרה, שכל האלטרנטיבות האחרות גרועות יותר.** מבחינה צבאית קיימות שלוש אלטרנטיבות: האחת, להמשיך (בדרך הנוכחית) ולהחזיק בקוי הפסקת האש עד בוא השלום בינינו לבין מדינות ערב; השנייה, להתרחק מהסואץ, להתרחק מהירדן ולסגת לקווי הגנה חדשים; והשלישית, לעבור למתקפה במטרה להכריע את מדינות ערב הכרעה צבאית ומדינית בעומק שטחיהן.

אלו הן אפשרויות תיאורטיות, בהתייחסות לאספקט הצבאי בלבד, ללא בחינת הצד המדיני וצדדים אחרים של הבעיה. בפועל:

נסוגה — פירושה התבססות בקו חדש, תוך השקעה עצומה של אמצעים, אך ללא סיכוי של הפחתת אבדות, כי הקוים הנוכחיים, המתבססים כמעט כולם על מכשולים טבעיים, הם הנוחים ביותר להגנה, תוך השקעת מינימום כוחות. מתקפה — כרוכה בהשקעה עצומה של כוחות, בסיכוי לאבדות ניכרות, בסיכונים מדיניים לא-מבוטלים, ונראה שאין לישראל, בשלב זה, שום סיבה לנקוט בדרך זו.

אחיזה בקוים הנוכחיים — מבטיחה את היתרונות הסבירים ביותר, יחסית, מבחינת יכולת החזקה, תוך השקעת כוחות מינימאליים ובמינימום האפשרי של אבדות, בנסיבות הנתונות.

● **התשה נגדית של האויב.** גם האויב רגיש לאבדות, אם כי פחות מאיתנו. העובדה שאינו מפרסם את אבדותיו אינה אומרת שהוא איש לכל אבדה ונזק הנגרמים לו. אולי נהפוך הוא, וההימנעות מפרסום מצביעה על חולשתו ורגישותו בר תחום זה.

אפשרות מלחמה כוללת

„מלחמת ההתשה“ של הערבים יכולה להיות שלב-הכנה למלחמה כוללת, אם יצליח האויב בהשגת משימותיו בשלב זה, היא יכולה גם להיות גורם, שימנע מלחמה כוללת, אם יכשל בה האויב.

מאז 20 ביולי 1969, עת הוכנס חיל-האוויר לראשונה לפעולה בגזרה המצרית, עברה היוזמה בגזרה זו לידינו והשגנו בה חופש פעולה מהאוויר, בכל עת ובכל מקום. האבדות, שנגרמו למצרים במטוסים, והירידה באבדותינו בגזרת התעלה היו: בששת החדשים האחרונים, בין 20 ביולי 1969 לבין 31 בי דצמבר 1969, הופלו 32 מטוסים מצריים לעומת ארבעה מטוסים שלנו, ואבדותינו בתעלה, באותה תקופה, היו 106 נפגעים (הרוגים ופצועים) ביולי, 65 נפגעים באוגוסט, 47 נפגעים בספטמבר, 56 נפגעים באוקטובר, 39 נפגעים בנובמבר ו-30 נפגעים בדצמבר.

פשיטות כוחות צה"ל בחופו המערבי של מפרץ-סואץ ופעולותיהם החופשיות שם, חשפו עוד איזור-תורפה במערך המצרי ויאלצו את מצרים להרהר היראה שני, בטרם תעז לנקוט צעדים קיצוניים כלשהם.

ניתן, איפוא, לומר, שהמצב הנוכחי ב„מלחמת ההתשה“

לאבדות כאל גורם שאין מנוס מבלחימה, שבינינו לבין הערבים. בהיעדר קנה-מידה אוניברסלי לא נותר לנו אלא לבחון את הדברים בראיה מקומית-פנימית.

שיבת-ציון החדשה היא פרשה רצופה של מלחמות התשה מבחינת האויב. נתבונן בשלבים במלחמה המתנהלת נגדנו לאורך כל השנים, בכלום ניכרו סממניה המובהקים של „מלחמת התשה“ — גרימת אבדות בנפש, השמדת רכוש וכיו"ב. התוצאות של מאבקים אלה ידועות.

היקף אבדותינו בשתי התמודדויות מכריעות — מאורעות 1936/39 ומלחמת-הקוממיות בשנים 1947/48, — היו כלהלן: במאורעות 1936—1939 נגרמו לישוב היהודי 415 אבדות בהרוגים, כאשר האוכלוסיה מנתה כ-450,000 נפש. במלחמת הקוממיות היו לנו 6,200 אבדות בהרוגים, כאשר האוכלוסיה היהודית בישראל מנתה כ-760,000 נפש.

מספרים אלה אינם באים להקיש או לומר דבר על מספר האבדות ב„מלחמת ההתשה“ הנוכחית ובוודאי שאין בהם כדי לשמש מדד כלשהו ליחס כמותי בין כלל האוכלוסיה לאבדות. אבל יש בהם כדי לפרוש רקע היסטורי למלחמת ההתשה שנכפו על עם ישראל בארצו.

עמידתה של ישראל בשלב זה של המלחמה מצריכה שלושה דברים:

● **הכרה בחיוניות החזקתם של קוי הפסקת-האש.** על רקע מלחמת ששת הימים או מבצע „קדש“ יש ועולה השאלה: מה תכלית ההחזקה בקוים? מערכות אלו אופיינו על-ידי פריצות מהירות ומכות מוחצות וקצרות, שכתוצאה מהן הושגה הכרעה תוך ימים מספר. אמנם היו בהן אבדות לא מבוטלות, אבל למען תכלית מסוימת: בקרב על ירושלים העתיקה נפלו כ-180 איש אולם בתמורה הושגה ירושלים המאוחדת. איבדנו למעלה מ-300 הרוגים בסיני אולם בתמורה אנו ניצבים על הסואץ. היתה, איפוא, זיקה ישירה בין האבדות להישגים, ואילו כיום אנו מנהלים מלחמה דפנסטיבית, שכל הישגיה יתבטאו בהמשך ההחזקה באותם קוים עצמם, בלי להצביע, אף במקרה הטוב ביותר, על הישגים מרשימים, שיצדיקו כביכול את האבדות.

במצאות שבה אנו חיים אין מנוס מלהבחין בין „שלום בין ישראל לשכנותיה“ לבין „שלומה של ישראל“. מטרות אלה אינן סותרות זו את זו בהכרח, אבל בוודאי אינן זהות. בעוד השלום עם המדינות השכנות מותנה בראש וראשונה בזן עצמן והוא רחוק, ואף אם יבוא לא יבטיח את הכל (אין בו, למשל, ערובה בפני לוחמת מחבלים מצד הערבים), הרי הבטחת שלומה של ישראל מוטלת אך ורק על ישראל. שום הבטחה אחרת, של גורמים אחרים, אינה פוטרת אותה מכך, היא אינה מותנית בכך באחרים והחובה לעשותה היא עליה.

קוי הפסקת האש צריכים להיות בראש וראשונה קוים צבאיים של שריון וארטילריה, ביצורים ועמדות, שדות תעופה ומתקנים לוגיסטיים. אולם אלה אינם קוים צבאיים בלבד אלא גם מסגרת קונסטרוקטיבית לפיתוח השטחים על-ידי התישבות והתבססות בהם.

העמידה הצבאית בקוים אף מגבירה את הסיכוי, שכאשר יוכחו הערבים כי אין הם יכולים להזיז אותנו מעמדותינו

שנכפתה עלינו, מרחיק אפשרות של מלחמה כוללת, על סי-
כוניה ואבדותיה.

הערות סיכום

שניים מבין שלושת מרכיבי „מלחמת ההתשה” — האבדות
באמצעי-לחימה והנטל הכלכלי על המשק לא כבדו עד כדי
לגרום פגיעה כלשהי בסדר-הכוחות של צה”ל, וברור שלא
חלה נסיגה כלכלית במשק. על-ידי התארגנות מתאימה תוכל
ישראל להוסיף ולהתפתח מבחינה כלכלית. לעומת זאת הובהר
כי המשק המצוי סבל נזקים רבים כתוצאה מהמלחמה, ועדיין
לא התאושש מהנסיגה הכלכלית שנגרמה לו בעקבותיה.

האבדות בכוח אדם הן הנקודה המכאיבה ביותר בכל „מל-
חמת ההתשה”. לזאת ערים גם אנו וגם האויב. עם זאת קיימת
בישראל ההכרה, שאין מנוס ממנה, כי אבדות הן חלק בלתי-
נמנע של מלחמה, ועם כל שאנו רגישים להן, לא יהיה בהן
כדי לפגום בכוש-העמידה הלאומי. יחד עם זאת ננקטים
כל הצעדים האפשריים למניעת אבדות ולצמצומן: בתיכנון
הפעולות — תוך הדגשת השיקול של מניעת אבדות-חיים וצמ-
צום הסיכונים עד למינימום; בהפקת לקחים מכל פעולה
ופעולה בתחום זה; ובהפעלת אמצעי לחימה כגון שריון וכו-
חות אוויר, שיש בהם מלכתחילה צמצום הסיכון לאבדות-חיים.

העמידה ב„מלחמת ההתשה” היא בראש וראשונה משימה
נפשית ומוראלית; רק לאחר-מכן היא משימה פיסית בתחום
הצבאי-הטכני. היו עמים שהותו עוד בטרם הונחתו עליהם
מהלומות פיסיות כבדות והיו, לעומתם, עמים אחרים שנלטו
גורלם בידיהם וחרף נחיתותם הכמותית וחרף לחצים שנלחצו
יכלו לאיביהם.

כיום, לאחר שנתיים וחצי של לחימת הערבים בנו, יש אפשר-
ות לבחון את תוצאותיה בהשוואה למטרותיהם ולמטרותנו-
אנו.

הערבים מתמידים, אמנם, במלחמתם ומאיימים להמשיך בה
שנים רבות. אבל מלחמת ששת הימים שינתה לא רק את
התנאים הגיאוגראפיים אלא גם את כל המערכת הצבאית-
מדינית, וישראל ייצבה בה את עמדתה וחיוקה אותה, עד
כדי שינוי הפרספקטיבות לעתיד.

לחימתה של ישראל כיום, משמעותה שונה בתכלית מזו
שלפני המלחמה. מטרת הערבים לחסל את קיומה של ישראל,

שנראתה בעיניהם או אפשרות-קרובה, נשמעת כיום, אף
מפיהם, רחוקה יותר.

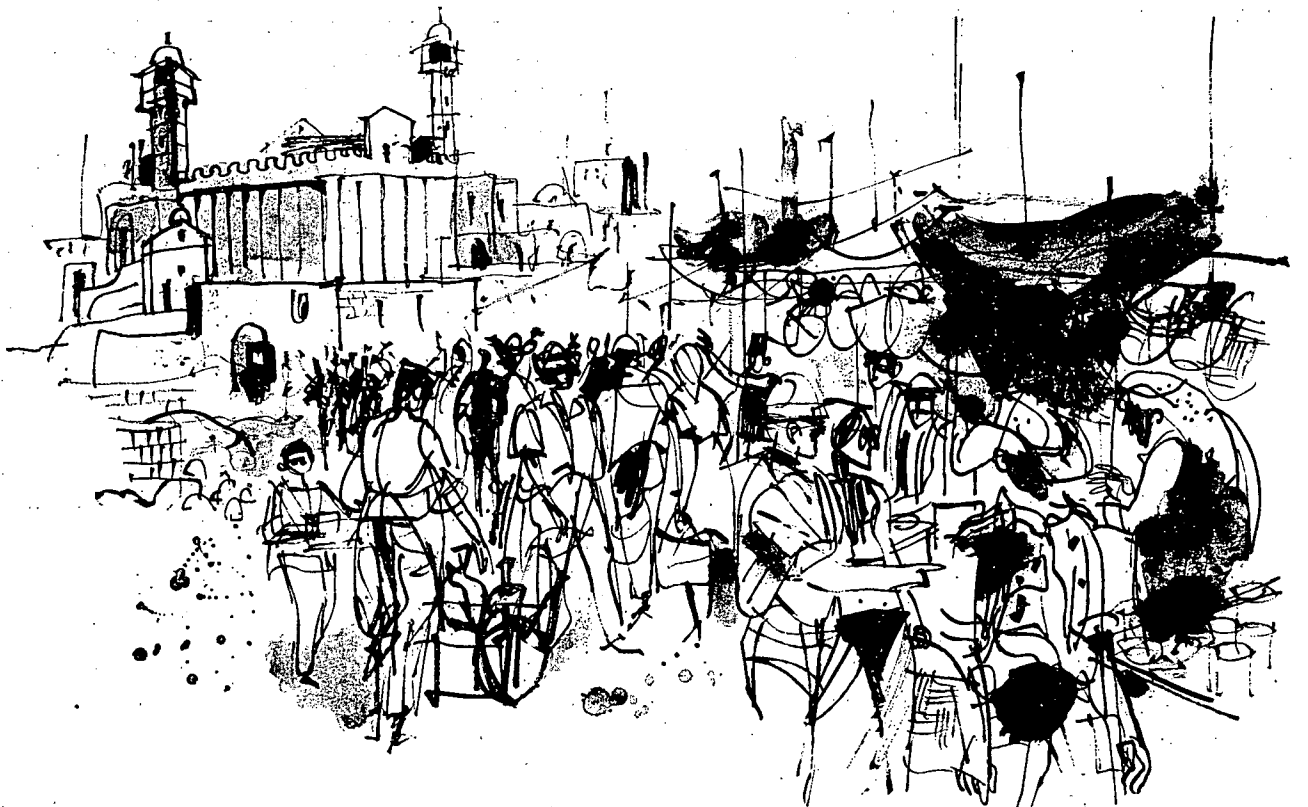
מעמדה הביטחוני של ישראל כיום שופך אור חדש על המשך
העיונות בינה לבין הערבים. אמנם לא חל שינוי קיצוני בעצם
העיונות. אולם מלחמת ההתשה והעמידה הישראלית בקיום
אינה עוד דריכה במקום. יש בכך התקדמות לקראת סיכול
תכניותיהם של הערבים לטווח רחוק וביסוסה של מדינת
ישראל באיזור, לא רק בהקשר הצבאי, אלא אף כגורם
שירדבן את הערבים לבחון מחדש את גישתם היסודית כלפינו.

בהגדירו, בספטמבר 1969, את תכלית המאמץ, שמדינת ישראל
נתונה בו, ואת טעם הקרבן, אמר שר-הביטחון משה דיין:

„קרוב לעשרים שנה, מאז מלחמת השחרור ועד
מלחמת ששת הימים, חיינו בהרגשה של הימצאות
בשיא, של נושמים אוויר פסגות. הגענו אל השיא
במאבק, והסתפקנו במה שהישגנו מבחינת היחסים
שבינינו לבין העולם. מבחינת מאווינו, בינינו לבין
עצמנו, לא אומר שהיינו מאושרים ומרוצים, אבל
קיבלנו על עצמנו, שאילת היא גבולנו הדרומי,
שרוחבה של מדינת ישראל מתבטא באותם פחות
מעשרים קילומטרים שבין קלקיליה לחוף הים,
שירושלים העתיקה היא מעבר לגבול ושזו המדינה
וכך חיים בה. השלמנו עם כל אלה בחיי המעשה
של היוס-יום.

שורש הזעזוע, שבו אנו נתונים כיום — שורש
קונסטרוקטיבי של זעזוע חיובי — נעוץ במסקנה
ההכרחית, שחייבים אנו לומר לעצמנו: היתה
טעות. חשבנו שהגענו אל הפסגה אבל מתברר
שעודנו במעלה ההר. הפסגה גבוהה יותר: לא
אילת תהיה הגבול הדרומי אלא שארם-אל-שייך;
ולא מטולה הגבול הצפוני אלא קונייטרה. ועזה
תהיה ישראל והגבול המערבי יהיה אי-שם בסיני.
זו פסגה חדשה, וכדי להגיע אליה צריך לחבוש
את היבלות, לשים לשים את התרמיל על השכם,
להעפיל בשבילי סלעים בין קוצים ולטפס ולעשות
כברת דרך ארוכה, אשר — אם לומר את האמת —
פטורים היינו ממנה במשך 19 שנים.

זו יצירת מפה חדשה, יצירת גבולות חדשים, יצירת
ארץ-ישראל חדשה.”

השטחים המוחזקים

- מדיניות ומעש

תת-אלוף ש' גזית

ללא זעזוע

עלינו למנות כאן את אחד ההישגים הראשוניים והחשובים של ההשתלטות הצבאית. לא רק שלא נגרם נזק כבד, תוך כדי מהלך הקרבות, אלא שהשלטון הצבאי הצליח להשתלט ולמנוע גם נזק כבד של התפרקות והתפרעות בעקבות הלחימה. שמירה שהוצבה על אתרים קדושים ועל מתקנים חיוניים, מחד סומים שמנעו ביוזה ושלל, צעדים תקיפים שנקטו להענשת המתפרעים והעבריינים — כל אלה תרמו את חלקם לתוצאה הסופית.

הדברים לא היו מתוכננים ולא היו מוכנים מראש. הם הושגו בעיקר בזכותו של גורם שלישי — כושר האילתור והגמישות המאפיינים כל-כך את צה"ל. הדיווח המהיר על ההתפתחויות שבשטח, ההחלטות המתאימות בדרגי הפיקוד, הביצוע המידי — הם שיצרו את התופעה הכוללת של השתלטות מסודרת, תוך מיעוט זעזועים.

תכונה זו של אילתור וגמישות, בלטה עוד יותר משהגיע הדבר לארגון החיים התקינים בשטחים. כל פגם במבנה המפקדות ובהרכבן; דרגים מיותרים; הצורך להחליף מפקדים, אנשי מילואים, שחזרו לחייהם האזרחיים — כל אלה בוצעו בזריזות ובמהירות. ואולי חשובה מכל העובדה כי מייד עם הפסקת האש, הפך נושא הממשל והמינהל האזרחי למאמץ מרכזי של צה"ל ומערכת הביטחון, עד לצמרת שבראשם.

מן הדיו למנות כאן את פעולתם של משרדי הממשלה השונים. אלה, עוד יותר מצה"ל, מצאו עצמם מופתעים נוכח המציאות החדשה, מציאות אשר מעולם לא בנו עצמם לקראתה. אולם עד מהרה התארגנו, ורובם ככולם הציבו את אנשיהם לתפקידים שנדרשו מהם ונערכו למשימה החדשה.

ולבסוף, במידה לא קטנה הקלה עובדת הצמידות הטריטוריאלית של השטחים שנכבשו לשטח המדינה שמלפני המלחמה, והקירי בה המיידית למרכזי הממשל והמינהל הישראליים. המנסה לעשות גזירה-שווה לבעיות הממשל הצבאי של בעלות-הברית לאחר מלחמת העולם השנייה, טועה טעות גדולה. הריחוק הגיאוגרפי (לרוב — מעבר לים) חייב את הללו להקים בשטחי הממשל מערכות שלטון עצמאיות לחלוטין, עם יחסי גומלין מסורבלים ומסובכים בין מערכות אלה למדינות-האם. בתנאים שלנו לא היה כל קושי לכפוף את האזורים החדשים ישירות להנהלות המשרדים והמוסדות השונים ובכך להשיג גם חסכון, גם יעילות וגם מהירות בהחלטה ובביצוע.

אזורי הממשל

מלחמת ששת הימים הביאה את צה"ל לקווים חדשים, כאשר בשליטתו שטח נרחב נוסף, לעומת 26,000 קמ"ר שטחה של ישראל ה"קטנה" (תוספת של כ-70,000 קמ"ר). בתוך שטח זה מצויה אוכלוסיה של כמיליון נפש, כפי שהוכיח מפקד האוכי-לוסין שביצענו בשטח (באיזור ירושלים המזרחית, אשר היה לשטח ישראלי, עוד כ-70,000 נפש).

טריטוריה ואוכלוסיה זו מאורגנים בארבעה מרחבי ממשל: מרחב רמת הגולן — בצפון, יהודה ושומרון — במרכז, רצועת עזה וצפון סיני — בדרום, ומרחב-שלמה — בדרום סיני.

אחת המשימות הבלתי צפויות שהוטלו על צה"ל תוך מהלכה של מלחמת ששת הימים הייתה לבנות ממשל צבאי בשטחים שנכבשו במלחמה: ברצועת עזה, בסיני, ביהודה ושומרון וברמת הגולן. שטחים אלה נפלו לידי כוחות צה"ל תוך כדי קרבות, ומייד צריך היה לדאוג לקיום הסדר והביטחון בהם, תוך כדי מאמץ להחזיר לתיקנה את הפעילות הכלכלית.

ככל שהתמשכה ישיבתנו בשטחים, כן התברר הצורך בקיומה של מערכת ממשל צבאי בעלת אורך נשימה, המשלבת את המשימה הצבאית, הנובעת מעצם נוכחותו של צה"ל בשטחים האלה, ואת התפקידים האזרחיים, בהם נדרש תיאום עם משרדי הממשלה השונים.

אך טבעי הוא, כי ניתן היה לצפות למשברים חריפים, אשר עלולים היו להתבטא בחוסר שליטה מעשית של הממשל הצבאי ובתקלות חמורות באספקת שירותים ומצרכים לאוכלוסיה. למרבה הפלא — לא היו כל אלה, להיפך, ניתן להצביע על הישגים מעשיים בניהול הממשל הצבאי. מן הראוי לנתח תופעה זו, ולבחון את הגורמים אשר איפשרו את השגת הישגים אלו או הקלו עליהם.

הגורם הראשון, ואין לישראל או לממשל הצבאי יד וחלק בו, הוא אופיים החקלאי והפרימיטיבי של המשק והחברה בשטחים שנכבשו. אין כל חידוש בעובדה שחברה — ככל שהיא מאורגנת ומפותחת יותר, ככל שיש לה מערכת שירותים מתקדמת ומשוכללת — כן פגיעה היא יותר לכל זעזוע חיצוני.

ביהודה ושומרון היוו החקלאים כ-50% מכלל המועסקים, בעוד שעובדי התעשייה והמלאכה היוו כ-13%, העובדים בשירותים — כ-22% והעובדים בבניין — כ-8%.

ברצועת עזה מנו החקלאים כ-30% מכלל המועסקים, עובדי השירותים — כ-30%, ואילו בתעשייה ומלאכה עסקו 2%, ובבניין — 2%.

המלחמה והחלפת השלטון לא פגמה במערכת החיים הסדירה של האוכלוסיה. האיכר המשיך לעבד את אדמתו, כאשר הוא ממשיך ומספק את עיקר צרכיו היומיומיים. אף לולא שיקמנו את המינהל ואת התעשייה המקומית, גם אז לא היה המשבר חריף.

בהמשך ישיר לגורם ראשון זה באה תופעה שנייה — מיעוט נזקי-מלחמה בסקטור האזרחי. הקצב המהיר של הקרבות, אשר הצטמצמו לאורך עורקי התחבורה העיקריים, וריכוז הפגיעות והנזקים במתקנים וביחידות צבא — השאירו את האינפורה-סטרוקטורה הקיימת בשטח כמעט בלתי נפגעת. והתוצאה — במרבית המקומות צריך היה רק לשוב וללחוץ על "מתג" — וכבר נתחדשו הספקת החשמל והמים, וכל יתר השירותים. יתר על כן, לא היה צורך להשקיע כוחות ואמצעים עצומים בשיקום הריסות, דבר המקובל במרבית האזורים בעולם, אותם שוטפת סערת מלחמה.

מרחב שלמה

דומה במידת-מה לרמת הגולן. אף כאן מדובר בשטח ריק ושומם ובאוכלוסיה דלה ביותר. עם זאת, יש גם נקודות שוני ברורות:

ראשית, בחיי היום-יום אין כמעט במרחב זה בעיה צבאית-הגנתית. חצי האי, הוא-הוא המרחב, מוקף ים ממזרח וממערב, ואילו כלפי צפון גובל המרחב עם טריטוריה ממשלית אחרת — הטריטוריה של צפון סיני.

שנית, אופיו המדברי של השטח אינו מאפשר כאן כל הש-תלטות „קונבנציונאלית“ של היאחזויות חקלאיות. אין כאן אדמות ואין כאן מים. אם ניתן להקים כאן מאחוזים „מאוז-רחים“, הרי שיוכלו אלה להיות מסוג אחר לגמרי מאשר בחלקי ארץ אחרים (לדוגמה: מתקני נופש ותיור).

ושלישית, על אף מספרה המוגבל של האוכלוסיה המקומית (8,000 נפש), אין התושבים הנוודים שבמקום מסוגלים לספק את צרכיהם ולפרנס את עצמם מחמת צחיחותו של השטח. השלטון (כך נהגו גם המצרים) חייב לתמוך באוכלוסיה על-ידי הספקת עבודה יזומה וחלוקת מזון ומצרכים חיוניים אחרים.

יהודה ושומרון

השטח המאוכלס ביותר מבין שטחי הממשל — המונה כ-600 אלף נפש (למעט תושבי ירושלים המזרחית). אף על פי כן, אין הבעיות היסודיות הכרוכות בניהול השטח והאוכלוסיה באיזור זה קשות במיוחד.

בעקבות המלחמה, נפגעו כאן שלושה ענפים: ענף הבנייה שותק בגלל אבירת חוסר הביטחון, קשיי מימון והגירת תושבים רבים מזרחה; חלק מהמועסקים במינהל, שהיה קשור במרכז שברבת-עמון נשאר מחוסר עבודה, בחלק מן המקרים נתמלא החלל הריק על-ידי השלטון הישראלי, ואילו באחרים עדיין משור-

השיקולים לחלוקה זו היו שניים:

● **חוק ומשפט.** בידינו שטחים שהיו שייכים — מבחינת החוק והמשפט ששלטו בהם — לארבע מערכות שונות: רמת הגולן — לחוק הסורי; יהודה ושומרון — לחוק הירדני; רצועת עזה — לחוקי ארץ-ישראל המנדטורית, בתוספת תיקונים מצריים, אלה או אחרים; וסיני — בה קיים היה חוק מיוחד לסיני (אף הוא שונה מן החוק המצרי הבסיסי).

● **פיצול הנטל.** הקצאת ממשל לכל אחד משלושת הפיקודים המרחביים הביאה לחלוקת המשימה החדשה בין המפקדות השונות מבלי להעמיס יותר מדי על גוף אחד, תוך שמירת הקשר בין נושאי הממשל החדשים למשימות הצבאיות הרגילות.

מה מייחד, מה מאפיין ומה מבדיל כל אחד מארבעת האזורים הללו:

רמת הגולן

כאיזור ממשל, כפופה לפיקוד הצפון של צה"ל. מרבית התושבים הערביים אשר ישבו ברמה, נמלטו תוך כדי הקרבות. צה"ל קיבל לידי שטח ריק כמעט לחלוטין מתושבים. מעט האוכלוסים שנותרו — כ-7,500 נפש — הם דרוזים, הממשי-כים לנהל את חייהם המסורתיים בכפריהם. מבחינת המינהל האזרחי אין שטח זה מציב בעיות רבות וחמורות. להמחשה, כדאי אולי לציין כי בשטח הופעל רק לאחרונה בית-דין, בראשותו של שופט שלום מישראל, שעה שגברה הפעילות האזרחית הישראלית באיזור, ותבעה מוסד שיפוטי שיטפל בבעיות המתעוררות.

הבעיה המרכזית של איזור זה היא צבאית שגרתית. זהו איזור ספר, אשר מעברו השני מרוכז הצבא הסורי ויש להחזיק בו ולשלוט עליו — הן למניעת מתקפה סורית סדירה, והן למניעת חדירה והסתננות, אם למטרות חבלה ואם להסגת גבול.

וכאן, שלא כמו ביהודה ושומרון — מרביתם מקרי סעד ברורים.

פליטי עזה, כמו כל תושבי הרצועה, הוחזקו במשך 20 השנים האחרונות בתנאים של הסגר כמעט מוחלט, כאשר לא ניתנה להם אפשרות לצאת ממנו, אף לא למצרים, ואף לא לביקור. אולם לא רק תושבי המחנות מהווים היום בעיה. גם לגבי התושבים הקבועים ברצועה, יצרה מלחמת ששת הימים משבר כלכלי קשה. נצטרפו יחד מספר גורמים שהביאו לכך:

● חלק גדול מן העובדים בעזה איבד את מקורות פרנסתו. כוח החירום של האו"ם ומתנות הצבא המצרי היו מקור תעסוקה לעובדים רבים, שנתרו ללא מעביד. ציבור אחר של מפרנסים היו אלה ששירתו ביחידות צבא שחרור פלשתינ. אלה מהם שלא נסוגו בימי המלחמה למצרים יחד עם הכוחות המצריים נשארו ברצועה ללא מקור הכנסה.

● נמל עזה שימש למעשה כנמל חופשי, והיווה מקור להברחתן של סחורות מותרות למצרים כולה. עצם ההברחה בוצע אמנם באמצעות אנשי צבא מצריים, אך מספר ניכר מתושבי הרצועה נהנה משגשוג זה.

● הניתוק עם מצרים (שלא כמו ביהודה ושומרון לגבי ירדן) הוא מוחלט. היה, איפוא, צורך בשינוי מוחלט של מקורות האספקה, היבוא והיצוא של הרצועה.

תקים אותם תחומים, אשר טרם חידשו פעולתם — כגון סניפי הבנקים הערביים. ולבסוף — הירידה התלולה בענף התיירות, שספק אם צפויה בו התעוררות כל עוד לא יחזרו חיים שקטים ותקינים לאיזור. אף על פי כן, פגיעה מלחמת ששת הימים אך כמעט בכלכלתה ובאורח חייה של אוכלוסייה זו. מרבית התושבים הם חקלאים, אשר המשיכו בעבודתם באין מפריע. על אף סמיכותה של המלחמה (יוני) לעונה החקלאית נעשו כל הסידורים כדי להמשיך בשיווק מסודר ותקין ככל האפשר של התוצרת. ואכן, התנהלו הדברים כמעט ללא תקלה. מפעלי התעשייה המלאכה אף הם חידשו עבודתם עד מהרה, כשהם מוצאים שוק לתוצרתם. הן בשטחי יהודה ושומרון והן בשווקים שממזרח וממערב.

כמה עשרות אלפים מאוכלוסי יהודה ושומרון הם תושבי מחנות פליטים. אך מושג זה, "תושב מחנה פליטים" אין פירושו בהכרח אדם הזקוק לפתרון מעשי לבעייתו. רוב רובם של מחנות הפליטים אינם אלא מעין "מעברות" הסמוכות לערים ולמרכזים, ואשר תושביהן מועסקים בעבודה בסביבה הקרובה באופן קבוע.

רצועת עזה וצפון סיני

אין ספק כי אוכלוסיית רצועת עזה וצפון סיני היא היחידה המהווה בעיה מעשית. מספר הפליטים כאן הוא כמאתיים אלף

הדגים האדמיניסטרטיביים

המטפלת בבעיות בתחום המדיני והביטחוני, וועדת המנכ"לים לעניינים כלכליים, המטפלת במכלול השאלות האזרחיות והכלכליות.

הביצוע עצמו מתרכז ביחידה לתיאום הפעולה בשטחים אשר במשרד הביטחון, ובמטה הכללי של צה"ל — במחלקה לממשל צבאי. שני גופים אלה הם הקובעים את ההוראות המעשיות לביצוע — הראשון בתחום האזרחי-כלכלי והשני — בתחום הצבאי-ביטחוני.

לראש כל איזור ממשל מינה הרמטכ"ל מפקד צבאי, המשמש על פי החוק והמשפט, כראש לאותה "מדינה". מפקד זה מפ" עיל מפקדה ומטה, ממש ככל מפקד אחר בצה"ל. עם זאת שונים מפקדה ומטה אלה מהנהוג בכל יחידה צבאית רגילה. המפקדה באזורי הממשל מחולקת לשתי זרועות: הזרוע הצבאית-ביטחונית וזרוע המינהל האזרחי. בראש שתי הזרועות גם יחד מוצבים אנשי צבא, או אזרחים שגוייסו לצורך זה לצה"ל. אלה כפופים בכל, כקציני מטה, למפקדם. בזרוע הצבאית מצויים אגפי המטה הצבאי המקובלים — אג"מ, שלי-שות ואפסנאות, ומתחתם, קציני המטה המקצועיים השונים. הזרוע האזרחית בנויה בדרך כלל שני ענפים — ענף כלכלה וענף שירותים. בכל מפקדה באיזור ממשל ניתן למצוא את "קציני המטה", שהם נציגי המשרדים הממשלתיים השונים הפועלים, כל אחד בתחומו הוא, באותו איזור מימשל. ענף

בהתאם לחוק, מינה צה"ל מפקדים צבאיים על כל אחד מארבעת האזורים הממשליים. עם זאת, ברור וטבעי כי האחריות על כל הנעשה בשטחים אלה היא על ממשלת ישראל. אנו מבחינים, למעשה, בארבעה דרגים, או רמות, של אחריות וטיפול בנושא: רמת הממשלה — להתווית המדיניות; רמת המשרדים והמטה הכללי — הנושאת באחריות הכוללת לביצוע; רמת מפקדת האיזור הצבאי — הממונה על כל הפעולות באותו איזור; רמת נפת הממשל — האחראית למגע היומיומי בשטח.

ברמת הממשלה אנו מוצאים ועדת שרים המופקדת על עיקר הבעיות הקשורות בהחזקת השטחים בראשות ראש הממשלה. ועדה זו הוקמה באוגוסט 1968 והיא הוקמה כדי לרכז את הטיפול, שפוצל עד אז בין מספר ועדות שרים. עם זאת, גם כיום, אין כמעט ועדת שרים אשר לשולחנה לא מגיעים, או עשויים להגיע, נושאים הקשורים לענייני הממשל והשטחים המוחזקים. כך הדבר, למשל, בוועדת השרים לענייני ביטחון, בוועדת השרים לענייני כלכלה, בוועדת השרים המיוחדת לענייני ירושלים, לשמירת המקומות הקדושים ועוד...

כאמור, עוסקים הממשלה וועדות השרים בעיקר בהתווית מדיניות עקרונית. בעיות הביצוע מתרכזות בדרג נמוך יותר. קיימות לצורך זה שתי ועדות בין-משרדיות העוסקות בפעולה השוטפת ובכל הבעיות המעשיות המתעוררות כמעט מדי יום-ביום. אלה הן הוועדה לתיאום הפעולה בשטחים המוחזקים,

הכלכלה מרכזה את פעולות המשרדים הכלכליים — כגון האר- צר, מסחר ותעשייה, חקלאות ועבודה, וענף השירותים את החינוך, הסעד, הבריאות, הדואר וכו'.

בעבודתם של "קציני מטה" אלה ובדרך הפעלתם דמיון רב למה שקיים ומקובל לגבי קציני מטה מקצועיים בכל מפקדות צה"ל. גם כאן ברורה כפיפותם הפיקודית — דרך ראש הענף המתאם — למפקד כוחות צה"ל באיזור, ואילו זיקתם המקר- צועית היא למשרד-האם האזרחי, המנחה את קצין המטה בכל הבעיות שהוא מטפל בהן.

ולבסוף — אין לדבר על המפקדה והמטה הממשלי מבלי להזכיר את היעוץ המשפטי. מעמדו של זה, בדרך כלל, מכובד ועצמאי, כאשר כל קציני המטה נזקקים לעצתו בעבודתם.

הטיפול המעשי בשטח מתבצע באמצעות מפקד הנפה הצבאי. גם במפקדת המפקד הנפתי קיימים זרוע צבאית וזרוע אז- רחית. הזרוע הצבאית היא המופקדת על הביטחון הסדר שבמרחב הנפה, כאשר לרשותה עומדים כוחות צבא ומשטרה לביצוע המשימה. כאן נעשה התיאום המעשי בין השלוחות הביטחוניות השונות. הזרוע האזרחית עוסקת בהוצאת רש- יונות, בטפסים וכיוצא בהם, וברבזמן מופקדת על הפעלת כל

המערכות המשקיות והאזרחיות שבשטח. התקציב העומד לרשות השטחים המחזקים הוא חלק נפרד בתוך תקציב הביטחון. תקציב זה הוכן ועובד במקביל — על- ידי כל אחת מן המפקדות, אשר העריכה את צרכיה היא לשנה הקרובה, ועל-ידי כל אחד ממשרדי הממשלה, אשר ניתח ותכנן את צרכי פעולות משרדו בכל אחד מן האזורים הממשליים.

מובן מאליו, כי הפעילות בשטחים המחזקים, ממש ככל גורם אחר, עוברת תחת שבט הביקורת של משרד מבקר המדינה. אנשי משרד מבקר המדינה היו כמעט בין הראשונים אשר נכנסו לעבודה בשטחים בצמוד לכוחות צה"ל. מאז מלווה הביקורת את התחומים השונים של הפעילות המשקית והאז- רחית שבשטחים. ואכן, בדו"ח המבקר, אשר הוגש לשולחן הכנסת, נכלל כבר פרק גדול על הביקורת בשטחים. נוסף למבקר פועלת בשטחים יחידת הפיקוח המשקי למערכת הבי- טחון, המטפלת בעיקר במפקדות עצמן ואופן פעולתן. בשנה האחרונה הוקמו יחידות ביקורת מיוחדות — ליד כל מפקד איזור — אותן יכול הוא להפעיל לנושאי ביקורת לצרכיו הוא, ועל פי שיקוליו שלו.

תקציב השטחים והנטל הכלכלי

שלא כפי שניתן היה לשער מראש אין החזקת השטחים ואוכ- לוסייתם מהווים נטל כבד — תקציבי או כלכלי — על המשק הישראלי. מסייעים לנו בכך, שוב — אופיו הפרימיטיבי של המשק החקלאי בשטחים, רמת השירותים המוגבלת והנמוכה שהיתה נהוגה בשטחים לפני בואנו, והתרומה המיידית של אוכלוסיית השטחים לגבי המשק הישראלי.

תקציב ההוצאות לכל השטחים (כולל רמת הגולן ומרחב שלמה) לשנת 1969/70 מסתכם ב-162 מיליון ל"י. תקציב זה כולל, כמובן, רק את ההוצאות האזרחיות בכל אחד מן האז- רים (לרבות ההוצאות של החזקת המשטרה ובתי הסוהר), אולם איננו כולל את ההוצאות צה"ל בקוי הפסקת-האש, או הוצאות של יחידות צבא אחרות אשר עברו אחרי המלחמה ונתבססו בשטחים המחזקים.

להלן פרוט תקציב זה, בהשוואה לפרוט תקציב ההוצאות לשנת 1968/69 (במיליוני ל"י):

יחודה ושומרון	1968/69	1969/70	התוספת
יחודה ושומרון	86	90	4
רצועת עזה וצפון-סיני	43	53	10
רמת הגולן	6	9	3
מרחב שלמה	1	2	1
הוצאות כלליות וררבה	4	8	4
סה"כ	140	162	22

סעיף ההוצאות הכלליות והררבה אשר גדל לכאורה בשנת 1969/70 צומצם למעשה בשנת תקציב זו בלמעלה מ-7 מיליוני

ל"י. בשנת 1968/9 היו עדיין סעיפי רזרבה נפרדים כלולים בתקציבו של כל אחד מן האזורים. לעומת זאת מסתכם אומדן ההכנסות המקומיות בשטחים לשנת 1969/70 ב-39 מיליון ל"י בהשוואה ל-28 מיליון ב-1968/9. על אלה צריך להוסיף את ההכנסות של גביה בישראל — שמקורן ביבוא או בקניות של תושבי השטחים המשלמים את ההיסלם השונים במישורן דרך מנגנון מינהל ההכנסות הישראלי, הנאמדות בסביבות 30 מיליון ל"י. אולם בבואנו לנתח את המשמעות הכלכלית של החוקת השטחים למשק הישראלי חובה לזכור שלושה גורמים נוספים:

● הגדלת שוק הצריכה המקומי בעוד מיליון נפש. אמנם הרגלי הצריכה של תושבי השטחים ורמת חייהם רחוקים מלהשתוות למוצע הישראלי, אף על פי כן „מייצא“ כיום המשק הישראלי תוצרת

בשווי של יותר מ-200 מיליון ל"י בשנה לתושבי השטחים, ובוודאי שמספר זה עתיד עוד לגדול.

● הרחבת מוקדי המשיכה לתיירים, המתבטא בהארכת משך שהיה הממוצע של התייר בישראל ביומיים ויותר ומכאן — כמובן — גם הגדלת ההכנסות של ישראל במטבע זר.

● כניסת עובדים, תושבי השטחים, למעגל הייצור בישראל. יש לא מעט ויכוח לגבי המשמעות הערכית-חברתית של עבודת תושבי השטחים בישראל. אולם דומה כי אין חולקין על תרומתה הכלכלית המיידית של עבודה זו למשק הישראלי. כ-25 אלף איש עובדים כיום בישראל, בעיקר בענפי החקלאות והבניה. אולם תרומתם איננה רק בענפים אלה. זהו בעצם גורם חשוב המאפשר כיום לקיים את תנופת הפיתוח והייצור של המשק הישראלי במקביל ובנוסף למעמס הצבאי-ביטחוני הקיים.

הנחות יסוד למדיניות בשטחים

אולם בכך לא יצליחו להכריע את ישראל ורק יכפו עליה לנקוט בצעדי ביטחון, מניעה, ובענשים חריפים. ההנחה השניה שמתבקש התושב בשטחים להבינה היא, שישראל לא נכנסה למלחמת ששת הימים מתוך כוונות התפשטות ולא מתוך שאיפה לשלוט בערבים. נכנסנו למערכה הצבאית משום שהרעמדנו בפני בעיה הגנתית חמורה, שנאלצנו למצוא לה פתרון. השטחים שתפסנו נתפסו כמשלטי הגנה חיוניים לישראל, ולא בשל האוכלוסיה היושבת בתוכם.

בצורה ציורית ניתן לומר כי אותנו מעניין רכס הקרנטל, החור לש על ציר התנועה מיריחו לעבר ירושלים, ולא העיר יריחו שבבקעה, על כל אלפי תושביה.

ומכאן — או שתושבי השטחים יקבלו הנחות אלה וישלמו עמן — ואז ילך השלטון הישראלי לקראתם, וישתדל לאפשר להם חיים בלתי מופרעים ככל הניתן, או שהתושבים יחליטו, על אף חוסר ההגיון שבצעד כזה, לנקוט בדרך המרי הטירוור — ואז, כמובן, אל להם לצפות לכך שנגיב על כך במקל-נעום. תמציתה של המדיניות הישראלית בשטחים המוחזקים היא בפירוט של ברירה זו.

ההצעה הראשונה במדיניות הישראלית המובאת בפני התורשים היא להתיר ולאפשר חיים לאומיים ערביים. הן לא באנו לשטח משום שרצינו להפוך את האוכלוסיה ל„ציונית“ ולאור הבת ישראל. זכותו הברורה של כל ערבי להמשיך ולהיות ערבי לאומי בעל הכרה, מקיים מסורתו, דתו ולשגוג, גאה על עברו ועל ההיסטוריה של עמו.

אין ישראל משלה עצמה שתוכל לכפות על מישהו כי יאהב אותנו, ובוודאי שאיננו מצפים כי מישהו יעשה זאת מתוך התרפסות, צביעות וכניעה. אם יש דבר המרתיע את הממשל הישראלי, הרי זה כל דבר שנודף ממנו שמץ של „קוויזלינג-גיות“. מדי פעם באים הערבים עצמם ותמהים על שום מה אין אנו נותנים, למשל, תמיכה לאותם ערבים המדברים בגלוי על פתרון של השתלבות עם ישראל. תשובת הממשל פשוטה — על תושבי השטחים להחליט בעצמם מהו הפתרון

תורת ההשתלטות על שטחי אויב מלמדת, כי כוח חלוץ של המפקדה, המיועדת לשלוט על השטח הנכבש ולנהלו, יתלווה אל היחידות המסתערות. כוח חלוץ זה התחיל למלא את תפקידו — תפקיד ההשתלטות האזורית — מן הרגע הראשון בו חדרו הלוחמים לאיזור.

שלב ההשתלטות הראשונית הושלם עד מהרה. לא חלפו ימים רבים והמהומה שככה. אלה מול אלה ניצבו הישראלים והערבים, אויבים ושונאים מתמול, כשהם נבוכים ותוהים כיצד תתגבשנה מערכות החיים והיחסים בתנאים החדשים שנוצרו.

ישראל עומדת במערכה עקשנית להשיג הסדר בסיכוסך הערבי-ישראלי ולהגיע לפתרון של שלום מוסכם. מנקודת ראות זו אין החזקתנו בשטחים מהווה רק אמצעי סביל, קלף בו אנו מחזיקים על-מנת להביא את הצד שכנגד לויתורים. להחזקתנו בשטח, ובאוכלוסיה שבתוכו, יש גם משמעות פעילה ודינאמית. כאן אנו יכולים לנהל מדיניות היוצרת עובדות חדשות. הן בשטחים עצמם והן במכלול היחסים והקשרים בינינו לבין הערבים תושבי השטחים; ובדרך זו, בעקיפין, גם בינינו לבין הגוש הערבי המקיף את ישראל.

יתרונה הגדול של מדיניות זו בכך שהיא מותנית בראש וראשונה בנו — בעשיה ובמחדל, לחיוב ולשלילה. הממשל הישראלי הציג בפני הערבים בשטחים הנחות ברורות: ההנחה הראשונה שחייבים תושבי השטחים לקבלה היא שנסתים סיבוב מלחמה שלישי תוך עשרים שנה, והערבים יצאו מפסידים גם מסיבוב זה. עתה אנו עומדים במצב ביניים, כאשר אנו מצפים ל„סיבוב“ הבא — בין אם יהיה זה סיבוב של שיחות שלום (ואנו מקווים כי אכן יהיה) ובין אם יהיה זה, כפי שערבים רבים מקווים, סיבוב של מלחמה. מכל מקום, דבר שדומה כי אין חולקים עליו הוא חוסר היכולת של תושבי השטחים המוחזקים על-ידינו לשנות את גורלם הנוכחי בכוחות עצמם, ובוודאי לא בכוח הזרוע. אמנם נכון, יכולים הם לבחור במדיניות של התגררות, מרי וחבלות —

אין זה קל ונעים להמצא תחת שלטון זר. הנחה זו נכונה בכל המקרים, על אחת כמה וכמה בתנאים המיוחדים את המצב כאן:

- הפסקת האש מופרת השכם והערב, על-ידי צבאות ערב ועל-ידי ארגוני המחבלים במטרה ברורה למנוע את השלמת העולם עם המצב החדש שנוצר ועם הקווים החדשים שנקבעו ב-6 הימים ביוני.
- החלטות בין-לאומיות באו"מ מבטלות את סיפוח ירושלים ותובעות נסיגה ישראלית לקווים של 5 ביוני.

- המערך הצבאי הערבי שוקם, ושוב יש תקוות כי את „אשר נלקח בכוח ניתן יהיה גם להחזיר בכוח“.

- ההתערורות הפלשתינאית, כגורם מדיני וצבאי מהפכני, קרובה אל לב כל ערבי תושב השטחים.
- שטף דברי התעמולה וההסתה, זורם מכל אמצעי התקשורת המודרניים ונופל על אוזן שומעת; על אוזן שנתחנכה במשך 20 שנה לשנוא את ישראל, ושמעדיפה להאמין לכל דבר שיטנה ונאצה אשר ישלהב את הדמיון.

בתנאים אלה, מגמת הממשל הצבאי היא להילחם עד כמה שאפשר במגבלות, וליצור תנאים שיאפשרו ניהול חיים תקינים ונסבלים.

לצורך זה פועלת ישראל בשתי דרכים — הדרך האחת היא בתחום הכלכלי, והדרך השנייה היא בכיוון הנורמליזציה של אורח החיים.

המדיני הרצוי להם. לא נכפה בכוח פתרון, אפילו נדמה כי הוא נוח ורצוי לנו.

הצעתנו השנייה — חופש מחשבה וחופש ביטוי — קשה להם — לתושבים בשטחים המוחזקים, לתפסה. אין הם יודעים חופש ביטוי מהו ואין הם מאמינים כי כאשר אומרים אנו שיש להם הזכות להביע דעותיהם בחופשיות ובגלוי, אכן מתכוונים אנו לכך.

אין ספק בכך, כי תושבי השטחים המוחזקים חופשיים היום בהתבטאויותיהם לאין ערוך יותר משהיו בעבר, תחת שלטונם של חוסיין או של המושל הצבאי המצרי. אכן, בהזדמנויות שיש להם לפגוש ולשוחח עם כתב זר, מנצלים ראשי ערים ואישים אחרים חופש זה והם רואים עצמם „מחוייבים“ להטיח האשמות על „זוועות היהודים“. משום מה אינם מבינים, כי דווקא זכותם הבלתי מופרעת להתבטא כך, היא — יותר מכל דבר אחר — מציבה סימן שאלה גדול לגבי אמיתות טענוריהם.

דוגמה אופיינית לקו זה היא הנוהג לגבי דרשות הקאדים במסגדים. מדי יום ו' העמיד „קול ישראל“ את שירותיו והערביר, בשידור חי, את הדרשה ממסגד „אל אקצה“ בירושלים, וזאת ללא כל צנזורה מוקדמת. דוגמה אחרת הוא עתון „אל קודס“ המופיע בירושלים, ומשמש כלי ביטוי בלתי מצונזר לאוכלוסית ירושלים המזרחית והשטחים.

הכעילות הכלכלית ומטרותיה

נתנו — הן לטווח המידי והן לטווח הרחוק יותר. בטווח המידי, הבעיה העיקרית העומדת בפנינו היא המלחמה בפעילות המחבלים וסיכול הנסיונות למרי והתנגדות אחרים. טבעי הוא כי בתנאים הקיימים אין סיכוי לחסל ולבטל גילויים אלה

לישראל אחריות ברורה לדאוג למצב כלכלי נאות של אוכלוסיית השטחים. אף ללא כל כוונה מדינית מיוחדת הננו אחראים לתושבים בעצם היותנו השלטון האחד והבלעדי במקום. אולם לרווחה הכלכלית יש מוטיבציות נוספות מבחינה

יעוץ ישראלי
בשיטות השיווק
לחקלאי הבקעה

החלוטין. פעולות הטירור הערביות הן חלק בלתי נפרד כמעט מן הגוף של הסיכסוך הערבי-ישראלי, ואנו חיים עמן זה כמעט יובל שנים. המצב המדיני-צבאי הנוכחי רווי חומרי נפץ, אשר כל ניצוץ דיו כדי להביא להתפרצות של מרי ומעשי חבלה.

עם זאת, מהווים רוחה כלכלית ותעסוקה מלאה גורם מסייע חשוב לצמצום הבעיה ולאיתורה. בעיית הבעיות שלנו היא ליצור מחיצה בין האהדה הפאסיבית למחבלים וגילויי ההתנגדות לבין השתתפות אקטיבית בפעולותיהם. בנוסף לאמצעי הענישה וההרתעה — בהם עוד נעסוק בהמשך הדברים — כאן תפקיד נכבד לאמצעים הכלכליים. לא במקרה מתרכזת לאחרונה במידה רבה הפעולה בקרב צעירים בגילי בית-הספר או בקרב קבוצת "הצווארון הלבן", אותה קבוצה שהיא הנפגעת העיקרית מן השלטון הישראלי, ושאלנו מתקשים יותר מכל למצוא לה תעסוקה הולמת.

לכל תושב בשטחים יש אחריות קודם כל לביתו ולמשפחתו. הצורך למצוא את דמי הקיום, העיסוק הממלא את יומו ואינו מותיר זמן רב פנוי לפעילות בלתי חוקית, והמצב הכלכלי הטוב, שלו ושל בני ביתו, מגבירים את הסיכוי כי ירתיעו את הפרט ממעשי שטות ויעודדו אותו להמשיך ולנהל את אורח חייו הסדיר והרגוע. עד כאן — בטווח המיידי.

אולם בטווח קצת יותר ארוך מתעוררות בעיות נוספות, אשר המצב הכלכלי מהווה לגביהן מפתח.

מלחמת ששת הימים ביטלה למעשה את ה"קו הירוק" שהפך ריד בעבר בין שטח ישראל לבין השטחים המוחזקים כיום בידנו, ובאופן טבעי ובלתי-מנע הופכים אזורים אלה לקשור רים בישראל בכל צרכי המשק והשירותים שלהם. ככל שימשך מצב זה — ולא נראה כיום כל פתרון או מוצא אחר בטווח הקרוב — יקשה יותר ויותר לקיים בישראל רמת חיים שונה באופן קיצוני מזו שבשטחים. אם רוצים אנו למנוע התפרצות של לחצים סוציאליים, הרי הדרך היחידה היא לפעול באופן עקבי להעלאת רמת החיים ורמת השירותים של הברה זו.

נושא אחד — זו שאלת פליטי 1948. יחד עם השטח שכבשנו ואוכלוסייתו מצאנו שם כ-300 אלף נפש המוגדרים כפליטי 1948. אם מנסים קצת להעמיק ולבחון את המרכיבים המאפיינים את בעיית הפליטים והמקשים על פתרון והסדר סופי של מצוקתם, אנו מגיעים לשלושה:

- הבעיה המדינית. הפליטים תובעים החזרתם למקום מושבם, פשוטו כמשמעו, לביתם או לנחלתם ביפו, רמלה, לוד וכיו"ב. שום שיקום אחר — ולצורך זה אפילו לא שיקום במקום אחר בתחום גבולות ישראל שמלפני 5 ביוני 1967 — לא יוכל לספק את תביעתם.

● אורח חיים. לחיים במחנה הפליטים צביון מיוחד — החל באופן המגורים של הפרט ושל המחנה כולו, ועבור למנגנון ססוי"ת שאחראי לספק את כל מכלול השירותים במחנה — מנות סעד, שירותי בריאות וחינוך, שירותי נקיון וכיו"ב.

● רמת החיים. על אף הלחץ המדיני שהופעל דרך קבע על הפליטים, נעשה להם עוול רב אם נדמה לעצמנו שהעדיפו לשבת משך 20 שנה בתנאים עלובים אלה רק מתוך מוטיבציה פוליטית. כל אחד שרק יכול היה למצוא לעצמו פתרון אישי מתאים יותר — עשה כן. ואכן ניתן למצוא רבבות, אם לא מאות אלפים פליטים, שנטשו את המחנות ופתחו דף חדש בחייהם. מכאן שרוב רובם של תושבי המחנות — ברצועת עזה, לפחות — אכן חיים ממנות סעד וכמעט ואין להם הכנסה נוספת. דו"ר על כך.

אין בידנו פתרון לשאלה הראשונה. כל עוד קיים הסיכסוך הערבי-ישראלי, כל עוד קיימים אלמנטים קיצוניים המאיימים על הפליט לבל ישלים עם כל פתרון פשרה — אל לנו להשתרש לעצמנו בסיכוי לשיקום ולפתרון בעיית הפליטים בשטחינו. לא כן המצב בסוגיה האחרונה. אם רק נאפשר זאת — יעדיף כל פליט ליהנות מעבודה מסודרת ומרמת הכנסה נאותה. מיום שפתחנו את לשכות העבודה ברצועת עזה בפני כל הפנץ — פליט כתושב — הולכים ונרשמים בלשכות אלה כל הנזקקים לעבודה, וכבר נרשמו כ-15 אלף איש במסגרת זו.

דומה כי מציאת פתרון תעסוקה מעשי לכל פליט היא משימה שבטווח הישג ידנו. כיום, מתמצית הבעיה במתן עבודה לעוד כ-10 אלף עובד בלבד.

הטיפול בבעיה השניה — בעיית אורח החיים — הוא קשה ומורכב יותר. כאן נכנסים ופועלים כבר גם מניעים פוליטיים ואינטרסנטיים — נגד חיסולו של המחנה בתור שכזה ונגד חיסולו של המנגנון הססוי"תי המטפל במחנות ואשר יש לו רצון חיים וקיום משל עצמו.

עם זאת, בעצם העלאת רמת החיים, במציאת תעסוקה קבועה וסדירה ושכר סביר המשווה את העובד, בן מחנה הפליטים, לכל תושב אחר בשטח, יש סיכוי רב כי תלך ותגבר הנטיה לשנות גם את אורח החיים, בין אם על-ידי יציאה מן המחנה ומעבר למקום מגורים חדש ואנושי יותר ובין אם על-ידי חיפוש דרך לשפר את אורח החיים במחנה עצמו.

ותפקיד אחרון לפעילות הכלכלית — איננו יודעים כיום מתי וכיצד ימצא הפתרון המדיני הסופי לסיכסוך הערבי-ישראלי, איננו יודעים היכן יעברו הקוים המדיניים אשר יפרידו בינינו לבין שכנינו. אולם ניתן לומר כבר היום, ובביטחון רב, כי כל הסדר מדיני שיושג לא יוכל להתקיים ולהחזיק מעמד, אלא אם כן תהיה מערכת מסועפת של אינטרסים — משני הצדדים — אשר תפעל ותלחץ להמשך קיומו של ההסדר. מערכת מסועפת כזו לא תושג בדרך של משא-ומתן. היא לעולם איננה פרי החלטה חד-פעמית. ניתן להגיע אליה רק באורח הדרגתי ותוך זמן ממושך.

הפעילות הכלכלית בין המשק הישראלי לבין משק השטחים כיום, עשויה לרקום קמעה-קמעה מרקם זה — על-ידי מפעלים בישראל המותנים באוכלוסיית השטחים כמקור כוח עבודה, כשוק לתוצרת, או כמקור לחומרי גלם; תכניות מים משור לבות, כאשר מקור מים אחד משרת חקלאים וכפרים בישראל

ואת דפוסי פעילותם באותה צורה בה ניהלו חייהם עד ל-5 ביוני 1967.

הביטוי המעשי למדיניות זו הוא בשלושה תחומים: ● אי נוכחות, ● אי התערבות, ● גשרים פתוחים.

כל נוכחות של השלטון הישראלי — בנייני הממשל, הדגל הישראלי, פטרול, משמר, שלט של המפקדה הצבאית — יש בה כדי ליצור נקודת חיכוך והתנגשות בין השלטון לבין התושבים.

הקו עליו החלט היה חד-משמעי: כל אימת שהדבר רק אפי שרי — יש להיעלם מעל פני השטח. שלטון כיבוש צבאי זור, ככל שמעטים לראותו ולחוש בו, כן קל יותר לשאתו.

כעיקרון ניתן לומר שהשאיפה של הממשל היתה כי ערבי מתושבי האיזור יוכל להיוולד בבית-החולים, לקבל את תעודת הלידה שלו, לגדול ולקבל את חינוכו, להינשא ולגדל ילדיו ונכדיו עד שיבה טובה — כל זאת בלי להיזקק לעובד-מדינה או לפקיד ישראלי ואף בלי לראותם כלל.

הקושי הוא כמובן, כיצד לגשר בין מדיניות זו לבין הצרכים הקבועים ועומדים של משימות הביטחון. אף על פי כן, יש חתירה עקבית לשביל-ביניים המשתדל לגשר בין השנים.

את משרדי הממשל משתדלים להוציא ממרכזי הערים ולהעבירם לפאתי הישוב, למקום בו ייתקלו התושבים במושל רק באקראי. אם נזקק תושב המקום לבית המושל — אדרבא, יבוא ויפנה אליו ותמיד ימצא שם דלת פתוחה ואוזן קשבת. אולם בן המקום, המהלך לענייניו ברחוב הראשי בעירו — אל יפגוש ואל ייתקל בביטויים החיצוניים של הממשל הצבאי. ואף בתחום הבטחוני, אין צורך ואין מקום לנוכחות צבאית לשמה. כל עוד שורר שקט במקום ואין בעיות — אין גם סיבה להפגין כוחות בשטח ובקרב האוכלוסייה. כל משימות שמירת-הסדר והטיפול הפלילי השגרתי נתונים בידי שוטרים בני המקום, ללא התערבות כלשהי מצד כוחות המשטרה הישראליים.

אולי אחד הפתרונות המקוריים ביותר שנמצא לצורך זה — הוא העתקת חלקם של בסיסי ההדרכה הצבאיים מישראל

ובשטחים, שירותי בריאות ותברואה משולבים, וכן הלאה. בין אם רצינו בכך ובין אם לאו, נגזר על ישראל להיות בלב-לבו של המזרח התיכון הערבי, ואין בידנו האפשרות להקיף עצמנו ב"חומה סינית" או לחפור את "תעלת בלאומילך" אשר יפרידו ויבדילו בינינו לבין שכנינו. עלינו לכפות עליהם להשלים לא רק עם עצם קיומנו אלא גם עם מערכת חיים משותפת. השטחים המוחזקים פתחו בפנינו הזדמנות בלתי רגילה לשם כך, ועלינו לפעול ליצירת עובדות אלה הלכה למעשה, תוך תלות מעטה ככל האפשר, ואפסית כמעט, בהסכמתו ובשיתוף פעולתו של העולם הערבי שבחוץ.

חתימה לנורמליזציה

עד כאן דיברנו על הדרך הכלכלית, לניטרולן של המגבלות השונות המפריעות ליצירת תנאים שיאפשרו לתושבים בשטחים המוחזקים ניהול חיים תקינים ונסבלים על אף השלטון הצבאי הכפוי עליהם. אך, כאמור — אנו פועלים גם בדרך שניה, והיא הנורמליזציה של אורח החיים.

להיות נתון לשלטון צבאי זר — יש לכך הבט פילוסופי-מופשט ויש לכך הבט מעשי וריאלי.

להבט הראשון, כמעט ואין בידנו לעשות דבר תיקונו. אכן — תושבי השטחים נמצאים תחת שלטון זר, שלטון שלא הם הזמינוהו, שלטון שאין בידם לסלקו. לכל הכמה לעצמאות, לריבון משל עצמו, לדגל, להמנון ולכל יתר הסממנים של מדינה — לכל אלה אין לנו פתרון מעשי כלשהו.

לא כן להבט השני — באינו מידה בא השלטון הצבאי הישראלי ופוגע או משנה את אורח החיים הסדיר הרגיל של הערבי תושב השטחים — כאן יכולים אנו לעשות הרבה על מנת להקהות את חוד הבעיה.

כמעט מיומו הראשון של הממשל הצבאי בשטחים המוחזקים הותווה אותו קו של שאיפה לנורמליזציה, הרואה לעצמו מטרה לאפשר לאוכלוסיית השטחים לקיים את סדרי חייהם

למחנה נטוש זה או אחר בשטח המוחזק. פתרון זה מאפשר בעת ובעונה אחת:

● להחזיק מספר גדול של כוחות בתוך השטח בלי לרתק כוחות מיוחדים למטרות ביטחון וכוננות, ובלי לשבש יתר על המידה את סדרי הפעילות הרגילים של צה"ל.

● להחזיק במצב הכן כוחות, הסורקים את השטח לארכו ולרחבו — בכביש, בשביל ובדרך לא-דרך, וזאת ללא הפגנת פעילות ממשלית-ביטחונית של פיטורילונכחות מרגיו.

● ואחרון, וודאי לא פחות חשוב — חסכון תקציבי ניכר.

הישראלי — אין המנגנון הממשלי מתערב בנעשה. ● המגע הטבעי בין ישראל לבין השטחים מוליד שם, כמוכר, רצון לחקות, להתפתח ולהתקדם. או אז, משבאה התביעה מצדם — נעשה כל שביכולתנו על-מנת להושיט עזרה ולקדם את רמת האוכ-לוסיה.

התחום הבולט ביותר והאופייני ביותר לגישה זו — הוא תחום החינוך. חינוך הוא באופן טבעי תחום רגיש ועדין, וקיימת בו רתיעה טבעית מפני התערבות גורמים זרים ועויינים. הפעולה היחידה שנעשתה על-ידי השלטון הישראלי היתה ביקורת ספרי הלימוד וביטול ספרים או פרקים שהיתה בהם הסתה אנטי-ישראלית או אף אנטי-שמית. להוציא זאת — לא שונתה תכנית הלימודים ביהודה ושומרון מזו שהיתה נהוגה שם בתקופת השלטון הירדני. וכל המסיים לימדיו זוכה לתעוררה מקומית המוכרת בכל מוסדות ההשכלה הגבוהה של מדינת ערב. הוא הדין ברצועת עזה — אף כאן נערכה ביקורת של ספרי הלימוד, אך פרט לכך נשארה התכנית ללא שינוי, ולאחרונה אף נעשה הסדר בתיווך אונסק"ו, שאיפשר לתלמידיים ברצועה לעבור את בחינת-הבגרות המצרית ממש, וכל אחד מן הנבחנים יכול — אם רצונו בכך — לצאת ולהמשיך לימדיו בקהיר כשהוא נהנה מכל ההקלות שמהן נהנה בעבר. הביטוי הסטטיסטי למדיניות זו, אולי, הוא המחשי ביותר. ס"ה המנגנון האזרחי הישראלי ביהודה ושומרון הוא 357 עובד. אם נוריד מזה את עובדי המכס ומנגנון מס-ההכנסה הישראלי ישארו כ-160 עובדים בלבד, לעומת מנגנון ערבי מקומי המונה כ-7,500 עובד. אם ניטול את מערכת החינוך, נמצא מנגנון ערבי של מנהלים, מורים ושרתים המונה 5400 עובדי דים לעומת 19 עובדים ישראלים (כולל המנגנון לתשלום משכורות).

מצב דומה קיים ברצועת עזה. מספר העובדים הישראליים ברצועה מגיע ל-1200 איש, אך אם נוריד את אנשי המכס ומס-ההכנסה — נגיע לכ-90 ישראלים בלבד. וזאת מול קרוב ל-3,500 עובדים ערבים מקומיים. ובמערכת החינוך אנו מוצאים מנגנון ערבי המונה כ-1,750 עובד לעומת סגל ישראלי בן 5 עובדים בלבד.

עקרון אי-התערבות

עקרון אי-התערבות מהווה חוליה נוספת במדיניות אי-הנר-כחות. אף על פי כן יש לעקרון זה משקל סגולי משל עצמו.

אחד האלמנטים העיקריים בעמדה הערבית כלפי ישראל מקורו בדעות הקדומות ובראייה המעוותת והמסולפת של ישראל ומגמותיה. בעניין זה קיימת אצלם חרדה כנה מפני כוונות ההתפשטות של ישראל — התפשטות פיסי-גיאוגרפית התפשטות כלכלית-חברתית ומדינית. אם כי הדבר פרדוקסאלי, דווקא בשיבתנו בשטחים יש כדי להפריך ולהרגיע חששות אלה.

תחום אחד, הוא תחום הפעילות המשקית והמינהלית הופקד בידיים ערביות. הממשל הישראלי נשאר למעלה, ומצטמצם רק בהעמדת התקציב לרשותן של הפעולות השונות. העקרונות המנחים את הממשל לצורך זה הם:

● תנהל האוכלוסיה את עצמה עם אנשיה היא, וכפי שנראה הדבר לה עצמה.

● פרט לתחומים שלגביהם עלולה להיות השפעה בלתי-אמצעית על ישראל (כמו נושאי תברואה או פעילות כלכלית, אשר יכולה לפגוע קשות במשק

מדיניות הגשרים הפתוחים —

מבקרים ותושבים

חוזרים מירדן

משפחה מעבר לקווים. על אף ההוראה המחייבת כל מבקר להתחיל את דרכו בחותמת הגשר הישראלית, נכנסו כ־23 אלף מבקרים.

המבקרים נשאו דרכונים של י"ג מדינות ערביות ומוסלמיות שונות. במקום הראשון, כמובן עומדת ירדן. אחריה — לפי הסדר — כווית, סעודיה, לבנון, מצרים, סוריה ועיראק, ובר־דדים מכל יתר מדינות המזרח התיכון.

יש אולי להצטער על כך, שמנורמליזציה זו אין גנהים עדיין הערבים תושבי ישראל. אמנם, גם הם זכאים לבקש ולקבל ביקורי קרובים וידידים הבאים מעבר לקו הפסקת האש. אולם שלטונות הצד השני אינם מתירים את כניסתם הם לשם בתחילה ניסו אמנם מספר ערבים, אזרחי ישראל, לצאת אף הם ולבקר את קרוביהם ממזרח לירדן. אך הם נעצרו בעברו הירדני של הגשר, נחקרו והוחזרו כלעומת שבאו.

לאחר מספר נסיונות נפל, נואשו המנסים וחדלו. צעדים אלה, בשלושת התחומים — אי הנוכחות, אי ההתערבות והגשרים הפתוחים — תרמו ותורמים לתחושת הנורמליות ומקמים את תודעת הכיבוש הצבאי. כאשר שואל תושב בשטחים את עצמו במה בעצם נשתנה עתה מצבו בחיי היומיום, לעומת אורח חייו לפני המלחמה — קשה לו למצוא הרבה דוגמאות לכך.

- את צה"ל — ממעט הוא לראות.
- המנגנון המנהלי הקודם נשאר על כנו. מורים ופקידים ממשיכים למלא את תפקידיהם לפי אותה מסגרת נוהלית וחוקית, כבעבר.
- כמעט כמו בעבר חופשי הוא לנסוע ולבקר מחוץ לשטח המוחזק, יכול הוא לסחור ולשווק את תוצרתו ויכול הוא לייבא סחורות מאותם ספקים ויבואנים.

בדרך זו מביאים לצמצום המניעים העלולים לגרות את האי־לוסיה, לערור את חמתה ולדחפה לדרך ההתנגדות.

המערכת במרי האזרחי

אמרנו כבר קודם כי הברירה העומדת בפני התושבים היא להשלים עם המציאות ולהינות מממשל ליבראלי ובלתי־מתיערב בחייהם, ככל האפשר, או — על אף חוסר ההיגיון — לנקוט בדרך מרי וטירור. אז כמובן, לא תהיה גם לשלטון ברירה אלא לנקוט בכל צעדי המנע והתגובה הדרושים. הנסיון הראשון היה לקיים מרי אזרחי. קשה היה לערבים להשתכנע כי כוונתנו לעמוד ממש בהכרזותינו — „אין פירוי ללא שלום“. הם היו בטוחים כי לחצים מדיניים מבחוץ, מלווים במרי אזרחי מבפנים, יביאו עד מהרה לפינוי הכוחות הישראלים.

מאחורי רעיון המרי עמדה ירדן. זו ניצלה את המעברים הפתוחים על־מנת להעביר כספים ולהמשיך לשלם משכורת לעובדי המדינה השונים או לממן ולתמוך גורמים שובתים, דוגמת עורכי הדין השובתים עד היום. בדרך זו קיוו להשיג פיע על עובדים אלה שישבחו וישיבחו את כל מערך החיים התקין. תגובת הממשל על כך היתה פשוטה — משיכה בכתף.

התחום השלישי בו באה לביטוי מגמת הנורמליזציה הוא, כאמור, מדיניות הגשרים הפתוחים.

הנחות היסוד במדיניות הממשל הקיימת היו שאין נזק ופסול בחידוש המגע בין ערביי השטחים לבין מדינות ערב שמסביב. בעצם, מבחינתה של ישראל היינו מוכנים לקיים גבול פתוח מזה עשרים שנה.

הצעד הראשון היה חידוש הפעילות המסחרית. התוצרת החקר לאית של יהודה ושומרון חידשה את זרימתה מזרחה, לשווקים הרגילים שלה. לאחר מכן הותר היבוא של סחורות, תחילה רק אלה שכבר שולמו או אף הגיעו למחסנים בגדה המזרחית, אך לאחר מכן — כל סחורה אחרת שדרושה לשטחים, ואשר המקור הטבעי שלה מאותו כיוון.

ההגבלות היחידות הקיימות הן ההגבלות הבטחוניות והכלכליות. כדי למנוע ניצול לרעה של תנועת סחורות זו להברחת נשק וציוד־לחימה אחר, קיימת ביקורת קפדנית בגשרים. וכל סחורה אשר לא ניתן לבדוק אותה בדיקה מוחלטת — אסורה ביבוא. הוא הדין, למשל, בכל קופסאות השימורים, אשר בדיקה דקדקנית שלהן מחייבת לפתוח כל קופסה בנפרד. הגבלה שניה היא כלכלית. אין מתירים יבואן של סחורות אשר אסורות ביבוא דרך נמלי הארץ. אחר הכל — רוצים אנו למנוע הברחות, שוק שחור וחבלה ישירה בכלכלתה של ישראל.

הצעד הבא היה — התרת תנועתם של אנשים. נושא זה הוא אולי האופייני ביותר לשטח כבוש, והכואב ביותר לנכבש, המוצא עצמו לפתע מנותק בעל כרחו מבני משפחה, קרובים, ידידים ועסקים הנמצאים מעבר השני של קו הפסקת האש, בשטח אויב, בשטח המהווה איזור לחימה רצופה ובלתי פורסקת. פרט לשיקול בטחוני צרוף, לגבי איש זה או אחר, יכול כל פונה לקבל היתר יציאה וביקור מעבר לקווי הפסקת האש. ההיתר מתייחס רק לעצם הרשות לצאת מן האיזור. ביועין מתירים את תנועתו החפשית והבלתי מבוקרת של היוצא בכל ארצות ערב. ניתן היתר גם ליציאה לתקופה ממושכת, אם לשם לימודים ואם לשם עבודה בחו"ל.

השלב הבא היה כמעט מובן מעצמו. במקביל לביקורים מזרחה הוחל בהתרת ביקורים מן המזרח — לשטחים. במשך תקופה זו, עד דצמבר 1969, יצאו לביקורים לגדה המזרחית כ־300,000 איש, תושבי יהודה ושומרון, מזרח ירושלים ורצועת עזה. באותה תקופה נכנסו קרוב ל־54,000 מבקרים מהגדה המזרחית לשטחים ולישראל. ואילו מספר כלי הרכב מכל הסוגים שעבר את הגשרים הוא כמעט 51,000. אם אין נימוק בטחוני השולל את הפונה כאן, בשטחים, ואם אין ידיעות שליליות מוקדמות על המבוקש — ניתנים היתרי ביקור מהמזרח הן בשטחים המוחזקים והן בישראל עצמה.

„גולת הכותרת“ של הגשרים הפתוחים היא מבצע „ביקורי קיץ“, אשר התנהל הקיץ זה הפעם השנייה, ללא כל תקלה. במסגרת מבצע זה פנו תושבי השטחים וביקשו את כניסתם לביקור ממושך — חודש עד שלושה חודשים — של קרובי

והתוצאה — השביתות פסקו, החנויות נפתחו והלימודים מת-
נהלים כסידרם, כמעט.

הדוגמה הבולטת והאופיינית ביותר היתה, אולי, תגובתם של
תושבי השטחים לאחר השריפה במסגד אל-אקצה.
בעת שמחוץ גשתוללו הרחות, העולם הערבי והמוסלמי גם
יחד קראו בהיסטריה לג'האד אנטי-ישראלי, כמעט ולא היתה
תגובה לכל אלה ברחוב הערבי אצלנו.

אין זה משום שכאבו פחות את כאב שריפת המסגד ואין זה
משום שמשך השנתיים שחלפו הפכו לאהוב אותנו יותר. היו
לכך שתי סיבות: — הראשונה והעיקרית, על בשרם למדו
תושבי השטחים את האיוולת שבגילויי מרי והתנגדות.
השביתות וההפגנות אינן פוגעות בישראל במאומה, אולם
בעקיפין — רב הנזק והשיבוש שבא בגללן בחייהם עצמם.
והסיבה השנייה, משנית — אף כי אולי חשובה ביותר כסימן
מעיד לבאות — דומה כי השנתיים של חיים בצוותא למדום
להכיר את ישראל טוב יותר, ודומה שהאמינו מלכתחילה
לגירסה הישראלית לפיה לא היתה לנו יד ורגל בהצתה,
וכי היה זה אחרון האינטרסים שלנו לראות בשריפת המסגד.

אין זה איכפת לנו אם האוכלוסיה תסבול כתוצאה מיוזמתה
ומעשיה היא. חנויות סגורות — פירושו של דבר סבל וטרדות
לאוכלוסיה, ובמקרים מסויימים — היזקקות לחנויות ולסו-
חרים ישראלים המשמשים אלטרנטיבה. בתי-ספר מושבתים —
החינוך הערבי הוא שנפגע. אף תלמיד ישראלי אינו סובל
מכך. ואכן, עד מהרה נתברר כי נשק המרי הפך לערבים
לבמך. הוא חזר ופגע ביוזמים ובמפעילים עצמם. במקביל
לקו זה נקטה מדיניות הפוכה. מרי פאסיבי — מותר; הת-
פרעויות ואלימות — אסורים בתכלית האיסור. ואכן, אם רק
היו נסיונות להתפרע, לידות אבנים או לחסום צירי תנועה —
מייד נכנס השלטון והגיב במהירות ובתקיפות — ולא בנשקם
של המפגינים. יתרונו של צה"ל אינו בהתמודדות בקרבות
אבנים ומקלות. יתרונו בכוח החוק — הטלת עוצר מידי,
ובכוח הנשק — הפעלת רכב, זחל"מים ואף טנקים — על
מנת לוודא שמירת עוצר זה. המכה החמורה ביותר להתפר-
עויות התלמידים הונחתה, לפני מספר חודשים בשכם, כאשר
בתגובה על התפרעויות חוזרות ונשנות בבי"ס „צלחייה" בשכם,
נתפס בי"ס זה תפיסת-קבע ומבניו החלו לשמש את מתקני
הממשל הצבאי. הלקח היה ברור. דרך המרי — לא היא הדרך!

הפגנת
תלמידות

המערכה בפעילות החבלנית

פעולותיהם את אשר לא הצליחו להשיג ארבעה צבאות כבירים, על גייסותיהם, רכבם ומטוסייהם.

בחודש אוגוסט 1967 נתחדשו פעולות המחבלים הראשונות שלאחר המלחמה. היו אלו פעולות בשטח ישראל ה"קטנה", אשר מבצעייהן באו מעברו השני של "הקו הירוק". היו אלו מספר חבלות במפעלי תעשייה, פיצוצים של גשרונים ומעברי-מים והנחת פצצות-תופת כנגד האוכלוסיה האזרחית במקומות שונים, כאשר הספקטולרי כולם היה הנסיון להניח מטען חומר נפץ בקולנוע "ציון" בירושלים.

התנאים האוביקטיביים של הגאוגרפיה והטופוגרפיה הארצי-ישראליים רחוקים מאוד מן האידיאל של מלחמת טירור וגרילה. זוהי ארץ קטנה, חשופה בדרך כלל וללא מסתור טבעי, וכמעט שאין בה אזורים שאין רכב יכול לנוע בהם בכל כיוון. הספרות הפרטיזנית היא, כידוע, עשירה ומגוונת, והדמיון הערבי הפורה החל משתלהב עד מהרה. סיפורי הפרטיזנים הרוסיים במלחמת העולם, משנתו של מאו המסכמת את דרכו לנצחון, דרכו של קסטרו וכמובן — מלחמות אלג'יריה וויאטנאם. אלה היו ציוני הדרך — אך המציאות המרה מיהרה לטפוח על פניהם, השלב הראשון של התארגנות הטיירור היה מבוסס בעיקר על האיזור הכפרי. שם החלו להתארגן חבורות הפדאונים בקבוצות של חמישה, עשרה ואף יותר, משהחלו לרדוף אחריהם ולהילחם בהם — חיפשו מסתור במערות שבהרים. אולם כוחות הביטחון, אשר הפעילו את כל אמצעי הלחימה המודרניים — רכב, טנקים, ובעיקר, הרבה מסוקים — ידם היתה על העליונה.

בשלב שני נתבססה עיקר הפעולה על חוליות, אשר צריכות היו לחודר בהסתגנות מעבר לקווי הפסקת האש. אלה היו נושאות על גבן את כל הציוד הדרוש להן לשהייה של תקופה קצרה בשטח (נשק, חומרי חבלה, מזון וציוד רפואי), מסתרות במערה ומנסות לפעול מתוכה ואח"כ — נסוגים שוב אל מעבר לנהר. את עיקר מלאכת הסיכול עשו ועושים כוחות צה"ל הסוגרים את קווי הפסקת האש, מגלים כל מי שחדר מבעד לקוים, ורודפים אחר כל קבוצת חודרים עד שיוצרים עמה מגע.

בשלב השלישי, החל נסיון להקים מחתרת בישובים הערביים, כאשר הפידאיון צריכים להיבלע בתוך כלל התושבים, ובעיקר — ליהנות מן החיפוי שאלה יתנו להם באי-שיתוף הפעולה עם השלטון. שלב זה מתאפיין גם בתופעה אחרת — כל-כולו של המאבק הפידאיני אינו מנסה לפגוע ביעדים צבאיים או לחפש לעצמו פעולות חבלה מסובכות ומסוכנות. הם מעדיפים את הפעולות הקלות והפשוטות ביותר לביצוע ואפילו הן השפלות ביותר — מכוניות תופת במרכזי ישובים; פצצות במקומות ציבוריים, רימוני-יד, המוטלים לעבר רכב נוסע. במסגרת זו אין הם נרתעים אף ממקומות המקודשים לערבים עצמם — רימוני-יד במערת המכפלה או מטעני חבלה סמוך להר הבית בירושלים.

הפעילות החבלנית אף היא נזונה ומיובאת מבחוץ, מן העבר השני של קווי הפסקת האש.

ב-20 ביוני 1967, כעשרה ימים בלבד לאחר תום הקרבות, נתפרסמה בבירות הודעה מטעם "אל-עאציפה", הזרוע המבצעת של ארגון ה"פת"ח". על פי הודעה זו "העתיקה מפקדת הארגון את מושבה אל תוך השטח הכבוש בידי ישראל", וכן, כי מכאן ואילך ימשיך הארגון בפעולותיו "כשהוא עושה זאת הרחק מן הארצות הערביות, כדי למנוע מאלה את הסכנה של היפגעות מן התגובות הישראליות, בעקבות פעולות הפדאיון". היו אלה לקח ומסקנה הגיוניים של מפקדת הפת"ח, ממה שקדם והביא למלחמת ששת הימים.

הנסיגה של ארגון ה"פת"ח" (ועמו גם יתר ארגוני המחבלים, שאפילו לא הצהירו הצהרה דומה) מהקרזה-ההחלטה זו — כאשר המפקדה חזרה ונתמקמה בארץ ערבית ועמה גם עיקר כוחותיו של הארגון, ואילו הפעולות שוב מתבצעות ברובן מתוך לשטחים הנמצאים בשליטה ישראלית — בכך נתמקדה עיקר ההתמודדות של השנתיים ומחצה האחרונות, ובכך גם מתגלמת תמצית ההצלחה הישראלית במלחמה בטיירור.

תוצאה זו הושגה על-ידי שילוב מתואם ומוצלח של שתי מערכות נפרדות. במערכה האחת, בקווי הפסקת האש — לחסום ולמנוע חדירות כלשהן של מחבלים אל תוך הטריטוריה שבידי ישראל — נושא בעיקר צה"ל. מבחינה זו, אין בעצם הבדל מהותי בין המחבלים לבין כוחות צבאיים סדירים שמעבר לגבול. אלה כמו אלה, מהווים כוח אויב הפועל מתוך שטחיו אל מעבר לקוים, ועם השתכללות אמצעי הלחימה שבידי ארגוני המחבלים, הולכת וקטנה אף ההבחנה באופי הפעולות שביניהם. המערכה השנייה היא זו של הממשל הצבאי בתוך השטח (מובן כי זוהי מערכה משולבת של כל שלוחות הבטחון), המכוונת למנוע התבססות של הארגונים בפנים ולהביא להפרדה ולבידוד בין רוב האוכלוסיה לבין המחבלים.

נתרנו כאן רק במערכה השנייה, זו השזורה באופן אורגני בכל יתר תחומי הפעולה של הממשל הצבאי בשטח. עם זאת, ראויה גם ראויה הפעולה הנעשית בתחום המערכה הראשונה שידובר ויסופר בה.

הנחתם של ארגוני הטיירור כי יוכלו להתבסס בפעולותיהם על אוכלוסיית השטחים המוחזקים נתקבלה על הדעת והיתה מובנת מאליה. מבחינתם, שבו וחזרו לפעול מאותם בסיסים בהם נמצאו עוד קודם למלחמת ששת הימים, בכפרים ובערים, בקרב אחיהם תושבי הגדה, אשר סיעו בידם עוד בתקופת השלטון הירדני. זאת ועוד: עובדה היא כי מרבית האוכלוסיה שואפת בכנות לראות בהסתלקות כוחות צה"ל ובהסתלקות השלטון הישראלי מתוך השטח, עובדה היא כי מרבית האוכלוסיה, אהדתה הטבעית נתונה ללאומנים הצעירים הנושאים את נס המהפכה הפלשתינית, והמנסים להשיג על-ידי

חייב העונש להראות מייד. הריסת בתיהם של המחבלים מכוונת להשיג מטרה זו ממש. אם רצוננו להרתיע צעירים בחברון מללכת בדרכו של עז א-דין ריס, אשר הטיל את רימון היד במערת המכפלה — לא נשיג זאת עלידי גזר דין של מאסר עולם אשר יתפרסם כתשעה חדשים לאחר המעשה (עקרונות משפט הצדק של ישראל אינם מאפשרים לנו לקצר את ההליכים ולהסתפק במשפט-שדה קצר וחסוף). מאידך גיסא, פיצוץ ביתו, למחרת תפיסתו והודאתו באשמה — זהו „עמוד העשן“ אשר כל אחד רואה, שומע ומבין.

שלילת גזר דין המוות למחבלים

כאן פועלים ללא ספק גם שיקולים של מוסר וגישה ליבראלית כללית למשפט ולענישה המודרניים. ישראל שללה ובטלה, מאז קיומה, את גזר דין המוות בסדרי המשפט הרגיל שלה. לא יהיה זה פשוט לבוא ולבצע הוצאות להורג של מחבלים ואפילו מותר הדבר על פי החוק הקיים. אולם אין זה המניע הבלעדי להימנעות מגזרי דין מוות עד כה. מה שמנחה את מדיניותנו ופעולותינו זו היעילות והתכליתיות של המלחמה במחבלים, ודווקא מנקודת ראות זו יש בהוצאות להורג גם הרבה נזק. אין אנו, כשלטון, מחפשים את הנקמה על מעשה החבלה והפשע שבוצע, אף כי לפעמים הדחף לכך רב. מגמתנו למנוע, או לפחות לצמצם פעולות אלה לעתיד. גזר דין מוות ספק אם ירתיע רבים מלהצטרף לארגוני הטרור. הנסיון מורה לנו כי הסיכוי להיחרג, תוך מאמצי ההסתננות והחדירה מעבר לקווים, לא הרתיע מחבלים חדשים מלנסות זאת שוב ושוב. לעומת זאת דחף האיום בגזר דין מוות את המחבל — ברגע שנתקל בכוחות הביטחון — להיחלם על חייו, אם לא יוכל להינצל, לפחות יסב מירב האבדות לאויבו. אך גם משנתפס, עלולה תודעת גזר הדין הצפוי לפתח הקשחה בהתנהגותו. מין מרטיריוזיה-העצמית הבאה לכלל ביטוי בחוסר נכונות לשתף-פעולה עם החוקרים ובחוסר נכונות למסור ידיעות אשר יסגירו את חבריו. כיום יודע כל מחבל כי מרגע שהרים ידיו אל-על, לא יאונה לו רע. ידיעה זו היא הגורם העיקרי המסביר את המספר הגדול של פדאינים המסגירים עצמם מרצון או ללא גילוי של התנגדות, והמסייעים אח"כ להמשך החקירה ומביאים לנפילתן של רשתות שלמות.

אבדן זכויות והטבות

ולבסוף, פועל על האוכלוסייה גורם נוסף ורב משקל — החשש לאבד את הזכויות וההטבות מהן הם נהנים מידי השלטון הליבראלי הצבאי. אף כי יש, כמובן, מצדם הסתייגות כוללת לעצם נוכחות צה"ל בשטח, הרי בכל זאת יודעים התושבים היטב כי ניתן לנהל ממשל צבאי בדרכים שונות, ואין זה מובטח כלל כי יוכלו ליהנות מן הזכויות של תנועה חופשית,

בכל הפעולות הללו, בכל אחד מן השלבים שבהתפתחות דרכו של הטרור, מהווה גורם אחד את לשון המאזניים לכאן או לכאן, — עמדתה ויחסה של כלל האוכלוסייה הערבית שבשטחים אל חוליות המחבלים. אחת המטרות העיקריות של המדיניות הישראלית בשטחים היא לבודד את הטרוריסטים מכלל האוכלוסייה.

חברו לצורך זה ופועלים יחד חמישה גורמים שונים:

פעולתם המתואמת של כוחות הביטחון

אין הכוונה להיכנס בסקירה זו לניתוח מפורט של פעילות זו, לה שותפים כוחות צה"ל, משמר הגבול, משטרת ישראל ואנשי שירות הביטחון. מערכת מודיעין משוכללת ויעילה, הקשורה קשר הדוק ובלתי-אמצעי עם הכוחות המבצעים המסוגלים לנצל בהצלחה את הידיעות המגיעות ולהפיק מהן תועלת. עבודה יסודית ואפורה, תוך סכנות נפש שאינן נופלות הרבה משל אלה העושים מלאכה דומה על קו הפסקת האש — אלה הם המרכיבים של סודות ההצלחה.

הימנעות מעונש שרירותי

מטרתנו הברורה היא למנוע הדרדרות למערכה כוללת בין ישראלים לבין הערבים תושבי השטחים. זהו התנאי הראשון שידחוף את האוכלוסייה לתמוך ולסייע למחבלים וזהו גם התנאי להמשך התהליך החינוכי של נורמליזציה בין שני העמים. ההימנעות מעונש שרירותי היא הכלל הראשון, והחשוב ביותר בבידוד הטרור מכלל האוכלוסייה.

כל תושב ותושב בשטחים יודע היטב כי כל עוד לא היה שותף ולא היה מעורב במתן סיוע — ישיר או עקיף, אקטיבי או פאסיבי — למחבלים — לא יאונה לו רע. עונש שרירותי רק היה מעמיד אותם בפני מציאות מביכה: — אם ממילא עלולים הם להיענש, ללא קשר להתנהגותם או למעשיהם בפועל, הרי שייטיבו אולי לעשות אם יצטרפו אל ארגוני הטרור, ולפחות תהא להם הרגשה כי אכן פעלו ועשו כפי יכולתם. דילמה זו ברצוננו למנוע.

הענישה הכבדה והמהירה

אלמנט המשלים את ההרתעה מהליכה בדרך הטרור. מופע-לות על ידינו בעצם שתי מערכות ענישה — ענישה על פי תקנות אדמיניסטרטיביות וענישה על פי ההליכים המשפטיים המקובלים. יתרונה הגדול של הענישה האדמיניסטרטיבית הוא במהירות הביצוע. במלחמה בטרור אין השלטון יכול להרשות לעצמו להמתין שלושה, שישה או אף תשעה חדשים עד להשלמת כל תהליכי החקירה, הכנת התיק המשפטי וההתדיינות בערכאות המשפטיות השונות. על מנת להרתיע

ישוביהם. חלילה לנו להשלוח את עצמנו כאילו יש בידינו פתרון מלא ושלם לבעיה. היפוכו של דבר. כל עוד לא נמצא פתרון מוחלט לסיכסוך הערבי-ישראלי, יימצאו תמיד אלה אשר יידחפו אל דרך הטיור ובוודאי עוד נכוננו לנו מבחנים קשים. מה גם שמספר האבדות העוללות להיגרם לנו אינו מושפע כלל מהיקף ארגון המחבלים, ציודו, אימונו, והישענותו על האוכלוסייה המקומית. עם זאת, יש במבחנים שעמדנו בהם עד כה כדי לעודד גם לגבי סיכויינו לעמוד במבחנים העתידיים.

מאבק על נפש האוכלוסייה

עיקר המערכה כיום, בתום שנתיים ומחצה לשיבתנו בשטחים, מתנהל על נפשה של האוכלוסייה. בעייתן של מדינות ערב, בקווי הפסקת האש, ובעייתן של ירדן וארגוני המחבלים בתוך השטחים — למנוע נורמליזציה, למנוע הסתגלות למצב הקיים. מבחינה זו — מבחינת האינטרס של ירדן ושל ארגוני המחבלים — אין לגביהם סכנה גדולה יותר מגיבושם של דפוסי חיים המאפשרים דו-קיום וחיים בצוותא ישראלי-ערבים. אין התפתחות חמורה עבורם משיפור במצבה הכלכלי של האוכלוסייה, מעליה ברמת חיה או ברמת השירותים שלה. עיקר המאבק מתרכז בשטחים עצמם — למנוע, להפריע, לשבש כל דבר בתחום הנורמליזציה — וזאת על-ידי:

- פגיעה במפגש האנושי התמים בין שני העמים.
- פגיעה בכל פעילות כלכלית ישראלית בתוך השטח ובכל פעילות כלכלית של ערבים בישראל.
- פגיעה בעצם התהליך של חזרה לחיים נורמאליים. אפילו הצגת קולנוע סתמית עשויה להיות פסולה שהרי היא מבטאת נורמליזציה.
- טיור אישי כלפי בעלי תפקידים שונים, אשר מלאכתם מחייבת אותם לקיים מגע עם הממשל הישראלי.

משהוסטה פעילות המחבלים לכיוון זה, הוסט גם הנטל של עמידה במאבק לעבר האוכלוסייה המקומית עצמה. הממשל הצבאי וכוחות הביטחון יעשו כמיטב יכולתם וימשיכו לחסום את צירי החדירה מבחון, ינסו להתחקות אחר עקבות המחבלים במגמה להביאם למעצר — אלא שאין די בכל אלה, ולא בכך מוקד הבעיה. זו טמונה בטיור הפנימי, ועמו תהיה האוכלוסייה חייבת לעמוד ולהתמודד. מצבם אינו קל. נקרעים בין אינטרסים מנוגדים ונשחקים ביניהם, יודעים הם היטב כי אם יסייע מישהו מהם למחבלים בפעולתם — אנו נאסור אותו ונהרוס את ביתו. ואילו — אם ינסה למנוע בעד אנשי אל-פתיח מלפעול, עלולים אלה להתנכל לחייו.

ממשלת ישראל מוכנה להציע להם את העזרה שהיא חייבת לאזרחיה, ככל ממשלה האחראית לחוק ולסדר. הממשל חייב לדאוג לתעסוקה, חייב לדאוג לשירותים וחייב למצוא פושעים ולהעמידם לדין. אולם שום שלטון, ואף לא השלטון הצבאי

שלנו, לא יוכל להבטיח את חיי התושבים אם לא ישתפו אלה פעולה עמו. אנו מוכנים לספק להם נשק להגנה עצמית. אנו מוכנים לממן שמירה בכפרים להגנת התושבים — אך לא נוכל לעשות זאת לבדנו, ובמקומם. ואם מדובר בשיתוף פעולה לצורך המלחמה בארגוני המחבלים, איננו מבקשים מהתושבים כי יעשו זאת על מנת לעזור לנו, לישראל, להגן על עצמנו מפני המחבלים. הסכנה שבהידרדרות המצב אינה לישראל, אפילו יגדל הנזק וירבה מספר הקורבנות. לא כן אוכלוסיית השטחים. כי בסיסמא של מלחמה ערבית, הורסים המחבלים את הערבים ולא את היהודים.

כבר אמרנו כי מטרתנו העיקרית אינה הנקמה והעונש אלא השגת אפקט ההרתעה. עתה, משהוסט הדגש של פעולת המחבלים על נסיונות להתבסס כמחתרת בתוך הערים והכפרים, כאשר תובעים הם את שיתוף הפעולה האקטיבי והפאסיבי של כל תושב ותושב, וכאשר מפעילים הם טיור אישי כלפי כל מי שאינו פועל כן, עומדת האוכלוסייה בפני הברירה בין שני לחצים מנוגדים. הגברת פעילות המחבלים מחייבת הגברת צעדי המניעה של כוחות הביטחון. חלקם מתבטא בהגברת הסריקות, החיפושים והמעצרים, וחלקם מתבטא באי נכונות ליטול כל סיכון מיותר מבחינתנו — למנוע היתרים שונים כגון רשיונות תנועה מחוץ לאיזור, מניעת רשיונות רכב, רשיונות מסחר, קבלת ביקורים מהחוץ וכיו"ב, וחלקם — בהרחבת הקריטריונים לענישה והחלתם גם על אלה שהיו שותפים פאסיבית בלבד למעשי המחבלים. מכל הצעדים הללו נפגעת כלל האוכלוסייה. אפילו לא רצינו בכך, הננו נאלצים להפעיל לחץ-נגדי זה.

זוהי ברירה העומדת בפניהם. אם יעלה בידם להחדיר את חומרת הבעיה למנהיגים שמעבר לקו — מה טוב, אך אם לאו — תשאר בידיהם האפשרות לנסות ולפעול בכוחות עצמם. יהיה עליהם להתארגן ולעמוד איתנים בפני הלחץ. הזכות לחיות חיים שקטים זו אינה השלמה עם הכיבוש; האפשרות לעבד האדמה ולמכור את התוצרת החקלאית — אינה שיתוף פעולה עם ישראל; ואפילו יציאה לעבודה בישראלי, לצורך השגת פת לחם — אינה כניעה. אלה הם אינטרסים שלהם, ורק שלהם. על כך יצטרפו הם להגן ולהלחם. בשכנוע, בהוקעה ואם לא יהיה מנוס — אפילו בנשק. אחרת רק יביאו שואה על עצמם. ישראל והממשל הצבאי מוכנים לעמוד

חשפו את התרמית הגדולה המסתתרת מאחורי איומיהם של ארגוני המחבלים. אין אלה יכולים לממש את איומיהם ולהוציא להורג מאות ואלפי תושבים חפים מפשע. מבלי לחכות לשלום הפורמאלי, מבלי לחכות ליריב שיבוא ויאות לשבת עמנו לשולחן הדיונים — כאן בתוך השטחים ובתוך האוכלוסייה המקומית התחלנו במרקם יחסים חדשים. במסה ומעש, בנסיונות ובמשגים — כך מחפשים אנו את הדרך קדימה. הצד השני אינו מוכן לשתף עמנו פעולה בדרך זו. הבקיעים והפרצות דרכם מנסים אנו לעבור וליצור עובדות חדשות — אף הם צרים ומוגבלים. אף על פי כן — דומה כי יש כאן ראשית מסלול אשר רוב רובו מותנה ביזמתנו אנו, במעשינו ובמחדלינו.

האתגר הוא גדול וכבד. הסיכוי להתקדם ולהגיע לתוצאות בדרך זו אינו רב. עם זאת, יש בכברת הדרך שעשינו בשנתיים ומחצה שחלפו כדי לעודדנו להמשיך וללכת בדרך הקשה: — להלחם במרי ולסכל את הטירור בד בבד עם מאבק בלתי פוסק לקידום הדו־קיום בין שני העמים.

לימינם, מוכנים לספק להם את הנשק הדרוש להגנתם, אולם את המלאכה חייבים יהיו לעשות בעצמם.

היש סיכוי כי יוכלו להתמודד עם הבעיה? דומה שכן. בשני מבחנים הועמדה אוכלוסיית השטחים ובשניהם גברו בה התבו־נה ויצר הקיום הטבעי.

המבחן הראשון היה חיסולו של המרי האזרחי, אותו כבר הזכרנו. על אף ההסתה הערבית מבחוץ, על אף פעולות הארגון מבפנים, ולמרות שאין ירידה באיבה כלפינו או ברצון לגרום לנסיגתנו־גירושנו — הבינו את חוסר התכליתיות שבפעילות זו ואמרו למסיתים „לא!" מפורש.

דוגמה שניה ואופיינית יותר זו העבודה בישראל. התנקשויות בלשכות העבודה, חבלות באוטובוסים ומשאיות המסיעים את הפועלים לעבודתם, וכן איומים מפורשים על נהגים ושותפים אחרים לארגון העבודה — כל אלה נועדו לשים קץ לתופעה זו. אף על פי כן — לא נרתעו התושבים, ומחודש לחודש גדל מספר העובדים בישראל באלפים רבים. תושבי השטחים

חתום על „מערכות"

דמי חתימה שנתיים (8 חוברות) — 4 ל"י

י ב ו ר ד ך ם ל י ע צ ם כ ו ח ו

„ ה צ פ ו ן ”

ארגון קניות של מושבי העובדים בצפון
אגודה חקלאית שיתופית בע"מ
חיפה, טלפון 68351, ת.ד. 1584

המועצה לייצור ושיווק ירקות

ת.ד. 20130, תל-אביב

לחם חן בע"מ

בת-ים, אזור התעשייה, טל. 845846

נ ו ן — תעשית שימורים בע"מ

שמנים בסיסיים חיפה בע"מ

ת נ ו ב ה

תנובה משווקת למעלה מ-73 אחוז מכל
תוצרת המשק החקלאי העברי המעורב

המשרד הראשי:

תנובה, מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל
בע"מ, בית „תנובה”, רח' יהודה הלוי 17, ת.ד. 265
טלפון 7-59511

הנהלת קופת תגמולין של עובדי ופקידי אתא-כורדאנה

אגודה צרכנית שיתופית זבולון בע"מ
מיסודה של קרית-חיים
למנהלה הכללי מר י. זהר

חסיד את גרוס „מזון מהיר” בע"מ

ראשון יצרני המבורגר סטק בישראל
חיפה, קרית אליעזר, כיכר מאירהוף,
רח' צה"ל 10, טל. 536264

הוועד וציבור העובדים של

אגודה צרכנית שיתופית זבולון בע"מ
(מיסודה של קרית חיים)

„ ש ר ב י ב ”

חברה לעבודות שרברבות וביוב בע"מ
חיפה, רח' העצמאות 118, טל. 523758

פרפקטשן הצפון

חברה לסוכנויות בע"מ
חיפה, רחוב יפו 9, טלפון 66794
סוכנים יבואנים של כלי בית וצרכי השמל

ל.א.ק.פ.

עבודות קרור ומיזוג אוויר בע"מ
(מקודם ל. פרנקל)
חיפה, רח' החלוץ 58, טל. 63217

